

DE NEDERLANDSE DRUGSMARKT

Uitgave:
Korps landelijke politiediensten
Dienst Nationale Recherche Informatie
Postbus 3016
2700 KX Zoetermeer

Omslag ontwerp:
Wilfried van den Eijnden

Vormgeving binnenwerk:
Comparion, Amersfoort

Druk:
Comparion, Velp

Copyright © 2003 KLPD–DNRI, Zoetermeer

Eerste druk:
DNRI nummer 31/2003.
Zoetermeer, november 2003

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen, alsmede behoudens voor zover in deze uitgave nadrukkelijk anders is aangegeven, mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het KLPD.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteur(s), redactie en het KLPD geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

DE NEDERLANDSE DRUGSMARKT

**Een poging tot kwantificering van import, export, productie en consumptie
van verdovende middelen**

drs. A.W.M. van der Heijden

INHOUD

1. Samenvatting en conclusies	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Heroïne	2
1.3. Cocaïne	2
1.4. Cannabis	2
1.5. Synthetische drugs.....	3
1.6. Kwantificering van de drugsmarkt.....	4
2. Doel en opzet van de analyse	7
2.1. Inleiding	7
2.2. Doelstelling.....	8
2.3. Werkwijze	9
3. Heroïne	13
3.1. Productie.....	13
3.1.1. Opiumteelt	13
3.1.2. Aanvoer naar Europa	14
3.2. Aanvoer naar en doorvoer via Nederland	17
3.2.1. Schatting van aan- en doorvoer op basis van inbeslagnemingen gerelateerd aan Nederland	17
3.2.2. Schatting van aan- en doorvoer op basis van beslag onderweg naar Nederland	18
3.3. Consumptie.....	19
3.3.1. Schattingsmethoden.....	20
3.3.2. Kwantificering van het gebruik in de EU	21
3.3.3. Heroïneverslaafden in ons land	21
3.3.4. De Franse consumptie	21
3.3.5. De Britse consumptie	22
3.3.6. Schatting van de EU-consumptie	22
3.3.7. Vergelijking met EMCDDA-modelstudie	22
3.3.8. Het effect van methadongebruik	23
3.3.9. Het effect van versnijding.....	23
3.4. Conclusies.....	25

4. Cocaïne.....	27
4.1. Aan- en doorvoer naar Europa	27
4.1.1. Wereldproductie	27
4.1.2. Aanvoer naar Europa	27
4.2. Import en transitio	29
4.3. Consumptie.....	31
4.3.1. Gebruik in de EU	31
4.3.2. Recreatief gebruik	34
4.3.3. Frequent gebruik.....	37
4.3.4. Consumptieschatting	38
4.4. Conclusies.....	39
5. Cannabis.....	41
5.1. Aan- en doorvoer	41
5.1.1. Productie wereldwijd	41
5.1.2. Beslag.....	43
5.1.3. Doorvoer	43
5.2. Nederwietkweek.....	44
5.2.1. Professionalisering.....	46
5.2.2. Nationale productie	48
5.3. Consumptie.....	49
5.3.1. Gebruikspatronen	50
5.3.2. De consumptie in Nederland	51
5.3.3. Jaarverbruik in de EU	53
5.3.4. De verhouding tussen cannabissoorten.....	53
5.4. Export	55
5.4.1. De Britse cannabismarkt	56
5.4.2. De Duitse cannabismarkt	57
5.4.3. De Franse cannabismarkt	58
5.4.4. Nederlandse strafzaken	58
5.4.5. Kwantificering van de export.....	59
5.5. Conclusies over de cannabismarkt in de EU en in Nederland.....	59
5.5.1. De EU-markt	59
5.5.2. De Nederlandse cannabismarkt	60
6. Amfetamine	61
6.1. Productie en export.....	61
6.1.1. Situatie in Frankrijk	62
6.1.2. Situatie in het Verenigd Koninkrijk	62
6.1.3. Situatie in Scandinavië	63

6.2. Consumptie.....	63
6.2.1. Prevalentie	63
6.2.2. Gebruikspatroon	64
6.2.3. Schatting van de amfetamineconsumptie in de EU ..	65
6.3. Conclusies.....	66
7. Ecstasy	67
7.1. Productie wereldwijd.....	67
7.2. Productie in Nederland	67
7.2.1. Precursoren	68
7.2.2. Productieplaatsen	70
7.2.3. Schattingen voor de productie van ecstasy en amfetamine op basis van afvalgegevens	72
7.3. Consumptie.....	74
7.3.1. Culturele aspecten.....	75
7.3.2. Gebruikspatronen	75
7.4. Export	77
7.5. Conclusies over de markt voor synthetische drugs	78
8. Discussie	81
8.1. Mondiale drugsproductie	81
8.2. Betrouwbaarheid en validiteit van beslagstatistieken	82
8.2.1. Inleiding	82
8.2.2. Betrouwbaarheid	82
8.2.3. Het effect van opsporingsinspanningen op beslagstatistieken	83
8.3. Productieraming synthetische drugs	88
8.4. De opsporing van synthetische drugs	89
8.5. Bepaling van herkomst en bestemming	90
8.6. Gebruikspatronen	92
Aangehaalde literatuur	95
 BIJLAGE 1.	
Verdovende middelen geconfisqueerd onderweg naar, in, of afkomstig uit Nederland	109

1. Samenvatting en conclusies

1.1. Inleiding

In deze studie willen wij de drugsmarkt in Nederland kwantitatief in kaart brengen. Hiervoor hebben wij schattingen gemaakt van de aanvoer, de productie, het verbruik en de uit- en doorvoer van de belangrijkste soorten drugs: heroïne, cocaïne, cannabis, amfetamine en ecstasy. Het doel van de studie is: verkrijgen van inzicht in de rol van ons land in de internationale drugshandel.

Vragen die in dit verband kunnen worden gesteld, zijn:

1. Welke soorten drugs worden aangevoerd naar Nederland en in welke hoeveelheden?
2. Welk deel van de aanvoer wordt onderweg naar ons land onderschept?
3. Welke soorten drugs worden in Nederland geproduceerd en in welke hoeveelheden?
4. Hoeveel verdovende middelen worden in ons land geconsumeerd en hoe verhoudt zich dit tot andere landen in de Europese Unie?
5. Hoeveel verdovende middelen worden hier te lande onderschept?
6. Hoeveel verdovende middelen worden uit-, respectievelijk doorgevoerd?
7. Kan op basis van de antwoorden op bovenstaande vragen iets worden gezegd over de rol van Nederland in de drugshandel binnen de Europese Unie?

Het gaat in deze exercitie vooral om de functies die Nederland vervult in de productie en de (met name grensoverschrijdende) handel van de belangrijkste typen verdovende middelen: heroïne, cocaïne, cannabis (hasjiesj en marihuana - inclusief nederwiet) en synthetische drugs (ecstasy en amfetamine). Als deze analyse periodiek wordt uitgevoerd, kunnen veranderingen in de rol van ons land in kaart worden gebracht. Dit is van belang voor het Nederlandse drugsbeleid. De effectiviteit van bepaalde maatregelen kan ermee worden bepaald, bijvoorbeeld de oprichting van speciale ecstasy-teams bij de politie of de vermindering van het aantal coffeeshops. De uitkomsten kunnen ook van belang zijn voor de evaluatie van het drugsbeleid van de Europese Unie. De gevolgen van de op onderdelen uiteenlopende nationale varianten van het drugsbeleid kunnen in beginsel inzichtelijk worden gemaakt, zodat goed onderbouwde keuzes mogelijk zijn.

Hieronder worden de belangrijkste resultaten samengevat. Omwille van de leesbaarheid zijn de slagen om de arm, die vanuit methodologische overwegingen bij de uitkomsten kunnen worden geplaatst, grotendeels weggelaten. Niettemin willen wij ervoor waken dat aan de bevindingen teveel absolute waarde wordt toegekend. Het zijn schattingen die deels zijn gebaseerd op

aannamen, waarvan sommige nauwelijks of niet empirisch onderbouwd zijn. Bovendien is de kwaliteit van het onderliggende materiaal beperkt. In het laatste hoofdstuk wordt nader ingegaan op deze beperkingen.

1.2. Heroïne

De aanvoer van heroïne naar Europa wordt overwegend bepaald door de opiumproductie in Afghanistan. Tegenwoordig ligt die op een veel hoger niveau dan pakweg tien jaar geleden. Verwacht wordt dat in 2003 en 2004 ongeveer evenveel heroïne naar Europa zal worden getransporteerd als in 2001.

De Balkanroute vormt nog immer de belangrijkste aanvoerweg. Nederland ligt ook aan deze route en speelt een rol bij de distributie van heroïne, met name naar België, Frankrijk en Groot-Brittannië. Hoewel de hoeveelheden heroïne die in Europa worden onderschept over de jaren duidelijk stijgen, blijft de rol van ons land als verdeelpunt nagenoeg onveranderd.

De heroïneconsumptie in West-Europa is redelijk stabiel; die in Oost-Europa stijgt. In ons land is het aantal opiaatverslaafden in vergelijking met andere EU-lidstaten gering.

1.3. Cocaïne

De aanvoer van cocaïne vanuit Latijns-Amerika naar Europa stijgt al jaren en er is geen indicatie voor een trendbreuk. Na Spanje is Nederland het belangrijkste 'point of entry'. Naar schatting tweederde van alle coke komt via deze twee landen Europa binnen. Het Caraïbisch gebied, met name de voormalige Nederlandse koloniën, vormt een transitoregio waarvan het belang toeneemt. Tegelijk verandert het patroon van smokkelroutes en vervoerswijzen. Uit beslagcijfers kan worden afgeleid dat het grootste deel van de cocaïne niet meer per zeecontainer maar per vliegtuig naar ons land komt. Vanuit Nederland wordt de cocaïne voornamelijk doorgevoerd naar Scandinavië, Groot-Brittannië en Ierland.

Wat betreft consumptie wordt zowel in ons land als elders in de Europese Unie een stijging waargenomen. Dit geldt zowel voor poedercocaïne, die vooral door recreatieve gebruikers wordt geconsumeerd, als voor crack, die in het bijzonder door verslaafden aan harddrugs (inclusief opiaten) wordt genuttigd.

1.4. Cannabis

Bij de analyse van de Europese cannabismarkt is het zinnig onderscheid te maken tussen hasjiesj en marihuana. Marokko vormt het belangrijkste bronland voor hasj. Die wordt veelal over de weg via Spanje aangevoerd. Ons land is een secundair distributiecentrum. Van hieruit wordt hasjiesj vervoerd naar met name Groot-Brittannië en Scandinavië. Marihuana wordt zowel over water als over de weg naar Europa vervoerd. Belangrijke bronlanden bevinden zich in

Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Maar Europa is zelf ook een productieregio. In vrijwel alle landen worden hennepplantages aangetroffen, buitenshuis in het zuiden en zuidoosten en binnenshuis in centraal gelegen en noordelijke gebieden. Nederland produceert op grote schaal marihuana (nederwiet). Het relatief hoge THC-gehalte in nederwiet is vermoedelijk debet aan het feit dat het hier de meest geconsumeerde cannabisvariant is. Voor zover bekend wordt in andere Europese landen meer hasj dan marihuana gebruikt. De export van nederwiet lijkt minder omvangrijk dan de doorvoer van buitenlandse cannabis. Waarschijnlijk hangt dit samen met de groeiende hennepteelt in de rest van de EU. Van alle drugs wordt cannabis verreweg het meest geconsumeerd. Het aantal gebruikers van cannabis stijgt zowel in Oost- als West-Europa. Ook in ons land is sprake van een toename, zij het van beperkte omvang. Anders dan in de meeste EU-lidstaten wordt hier vooral marihuana gebruikt. Dit is wellicht mede toe te schrijven aan de betrekkelijk hoge kwaliteit van nederwiet.

1.5. Synthetische drugs

De consumptie van synthetische drugs is in de loop van het vorige decennium sterk toegenomen, zowel in ons land als elders. Vergeleken met andere EU-lidstaten is het gebruik van ecstasy hier aanzienlijk. Voor amfetamine geldt dat de jaarprevalentie nauwelijks afwijkt van het EU-gemiddelde.

Nederland is vermoedelijk met afstand de belangrijkste producent van ecstasy in Europa. Ook lijkt ons land een van de voornaamste bronlanden van amfetamine te zijn. Bij de productie van beide soorten synthetische drugs schijnt de beschikbaarheid van precursoren voor de betrokken criminelen de grootste bottleneck. Dit kan worden geconcludeerd uit het feit dat meer chemicaliën worden besteld dan strikt genomen voor de drugsproductie nodig zijn. Voorts blijkt uit rechercheonderzoeken dat productieplaatsen maar een klein deel van de tijd in bedrijf zijn.

De in ons land geproduceerde amfetamine wordt grotendeels uitgevoerd, met name naar Groot-Brittannië, Ierland en Scandinavië. Ecstasy wordt voornamelijk afgezet binnen de Europese Unie, de Verenigde Staten en Canada. De export van ecstasy heeft tegenwoordig een mondiaal karakter. Verwacht wordt dat productie en export de komende jaren niet zullen afnemen. Wel zal mogelijk minder naar de VS worden vervoerd, omdat daar de productie lijkt te stijgen.

1.6. Kwantificering van de drugsmarkt

De rol van Nederland in de West-Europese drugsmokkel kan in kaart worden gebracht door hoeveelheden in beslag genomen drugs die aan ons land zijn gerelateerd te vergelijken met de EU-totalen.¹ Hierbij is ‘gerelateerd’ eng geïnterpreteerd. Dit betekent dat alleen meldingen van inbeslagnemingen in beschouwing zijn genomen waarin Nederland is aangeduid als land van herkomst of bestemming of ingeval de confiscatie hier plaatsvond (vergelijk tabellen 16 t/m 19 in bijlage 1). De absolute cijfers hebben betrekking op kilo's, behalve bij ecstasy waar het gaat om aantallen tabletten.²

Tabel 1. Aan Nederland gerelateerd beslag op drugs in de Europese Unie, afgezet tegen EU-totalen³

	Aan ons land gerelateerd beslag in de EU in 2000-2002	Totaal beslag in de EU in 2000-2002	Percentage beslag in de EU gerelateerd aan Nederland
Heroïne	6 232	24 856	25,1
Cocaïne	36 637	124 177	31,1
Amfetamine	4 664	10 734	43,4
Ecstasy	55 189 722	66 403 202	84,8
Hasjiesj	196 763	1 939 773	10,1
Marihuana	69 747	289 781	24,1

Uit tabel 1 kan worden afgeleid dat ons land met name voor synthetische drugs een dominante positie op de EU-drugsmarkt inneemt. Voor deze drugstypen betekent ‘gerelateerd aan’ vrijwel steeds dat de aangetroffen middelen hier vandaan kwamen (Papenhove, 2003). Het komt namelijk slechts zelden voor dat een partij amfetamine of ecstasy wordt onderschept die voor ons land was bestemd. Het is daarom zeer waarschijnlijk dat de geconfisqueerde synthetische drugs in ons land zijn gefabriceerd. De gevolgtrekking luidt derhalve dat bijna de helft van de geconfisqueerde amfetamine en meer dan viervijfde van alle ecstasy die in de periode 2000-2002 in de Europese Unie is onderschept, was geproduceerd in ons land.

Voor heroïne en cocaïne kan uit de tabel worden geconcludeerd dat ons land een belangrijke distributierol voor deze verdovende middelen in de EU vervult. Ten aanzien van de smokkel van hasjiesj is de relatieve betekenis van Nederland betrekkelijk gering, hoewel het in absolute cijfers uitgedrukt om forse hoeveelheden gaat. Aangaande marihuana speelt ons land geen onbetekenende rol op de EU-markt.

¹ Van der Heijden & Papenhove (2002) presenteren voor de jaren 2000 en 2001 een gedetailleerd overzicht per land van onderschepte hoeveelheden drugs die aan ons land waren gerelateerd. Die analyse beperkt zich niet tot de Europese Unie.

² Bij omrekeningen van aantallen tabletten naar kilo's en vice versa is steeds uitgegaan van 3.500 pillen per kilogram.

³ De beslagcijfers voor België, Denemarken, Oostenrijk en Groot-Brittannië over 2002 zijn geschat op basis van de gegevens van deze landen over voorgaande jaren. Voor België geldt dit ook voor de cijfers over 2001.

Vervolgens zoomen we in op de Nederlandse drugsmarkt. We kunnen de schattingen voor de diverse soorten verdovende middelen schematisch weergeven; zie tabel 2. Hierin is bij iedere schatting het midden van de marge tussen onder- en bovengrens als meest plausibele waarde gepresenteerd, met erachter een indicatie van de onzekerheidsmarge. De marges zijn niet exact berekend; dit was niet mogelijk omdat er voor de meeste schattingen allerlei niet goed te kwantificeren aannames nodig waren. De gepresenteerde cijfers duiden op tonnen, behalve bij ecstasy, waar het gaat om miljoenen tabletten. Teneinde cijfers te krijgen die onderling vergelijkbaar zijn, gaan we bij alle soorten drugs uit van een gemiddelde zuiverheid op detailhandelsniveau.

Tabel 2. De Nederlandse drugsmarkt in (indicatieve) cijfers⁴

	Heroïne	Cocaïne	Cannabis	Amfetamine	Ecstasy
Aanvoer naar Nederland ⁵	26 ± 5	44 ± 7	267 ± 27	0	0,5 ± 0,5
Beslag en route naar Nederland	2,1 ± 0,3	3,2 ± 1,3	49,9 ± 10,8	0	0,2 ± 0,3
Productie hier	0	0	84 ± 16	21 ± 2	112 ± 19
Beslag hier	1,4 ± 0,2	7,6 ± 0,8	38,6 ± 3,4	0,4 ± 0,1	6,9 ± 1,9
Consumptie hier	2,7 ± 0,5	4,7 ± 0,7	38 ± 6	1,5 ± 0,3	4,9 ± 1,7
Export / transit	20 ± 5	28 ± 6	205 ± 33	19 ± 2	100 ± 18
Beslag na export / transit	1,3 ± 0,3	2,2 ± 0,9	17,9 ± 4,3	1,2 ± 0,3	19,3 ± 0,9
Consumptie na export / transit	19 ± 5	26 ± 6	187 ± 33	18 ± 2	82 ± 17

Uit de tabel kan worden geconcludeerd dat ons land voor heroïne, cocaïne en cannabis primair als doorvoerland fungeert. Mede in het licht van de hierboven besproken gegevens over drugsinbeslagname in andere EU-lidstaten die aan Nederland zijn gerelateerd, is de conclusie gerechtvaardigd dat ons land voor deze drugssoorten een belangrijke draaischijf in West-Europa is. Voor wat betreft cannabis vervult Nederland zowel een productie- als een transitofunctie. Ten aanzien van synthetische drugs zijn wij primair productieland.

Alles bijeen genomen is sprake van grote drugsstromen die via ons land lopen. Jaarlijks wordt vermoedelijk meer dan 300 ton verdovende middelen naar ons land getransporteerd, waarvan het overgrote deel softdrugs.

⁴ Alle hoeveelheden hebben betrekking op drugs van straatkwaliteit. Beslagcijfers geven gemiddelden weer in de periode 2000-2002 en wijken daarom af van die in tabel 1. Bron beslagcijfers buitenland: Van der Heijden & Papenhove, 2002 en Papenhove, 2003. Bron beslagcijfers Nederland: Bijkerk & Van der Werf, 2003, tabel 2. Bij amfetamine zijn aantallen tabletten geconverteerd naar kilo's; bij ecstasy is het omgekeerde gebeurd. In beide gevallen is 1 kg gelijkgesteld aan 3 500 pillen.

⁵ Alleen de aanvoer die het Europese grondgebied binnenkomt is meegeteld. Dit betekent bijvoorbeeld dat partijen cocaïne die voor ons land waren bestemd maar al in Zuid-Amerika worden onderschept, buiten beschouwing zijn gebleven.

Circa 60 ton drugs bereikt Nederland niet maar wordt onderweg onderschept door buitenlandse opsporingsdiensten. De Nederlandse douane en politie confisqueren jaarlijks ongeveer 50 ton verdovende middelen, waarvan 39 ton softdrugs, 11 ton heroïne, cocaïne en amfetamine alsmede 7 miljoen ecstasypillen.

Hier te lande worden naar schatting tussen 19 en 23 ton amfetamine⁶, tussen 93 en 131 miljoen ecstasypillen en tussen 68 en 99 ton cannabis geproduceerd. De consumptie van harddrugs (heroïne, cocaïne en amfetamine) ligt in een orde van grootte van negen ton alsmede tussen drie en zeven miljoen ecstasypillen. Het binnenlands gebruik van cannabis ramen wij tussen 32 en 43 ton. De drugsstroom die ons land verlaat, bestaat vermoedelijk uit meer dan 50 ton aan heroïne, cocaïne en amfetamine en meer dan 80 miljoen ecstasypillen. Waarschijnlijk wordt tenminste eenderde deel van de wereldmarkt voor ecstasy bevoorraadt vanuit Nederland. Ten slotte verlaat een stroom softdrugs ons land waarvan de geraamde omvang grofweg ligt tussen 170 en 240 ton. Het gaat in hoofdzaak om hasjes van niet-Nederlandse origine. De doorvoer van buitenlandse cannabis is volgens onze ramingen omvangrijker dan de export van nederwiet.

⁶Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat het hier gaat om hoeveelheden van straatkwaliteit.

2. Doel en opzet van de analyse

2.1. Inleiding

Omtrent de vraag naar verdovende middelen wordt tegenwoordig veel onderzoek gedaan, zowel in ons land als daarbuiten. Doordat onderzoeksmethoden geleidelijk steeds meer worden gestandaardiseerd, met name binnen de Europese Unie, wordt internationaal steeds meer inzicht verkregen in overeenkomsten en verschillen tussen de lidstaten, met name voor wat betreft het aantal personen dat verdovende middelen gebruikt. Dit maakt publicaties mogelijk als de Nationale Drug Monitor en het jaarlijkse rapport over de drugssituatie in de EU van het Europees waarnemingscentrum voor drugs en drugsverslaving EMCDDA. Bestudering van dergelijke rapporten leidt tot de conclusie dat over de aanbodzijde van de markt veel minder bekend is dan over de vraag naar verdovende middelen.

Voor Nederlandse beleidsmakers speelt hierbij nog een extra aspect. Ons land heeft namelijk niet alleen een dubieuze reputatie vanwege een tolerante houding ten aanzien van drugsgebruik, maar ook vanwege de rol die het zou spelen in de internationale smokkel van verdovende middelen. Rapporten van buitenlandse politiediensten duiden erop dat ons land in West-Europa fungeert als een soort draaischijf voor diverse soorten verdovende middelen (zie bijvoorbeeld NCIS, 2001; BKA, 2000; NDIC, 2000; Interpol, 2001). Nederland lijkt een belangrijk internationaal distributiecentrum te zijn voor narcotica. Concrete aanwijzingen hiervoor zijn de ettelijke duizenden grotere en kleinere zendingen drugs die buitenlandse opsporingsdiensten jaarlijks onderscheppen en die bestemd zijn voor of afkomstig zijn uit ons land (Van der Heijden & Papenhove, 2002). Ook in eigen land bestaan aanwijzingen voor de prominente rol die Nederland lijkt te spelen op de Europese drugsmarkt. Zo betreft een belangrijk deel van de georganiseerde criminaliteit in Nederland de productie en smokkel van hard- en softdrugs (Landman, Van der Leest & Van der Werf, 2002). Verder worden in ons land vergeleken met andere Europese landen veel verdovende middelen in beslag genomen (Bijkerk & Van der Werf, 2002; Council of Europe, 2002). Alleszins reden om eens nader naar te kijken naar de drugsstromen die via ons land lopen.

Er is sprake van diverse drugsstromen die een relatie hebben met Nederland. Deze kunnen ieder weer worden verdeeld in een aantal trajecten, bijvoorbeeld het traject vanuit het buitenland naar Nederland, het binnenlandse traject en het traject vanuit Nederland naar andere landen. In de eerste plaats besteden we in dit rapport aandacht aan drugs van buitenlandse origine die naar ons land worden getransporteerd.

Het betreft met name heroïne, cocaïne en cannabis⁷. Een deel ervan wordt en route, dus terwijl een zending onderweg is naar Nederland, onderschept; de rest bereikt ons land. Hiervan wordt een deel geconfisqueerd door opsporingsinstanties, een deel wordt geconsumeerd en de rest wordt doorgevoerd naar andere bestemmingslanden. Van deze laatste kwantiteit wordt weer een deel onderschept en de rest geconsumeerd. Een andere stroom betreft verdovende middelen die in Nederland worden gefabriceerd. Het gaat om cannabis (nederwiet en nederhasj) en om synthetische drugs (amfetamine en ecstasy). Een deel van de productie wordt hier te lande geconfisqueerd, een ander deel wordt hier geconsumeerd en de rest wordt geëxporteerd. Van de export wordt weer een deel door buitenlandse opsporingsdiensten onderschept en de rest wordt geconsumeerd. In dit rapport proberen wij de omvang van de diverse stromen en van de belangrijkste trajecten binnen afzonderlijke stromen in kaart te brengen.

2.2. Doelstelling

In Nederland is sprake van een vraag naar verdovende middelen. Vergeleken met andere EU-lidstaten is die vraag bij sommige typen drugs groot; bij andere laag. Maar ons land is niet alleen een consumptieland. Er is ook sprake van transitie van drugs via ons grondgebied en van productie van bepaalde verdovende middelen. In aanvulling op eerdere analyses van gegevens over geconfisqueerde verdovende middelen in Nederland of met een relatie met Nederland⁸ wordt hieronder getracht een schatting te geven van de toevoer van drugs naar ons land, de binnenlandse productie en consumptie en de uit- of doorvoer naar andere landen. Het doel van de studie is: verkrijgen van inzicht in de rol van ons land in de internationale drugshandel.

Vragen die in dit verband kunnen worden gesteld, zijn:

1. Welke soorten drugs worden aangevoerd naar Nederland en in welke hoeveelheden?
2. Welk deel van de aanvoer wordt onderweg naar ons land onderschept?
3. Welke soorten drugs worden in Nederland geproduceerd en in welke hoeveelheden?
4. Hoeveel verdovende middelen worden in ons land geconsumeerd en hoe verhoudt zich dit tot andere landen in de Europese Unie?
5. Hoeveel verdovende middelen worden hier te lande onderschept?
6. Hoeveel verdovende middelen worden uit-, respectievelijk doorgevoerd?
7. Kan op basis van de antwoorden op bovenstaande vragen iets worden gezegd over de rol van Nederland in de drugshandel binnen de Europese Unie?

⁷ Cannabis omvat zowel de hars van de hennepplant cannabis sativa (=hasjiesj) als de gedroogde bloemtoppen (=marihuana). Nederhasj en nederwiet zijn hasjiesj en marihuana die in Nederland zijn geproduceerd. Er is ook nog hasjolie, maar die variant wordt hier buiten beschouwing gelaten, omdat die slechts zelden wordt aangetroffen (verg. Bijkerk & Van de Werf, 2003).

⁸ Zie Bijkerk & Van der Werf, 2002 en 2003; Van der Heijden & Papenhove, 2002.

Het gaat in deze studie vooral om de functies die Nederland vervult in de productie en de (met name grensoverschrijdende) handel van de belangrijkste typen verdovende middelen: heroïne, cocaïne, cannabis (hasjiesj en marihuana - inclusief nederwiet) en synthetische drugs (ecstasy en amfetamine). De studie is 'stofgericht'. Er wordt derhalve niet of nauwelijks aandacht geschonken aan de kenmerken van drugsproducenten, -consumenten en -handelaren. Wel wordt ingegaan op de consumptie van verdovende middelen, teneinde te komen tot een beter inzicht in de aard en omvang van de drugsmarkt. Hoewel de onderhavige exercitie voor Nederland voor zover bekend de eerste in zijn soort is, zijn er wel buitenlandse voorbeelden. De belangrijkste zijn de modellen die door het Amerikaanse onderzoeksbureau Abt Associates zijn ontwikkeld in opdracht van het Office of National Drug Control Policy en het model van de Britse drugsmarkt dat Bramley-Harker ontwikkelde in opdracht van het Home Office (Bramley-Harker, 2001). De Amerikaanse regering maakt al jarenlang gebruik van modellen om te komen tot zo betrouwbaar mogelijke schattingen van onder andere de omzet op de nationale drugsmarkt (zie bijv. ONDCP, 2001a), de beschikbaarheid van drugs (zie bijv. ONDCP, 2002b) en het effect van politietoediening tegen drugssmokkel (zie bijv. ONDCP, 2001c). De toenmalige regering Clinton gebruikte deze modellen zelfs om het hele drugsbeleid te evalueren (vergelijk ONDCP, 2001d). Het Britse voorbeeld is minder pretentief en had als doel het ontwikkelen van een methode om de nationale drugsmarkt kwantitatief in kaart te brengen. Het verdient aanbeveling om de ervaringen die in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten zijn opgedaan te gebruiken om te komen tot een drugsmodel voor de Europese Unie als geheel.

Als deze analyse periodiek wordt uitgevoerd, kunnen veranderingen in de rol van ons land in kaart worden gebracht. Dit is van belang voor het Nederlandse drugsbeleid. De effectiviteit van bepaalde maatregelen kan ermee worden bepaald, bijvoorbeeld de oprichting van speciale ecstasyteams bij de politie of de vermindering van het aantal coffeeshops. De uitkomsten kunnen ook van belang zijn voor de evaluatie van het drugsbeleid van de Europese Unie. De gevolgen van de op onderdelen uiteenlopende nationale varianten van het drugsbeleid kunnen in beginsel inzichtelijk worden gemaakt, zodat goed onderbouwde keuzes mogelijk zijn.

2.3. Werkwijze

De methode van onderzoek die in de onderhavige studie wordt toegepast, is gecombineerd kwalitatief en kwantitatief. Er zijn kwantitatieve gegevens verzameld over het gebruik van verdovende middelen in Nederland en met ons land min of meer vergelijkbare buurlanden (met name Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk). Op basis hiervan zijn schattingen gemaakt van de Nederlandse consumptie van de diverse soorten drugs. Voor deze studie is ook gebruik gemaakt van statistieken over in beslag genomen verdovende middelen alsmede over gegevens omtrent de herkomst

en bestemming van onderschepte drugszendingen. Ofschoon statistieken over onderschepte verdovende middelen slechts beperkt betrouwbaar zijn, bieden ze voldoende houvast, mits de gegevens over een reeks van jaren worden geanalyseerd. Hierdoor wordt de vertekening door confiscaties van incidentele grote partijen tenietgedaan. Doordat lang niet alle drugszendingen in beslag worden genomen, kunnen beslagstatistieken nooit een compleet beeld opleveren van de drugsstromen. Hoeveel verdovende middelen in een land worden onderschept, wordt beïnvloed door een veelheid aan factoren, waaronder de omvang van de aanvoer, de binnenlandse vraag, de activiteiten van smokkelorganisaties en de effectiviteit van opsporingsinstanties. Ten slotte hebben registratiegewoontes effect op de beslagstatistiek. Al deze factoren kunnen bovendien van jaar tot jaar variëren. Zo is de opsporing van ecstasy in ons land de laatste jaren geïntensiveerd. Om deze redenen gaan we niet uitsluitend af op beslaggegevens en interpreteren we trends en patronen in beslagstatistieken met de nodige terughoudendheid (vergelijk paragraaf 8.2).

In de literatuur is gezocht naar gegevens over patronen in de productie, handel en consumptie van drugs en mogelijk verklarende factoren voor dergelijke stramien. Door de uitkomsten van kwantitatieve exercities af te zetten tegen de beschikbare kwalitatieve informatie is een soort plausibiliteitscontrole uitgevoerd. Niettemin moet er rekening mee worden gehouden dat de resultaten en derhalve de conclusies op onderdelen onjuist kunnen zijn. Vanwege het ontbreken van een groot deel van de benodigde empirische gegevens draagt de analyse een tentatief, en hier en daar zelfs speculatief, karakter. Nader onderzoek verdient daarom aanbeveling.

Voor het kwantificeren van de in- en uitgaande drugsstromen worden in beginsel twee benaderingen gebruikt: aanbod en vraag. De aanbodschatting is gebaseerd op gegevens over productie en beslag; de vraagschatting op cijfers over aantallen gebruikers en hun jaarverbruik. Ten behoeve van de aanbodschatting wordt voor zover mogelijk gestart met gegevens over de wereldproductie van een bepaald soort drugs. Vervolgens wordt gezien hoeveel wordt getransporteerd naar Europa respectievelijk de Europese Unie.

Om op basis van beslagcijfers de aanvoer in te kunnen schatten, gaan we uit van de assumptie dat de kans op inbeslagneming van een bepaald drugstransport in de tijd tamelijk constant en in ieder land ongeveer even groot is. In paragraaf 8.2 wordt ingegaan op de plausibiliteit van deze en andere veronderstellingen. Bij de vraagschatting wordt uitgegaan van de resultaten van prevalentieonderzoeken binnen de Europese Unie. Vervolgens wordt ingegaan op de gemiddelde consumptie per jaar van iedere druggebruiker. Omdat dergelijke gegevens voor ons land niet voor alle typen drugs beschikbaar zijn en bovendien veelal gebaseerd zijn op betrekkelijk kleine aantallen respondenten, maken we ook gebruik van cijfers uit

buurlanden. Door de aantallen gebruikers te vermenigvuldigen met de gemiddelde consumptie per persoon worden nationale consumptieschattingen verkregen. Dit doen we niet alleen voor Nederland maar voor alle EU-lidstaten. Hierdoor wordt het mogelijk om op EU-niveau gegevens over aanvoer, beslag en consumptie naast elkaar te leggen. Ten slotte vergelijken we de uitkomsten van de twee schattingsmethoden en trachten te beredeneren wat de meest waarschijnlijke ramingen voor import, export, productie en consumptie zijn.

In de hoofdstukken over cannabis en synthetische drugs wordt nader ingegaan op de methoden voor het schatten van de binnenlandse productie van deze middelen. Bij de cannabisramingen maken we onder andere gebruik van gegevens over de aantallen hennepkwekerijen die door de politie zijn ontmanteld en over het uitgavenpatroon van coffeeshopklanten. De schattingen met betrekking tot ecstasy en amfetamine zijn deels gebaseerd op gegevens over in beslag genomen precursoren en over gedumpt chemisch afval afkomstig van drugslaboratoria.

In de volgende hoofdstukken worden steeds meerdere schattingsmethoden gebruikt. De latere methoden geven niet zelden een correctie op eerdere uitkomsten. Door steeds uiteenlopende schattingen te presenteren, kan bij de lezer verwarring ontstaan. Dit is helaas niet geheel te vermijden. Wat wij nastreven is het verkrijgen van inzicht in de sterke en zwakke aspecten van diverse benaderingswijzen. Door ze naast elkaar te hanteren, wordt dit inzicht verkregen. Uiteindelijk worden de diverse ramingen in onderlinge samenhang bekeken. Omdat de gehanteerde benaderingswijzen in beginsel onafhankelijk zijn, leveren overlappende uitkomsten de meest plausibele resultaten op.

Hierbij wordt de volgende schematische opzet toegepast:

Aanbod	= aanvoer naar een land minus beslag onderweg, plus binnenlandse productie, minus beslag in dat land.
Vraag	= aantal gebruikers in een land vermenigvuldigd met de gemiddelde jaarconsumptie per persoon.
Uit- of doorvoer	= aanbod minus vraag.

Bij alle schattingen wordt gebruik gemaakt van de meest actuele gegevens. Bij cijfers die van jaar op jaar sterk kunnen fluctueren, zoals beslaggegevens, worden gemiddelden over meerdere jaren gehanteerd. Het betreft veelal de periode 2000-2002. Dit tijdvak is gekozen omdat we beschikken over de betreffende jaren gedetailleerde gegevens hebben omtrent buitenlandse inbeslagnemingen van zendingen die gerelateerd zijn aan ons land (Papenhove, 2003). De ramingen omtrent productie en consumptie hebben in beginsel betrekking op hoeveelheden met een gemiddelde zuiverheid op detailhandelsniveau. Voor zover mogelijk worden trends

gepresenteerd, bijvoorbeeld inzake productie en prevalentie. Hierbij gaan we veelal uit van gegevens vanaf 1990, teneinde zicht te krijgen op ontwikkelingen op de middellange termijn.

Tenzij anders vermeld, is bij het opstellen van kwantitatieve ramingen geen rekening gehouden met trends. Hiervoor ontbraken te veel gegevens. Indien dit euvel wordt verholpen, kan een kwantitatief model ('drugs flow model') worden opgesteld waarin trends wel worden verwerkt. Overigens is het voor de kwaliteit van de analyse-resultaten ook nodig dat de betrouwbaarheid en validiteit van de onderliggende gegevens wordt verbeterd. Dit geldt in het bijzonder voor ons eigen land. Bestudering van rapporten over de drugsituatie in andere lidstaten van de Europese Unie leidt tot de gevolgtrekking dat de kwaliteit van de Nederlandse drugsinformatievoorziening verhoudingsgewijs achterblijft, met name waar het gaat om gegevens over geconfisqueerde hoeveelheden, aantallen ontmantelde productieplaatsen, zuiverheid en prijs van verdovende middelen. Zo is Nederland de enige EU-lidstaat die sinds 2000 geen prijsgegevens over de belangrijkste soorten drugs aanlevert aan Europol. Ons land is ook een van de weinige Europese landen zonder een nationale databank waarin systematisch gegevens worden opgeslagen over inbeslagnemingen.⁹ De resultaten van de onderhavige analyse worden in de volgende vijf hoofdstukken per drugsoort gepresenteerd. In het achtste en laatste chapter worden twijfels omtrent validiteit en betrouwbaarheid op een rijtje gezet en besproken.

⁹ De KLPD-dienst Nationale Recherche Informatie beheert weliswaar een databank voor de registratie van inbeslagnemingen van drugs, doch hierin worden alleen gegevens opgenomen omtrent onderschepte grotere partijen (d.w.z. van meer dan 500 gram harddrugs of meer dan 10 kilo softdrugs). Bovendien is het aantal opsporingsinstanties dat confiscaties systematisch meldt tamelijk beperkt (zie Bijkerk & Van der Werf, 2003).

3. Heroïne

3.1. Productie

3.1.1. Opiumteelt

De teelt van papavers voor de productie van opium, de grondstof voor heroïne, vindt voornamelijk plaats in twee Aziatische regio's: Zuidoost-Azië en Zuidwest-Azië. In Zuidoost-Azië gaat het vooral om Myanmar (het vroegere Birma) en in mindere mate om Laos, Thailand en Vietnam. In Zuidwest-Azië betreft het in hoofdzaak Afghanistan en in geringe mate Pakistan. In de loop van de negentiger jaren is de productie van opium in Zuidoost-Azië gehalveerd. De meest recente oogstschattingen geven aan dat de dalende trend zich nog steeds doorzet (ODC, 2003e, p. 8; ODC, 2003f, p. 5). Tegelijkertijd is de opiumteelt in Zuidwest-Azië fors toegenomen. Vooral in Afghanistan was de groei bijzonder sterk. Aan het einde van de vorige eeuw kwam 70 à 80% van de wereldproductie uit dit land (ODC 2003b, p. 15). De rest wordt voornamelijk geproduceerd in Zuidoost-Azië, met name in Myanmar. Deze drugs worden sinds het midden van de jaren negentig nog maar weinig getransporteerd naar Europa. Tegenwoordig is naar schatting 80-90% van de heroïne die in dit continent wordt aangetroffen gemaakt van Afghaanse opium (Interpol, 2001).

In 2001 is wereldwijd substantieel minder heroïne geproduceerd dan in voorgaande jaren. Dit is voornamelijk het gevolg van het verbod op de opiumteelt dat het Taliban regime in juli 2000 heeft uitgevaardigd en waar strikt de hand aan werd gehouden. Sinds de Taliban is verjaagd, zijn Afghaanse boeren opnieuw op grote schaal papaver gaan telen, vermoedelijk mede aangetrokken door de vertienvoudiging van de opiumprijs in 2001. De productie lag in 2002 zelfs iets hoger dan het niveau van 2000: ruim 3400 ton tegenover 3280 ton in 2000 en 185 ton in 2001 (UNDCP, 2002; ODC, 2003a). De oogstschatting voor 2003 komt uit op 3 600 ton (ODC, 2003b). Hiervan kan in principe circa 360 ton heroïne worden gemaakt met een gemiddelde zuiverheid van 60%. Dit is de meest verkochte bruine heroïne. In een aantal Afghaanse provincies is weliswaar sprake van een vermindering van de opiumteelt, maar in andere delen van het land tieren de papavers welig. Het lijkt erop dat de teelt zich verplaatst naar gebieden waar de nieuwe regering weinig of geen zeggenschap heeft, zoals de onherbergzame streken die grenzen aan Tadzjikistan en Turkmenistan. Er is geen indicatie dat de opiumproductie in 2004 sterk zal dalen, hoewel een lichte daling niet is uitgesloten.

Het grootste deel van de Zuidwest-Aziatische opium verlaat de regio niet, maar wordt in landen als Pakistan en Iran geconfisqueerd of geconsumeerd (Reuter & Greenfield, 2001, p. 161). Iraanse en Pakistaanse opsporingsdiensten zijn verantwoordelijk voor circa negentiende van wat er wereldwijd aan opium in beslag wordt genomen. Het aantal gebruikers van opiaten in de twee landen is groter

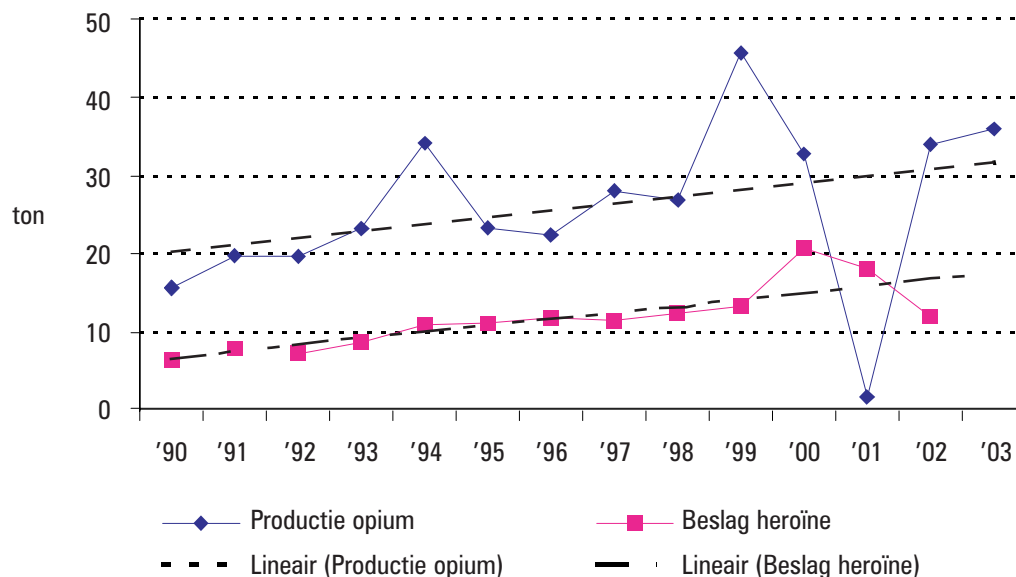
dan in de Europese Unie; 2,3 à 2,7 miljoen (ODCCCP, 2002, p. 223 e.v.). Verslaafden in de regio consumeren zowel ruwe opium als de derivaten morfine en heroïne. Het is niet bekend om welke kwantiteiten het gaat.

Het omzetten van opium in morfine en heroïne gebeurt voor een zeer klein deel in Afghanistan zelf. Voor het overgrote deel geschiedt de transformatie in de buurlanden Iran en Pakistan en in India en Turkije. De laatste jaren zijn de Centraal-Aziatische republieken Kirgizië, Oezbekistan, Turkmenistan en Kazakstan belangrijker geworden voor de conversie van Afghaanse opium. Deze trend neemt niet weg dat Turkije voor Europa nog altijd verreweg het belangrijkste aanvoerland voor heroïne vormt.

3.1.2. Aanvoer naar Europa

De aanvoer van heroïne naar Europa is in de loop van het vorige decennium fors gestegen. Dit blijkt uit beslagstatistieken. In de periode 1995-2001 hebben de Europese douane- en politiediensten in totaal honderd ton heroïne geconfisqueerd; gemiddeld ruim veertien ton per jaar (Council of Europe, 2003, table 23). De toename in de onderschepte hoeveelheden hangt waarschijnlijk samen met een grotere aanvoer vanuit Afghanistan. We kunnen deze verklaring toetsen door de trend in de beslagstatistiek af te zetten tegen die van de productie. Een vergelijking van cijfers over de Afghaanse opiumproductie met gegevens over het beslag op heroïne in Europa leert dat deze onderling sterk samenhangen. In grafiek 1 is de geschatte opiumproductie in Afghanistan afgezet tegen de kwantiteiten die politie en douane in Europese landen onderscheppen (bronnen: ODC, 2003, p. 16; Council of Europe, 2002, table 23). Hierbij zijn de productiecijfers door honderd gedeeld. Enerzijds omdat er ongeveer tien kilo opium nodig is om één kilogram heroïne te produceren. Anderzijds om te corrigeren voor de drugs die niet naar Europa worden getransporteerd (vergelijk paragraaf 2.2).

Grafiek 1. Opiumproductie in Afghanistan (:100) en beslag op heroïne in Europa

De productielijn in de grafiek vertoont sterkere fluctuaties dan de beslaglijn. De meest waarschijnlijke verklaring hiervoor is voorraad-vorming. Met voorraden kan de aanvoer beter op peil worden gehouden en worden ook sterke prijsschommelingen tegengegaan. De grafiek toont behalve de opiumproductie en het heroïnebeslag ook de trendlijnen voor beide fenomenen. Die (gestippelde) lijnen lopen nagenoeg parallel aan elkaar. Dit vormt een aanwijzing dat de Afghaanse opiumproductie een grote invloed heeft op de in Europa onderschepte hoeveelheden heroïne. Met een statistische bewerking van de gegevens kan deze stelling worden onderbouwd. Door een van de twee reeksen een jaar te verschuiven ten opzichte van de andere, verandert de Pearson correlatiecoëfficiënt van +0,27 naar +0,91.¹⁰ Dit betekent dat 83% van de variantie in de Europese beslagcijfers voor heroïne wordt verklaard door de opiumproductie in Afghanistan. Met andere woorden: ruim viervijfde van de schommelingen die optreden in de beslagkwantiteiten zijn veroorzaakt door veranderingen in de productiehoeveelheden.

De sterkte van de correlatie geeft aan dat de Afghaanse opiumproductie verreweg de belangrijkste factor is die bepaalt hoeveel heroïne in Europa wordt geconfisqueerd. Hierbij geldt dat de omvang van de opiumoogst in een bepaald jaar grotendeels de hoeveelheid heroïne bepaalt die Europese opsporingsdiensten in het daarop volgende jaar onderscheppen. Kennelijk gaat er gemiddeld meer dan een half jaar overheen voordat de Afghaanse opium is omgezet in heroïne en naar ons werelddeel wordt vervoerd. Verder kan worden geconcludeerd dat de effectiviteit van de Europese opsporingsdiensten ten aanzien van heroïne sinds 1990 niet noemenswaardig is veranderd. De sterke stijging van geconfisqueerde hoeveelheden moet redelijkerwijs worden toegeschreven aan de toename van de aanvoer van dit verdovend middel. Hoewel het denkbaar is dat verbeteringen van de opsporing in sommige Europese landen teniet zijn gedaan door verslechtingen op dit vlak in andere landen, is het ons inziens meer aannemelijk dat opsporingsinspanningen in het algemeen slechts een marginale invloed hebben op de trend in de drugsaanvoer (zie ook paragraaf 8.2.1).

Drugshandelaren kunnen in het algemeen op twee manieren reageren op aanvoertekorten: prijzen verhogen of zuiverheid verlagen. Er zijn aanwijzingen dat met name Turkse groothandelaren in 2002 massaal hebben gekozen voor de tweede optie (McColm, 2003). Hoewel er nog niet alle nationale beslagcijfers over 2002 beschikbaar zijn, kan nu reeds het vermoeden worden uitgesproken dat die in vergelijking met het voorgaande jaar gemiddeld fors lager zullen uitvallen.

¹⁰ De Pearson correlatiecoëfficiënt is een maat voor de samenhang tussen de twee cijferreeksen, die kan variëren van -1 tot +1. Bij een waarde van nul is er geen enkele samenhang. Het kwadraat van de correlatiecoëfficiënt geeft aan hoeveel procent van de variantie in de ene reeks kan worden toegeschreven aan schommelingen in de andere reeks. Overigens heeft de analyse betrekking op de periode 1990-2001, omdat de beslagcijfers over 2002 nog niet van alle Europese landen beschikbaar zijn. Het beslagcijfer voor 2002 in de grafiek is geraamd op basis van de gegevens van 27 landen.

Het voorlopige cijfer over de heroïne die in 2002 in Turkije is geconfisqueerd - 2,1 ton, tegenover 4,4 ton in 2001 - vormt een indicatie voor de juistheid van het vermoeden.¹¹ Vanwege voorraadvorming en een hogere versnijdingsgraad is de daling van het beslag niet zo fors als die van de productie in 2001 (vergelijk McColm, 2003). Als gevolg van de hervatting van de grootschalige Afghaanse opiumproductie in 2002 zullen de opsporingsdiensten in Europa in 2003 en 2004 waarschijnlijk meer heroïne in beslag nemen dan in 2001 en 2002.

De belangrijkste manier waarop de drug vanuit Zuidwest-Azië naar de Europese gebruikersmarkten wordt gebracht, is over de vanouds bekende Balkanroute. Hoewel de laatste jaren in politiekringen veel is gesproken over een alternatief traject, de Zijderoute, die vanuit de Centraal-Aziatische republieken Tadzjikistan, Oezbekistan, Turkmenistan en Kirgizië via Kazakstan, Oekraïne en Rusland naar het westen loopt, laten de beslagcijfers zien dat die (nog) weinig wordt gebruikt (BKA, 2000b; Wegner, 1996; Kernteam NON, 2001, paragraaf 2.3.1). Omdat de productie in Afghanistan zich deels lijkt te verplaatsen naar de noordelijke grensregio's, zou de Zijderoute de komende tijd aan relevantie kunnen winnen (ODC, 2003b; Chouvy, 2003).

De traditionele Balkanroute begint in Turkije. Hier bevinden zich vele laboratoria waar de via Pakistan en Iran aangevoerde opium wordt omgezet in heroïne (Interpol, 2000b). Vanuit Turkije lopen diverse takken van Balkanroute naar West-Europa. Vooral door de conflicten in de eerste helft van de jaren negentig in het toenmalige Joegoslavië is de verscheidenheid aan transportroutes groter geworden. De oorspronkelijke route liep via Bulgarije, Joegoslavië en Oostenrijk naar Duitsland, Nederland en Scandinavië (Interpol, 1996, p. 3 e.v). Tegenwoordig zijn vooral de volgende takken in gebruik (Interpol, 2000b):

- Vanuit Turkije over de weg via Bulgarije of per ferry via de Zwarte Zee naar Roemenië en dan verder via Hongarije, Slowakije en Tsjechië naar Duitsland en Nederland (de noordelijke tak);
- Vanuit Turkije via Bulgarije, Roemenië en Hongarije of via Macedonië, Servië-Montenegro, Bosnië-Herzegovina, Kroatië en Slovenië naar Oostenrijk, Duitsland en Nederland (de centrale tak);
- Vanuit Turkije naar Griekenland en eventueel Albanië en vervolgens per ferry over de Adriatische Zee naar Slovenië of Italië en zo verder naar Noordwest-Europa (de zuidelijke tak).

Per maand wordt vanuit Turkije naar schatting tussen vier en zes ton heroïne via de Balkanroute getransporteerd (BKA, 2000, p. 39; Enea, 2003). Overigens komt een deel van de drugs die Afghanistan over de Zijderoute verlaat, ook weer via de Balkan naar het westen.

¹¹ Bronnen: Antwoorden van de Turkse regering op de jaarlijkse vragenlijst over georganiseerd criminaliteit van de Raad van Europa. De beslagcijfers zijn samengesteld door de Turkse Nationale Politie.

Zo loopt bijvoorbeeld een smokkeltraject door Kazakstan, Oekraïne en Roemenië. Het is dan ook niet verwonderlijk dat grote hoeveelheden langs de Balkanroute worden onderschept. In 2000 en 2001 ging het in totaal om 20,7 ton, die bij ruim zevenhonderd gelegenheden in beslag werd genomen (BKA, 2002b, p. 17). Bezien over de periode 1995-2001 staan Turkse opsporingsdiensten ruim boven aan de ranglijst, met eenderde van het Europese beslagtotaal. Andere landen waar veel heroïne in beslag wordt genomen zijn Groot-Brittannië (16%), Italië (8%), Duitsland (6%), Bulgarije (5%) en Nederland (5%). Bron: Council of Europe, 2003).

3.2. Aanvoer naar en doorvoer via Nederland

Ons land is al sinds het begin van de jaren zeventig een van de Europese centra voor de handel in heroïne. Van hieruit werd de drug getransporteerd naar Belgische, Franse, Duitse en Scandinavische bestemmingen. Destijds ging het vooral om opiaten van Zuidoost-Aziatische oorsprong. Sinds 1990 is Zuidwest-Aziatische heroïne veel belangrijker. Zo was in 1993 90% van alle in West-Europa geconfisqueerde heroïne afkomstig uit Zuidwest-Azië (Weijnenburg, 1996, hoofdstuk 2). De drugs werden en worden nog steeds voornamelijk met TIR-trucks over de weg naar de plaats van bestemming vervoerd.

In het algemeen geldt dat veel drugs worden opgespoord in landen die aan een aanvoerroute zijn gepositioneerd (Van der Heijden, 2003). Nederland is gelegen aan de 'hoofdweg' voor heroïne in Europa: de Balkanroute, zij het aan het einde van de route. Van hieruit wordt heroïne gedistribueerd naar onder andere Groot-Brittannië en Frankrijk (vergelijk Van der Heijden & Papenhove, 2002). Zo kwam in de periode 1995-2002 meer dan de helft (i.c. 58%) van de heroïne met bekende herkomst die door de Franse douane en politie werd onderschept, uit ons land (DCPJ, 2003, p. 86). Om te becijferen hoe groot de stroom heroïne is die via ons land loopt, kunnen we de beslagstatistieken van andere landen goed gebruiken.

3.2.1. Schatting van aan- en doorvoer op basis van inbeslagnemingen gerelateerd aan Nederland

We zullen nu twee manieren toepassen om de aanvoer in te schatten. In de eerste plaats schatten we de omvang van de aanvoer naar Nederland op basis van de beslagcijfers over aan ons land gerelateerde heroïne. Zo'n relatie kan de bestemming voor een partij, het land van herkomst of het confiscatieland betreffen. De hoeveelheid heroïne waarop dit van toepassing was in de periode 2000-2002 had in totaal een gewicht van 9,3 ton, dus gemiddeld 3,1 ton per jaar.

We gaan uit van de veronderstelling dat de onderscheppingskans van deze drugs gelijk is aan het Europese gemiddelde. Er is immers geen reden om aan te nemen dat partijen die voor ons land zijn bestemd meer kans hebben om te worden onderschept. Hetzelfde geldt voor zendingen die Nederland hebben bereikt en voor trans-

porten die via Nederland naar andere bestemmingen gingen. Sinds 1995 nemen Europese opsporingsdiensten gemiddeld 14 ton heroïne per jaar in beslag. Afgezet tegen de geschatte toevoer naar de Europese Unie van 57-85 ton (zie paragraaf 3.3.2), bedraagt de onderscheppingsratio 17-25%. Als we deze percentages toepassen op de aan ons land gerelateerde drugs, kan worden geschat dat jaarlijks tussen dertien en negentien ton heroïne naar ons land wordt getransporteerd. Een deel hiervan, gemiddeld 1,3 ton, wordt al en route naar Nederland onderschept. Nederlandse opsporingsinstanties nemen jaarlijks gemiddeld 0,9 ton in beslag. Van de ingevoerde heroïne wordt circa twee ton (van importkwaliteit; vergelijk paragraaf 3.3.9) in ons land geconsumeerd; de resterende negen tot vijftien ton wordt doorgevoerd. Van de transito weten douane en politiediensten in buurlanden gemiddeld 0,8 ton te onderscheppen, zodat ruwweg acht à veertien ton overblijft voor buitenlandse heroïnegebruikers.

3.2.2. Schatting van aan- en doorvoer op basis van beslag onderweg naar Nederland

We gaan er wederom vanuit dat de interceptiekans voor iedere drugszending grosso modo gelijk is. Alleen nemen we nu niet de kwantiteit die aan ons land is gerelateerd als uitgangspunt, maar alleen de hoeveelheid die onderweg hier naartoe wordt onderschept. Dit was in de periode 2000-2002 gemiddeld 1,3 ton per jaar. Bij een interceptieratio van 17-25% zou de aanvoer 5,2-7,6 ton moeten bedragen. Als we hier de hoeveelheden aftrekken die in beslag worden genomen door Nederlandse en buitenlandse opsporingsdiensten (samen gemiddeld 2,1 ton) en de consumptie hier te lande (circa 2 ton), blijft 1,5-3,5 ton over voor doorvoer. Hiervan onderscheppen buitenlandse autoriteiten nog eens 0,8 ton, zodat 0,7-2,5 ton overblijft voor consumenten in andere landen.

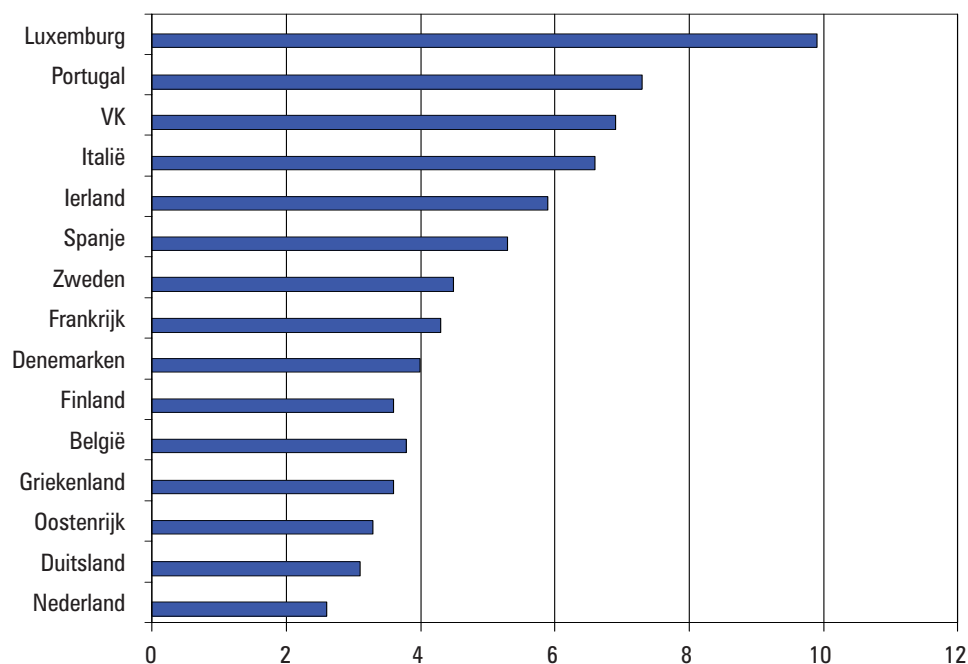
De twee ramingen overlappen elkaar niet. De plausibiliteit kan enigszins worden bepaald door te kijken naar de omvang van de consumptie in landen die voor een belangrijk deel vanuit ons land worden bevoorraad. Gebruikers in België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk consumeren samen naar schatting tussen 22,1 en 35,8 ton heroïne van importkwaliteit. In het licht van deze cijfers is de lage schatting van de doorvoer minder plausibel dan de hogere, gebaseerd op de aan ons land gerelateerde inbeslagnemingen. Daarom concluderen we dat vermoedelijk tussen 8,7 en 15,0 ton heroïne via Nederland wordt doorgevoerd.

3.3. Consumptie

Volgens de VN zijn wereldwijd vijftien miljoen mensen verslaafd aan opiaten (ODC, 2003d, p. 107). Hieronder zijn tien miljoen verstokte gebruikers van heroïne. In Europa is het gebruik van heroïne geconcentreerd binnen een relatief klein deel van de bevolking. Minder dan een op de honderd volwassenen binnen de Europese Unie heeft het middel ooit gebruikt (EMCDDA, 2002, p.12). Veel heroïneverslaafden leiden een gemarginaliseerd bestaan. Mede hierom zijn bevolkingsonderzoeken minder geschikt om de prevalentie te meten voor dit middel. Daarom gebruikt het EU-drugsagentschap EMCDDA meerdere schattingsmethoden naast elkaar, onder andere gebaseerd op politieregisters, registraties van instellingen voor verslavingszorg en statistieken van doodsoorzaken (EMCDDA, 2003a en 2003b). Door diverse methoden te combineren, komt het waarnemingscentrum tot geschatte minimum- en maximumaantallen problematische druggebruikers in de EU. Het gaat hierbij in hoofdzaak om heroïneverslaafden (met uitzondering van Finland en Zweden, waar amfetaminegebruik tot meer problemen leidt). Hun aantal is de laatste jaren redelijk stabiel. In grafiek 2 worden de meest recente schattingen voor de aantallen problematische druggebruikers in EU-lidstaten afgezet tegen de bevolking van 15 tot 64 jaar van het betreffende land (bron: EMCDDA, 2003b). Hierbij is steeds het gemiddelde van de meest recente minimum- en maximumschattingen gepresenteerd. Uit de grafiek blijkt dat het problematisch druggebruik in ons land relatief gering is. De hoogste schatting wordt gevonden in Luxemburg. Wel dient hierbij te worden aangetekend dat het verschil tussen minimum- en maximumschatting in dit land nogal fors is, hetgeen duidt op een gemiddelde met beperkte betrouwbaarheid (verg. tabel 3). Voorts merken we op dat de metingen in een aantal EU-lidstaten gedateerd en daardoor ook niet helemaal betrouwbaar zijn.

Het EU-drugsagentschap schat het aantal verslaafden aan heroïne in de Europese Unie tussen 0,9 en 1,4 miljoen (EMCDDA, 2002). De Verenigde Naties komen met een hoger cijfer (1,6 miljoen), doch die schatting heeft niet alleen betrekking op de EU maar op heel West-Europa (ODC, 2003, p. 108). In Oost-Europa ligt de prevalentie lager dan in het westen. In dit deel van het continent worden relatief veel andere opiaten (zoals opium en morfine) geconsumeerd. In de tweede helft van de jaren negentig is in Oost-Europa het aantal verslaafden aan opiaten sterk toegenomen, vermoedelijk als gevolg van een grotere aanvoer en een dalende prijs. Hierdoor is ook in dit deel van het continent heroïne de grootste probleemdrug. De meest recente schatting van de VN komt uit op drie miljoen opiaatverslaafden, tweemaal zoveel als in West-Europa (ODC, 2003, p. 107).

Grafiek 2. Geschatte aantallen problematische druggebruikers in EU-landen per 1000 inwoners 15-64 jaar

3.3.1. Schattingsmethoden

De hoeveelheden drugs die worden gebruikt kunnen langs twee wegen worden ingeschat, namelijk door uit te gaan van productie- en beslagcijfers en door uit te gaan van prevalentie- en consumptiegegevens. In deze studie worden beide benaderingen gevolgd om zo te komen tot de meest plausibele uitkomst. Het Nederlands Economisch Instituut NEI heeft medio jaren negentig een min of meer vergelijkbare opzet toegepast (Van Dijk e.a., 1996, p.18/19). Op basis van productiecijfers voor de belangrijkste opiumregio's en de verdeling naar herkomst van geconfisqueerde partijen heroïne berekende het NEI een aanvoer naar Europa van 125 ton zuivere heroïne. Door rekening te houden met een zuiverheid op straatniveau van 38% en uit te gaan van een veronderstelde interceptieratio van 10% kwam het instituut tot 296 ton die voor consumptie beschikbaar zou zijn. Vervolgens hanteerde het NEI de relatieve koopkracht van Nederland (3,1%) als indicator voor het Nederlandse aandeel in de consumptie in Europa. De uitkomst, ruim 9 ton heroïne van straatkwaliteit, werd evenwel ongeloofwaardig gevonden, omdat een eerder uitgevoerde haalbaarheidsstudie uitkwam op 1,9 ton en bovendien het jaarverslag over 1995 van de Jellinek-kliniek vier ton vermeldde. Het NEI concludeerde dat drie ton voor ons land en 97 ton voor Europa de meest plausibele consumptieschattingen waren.¹²

Vermeldenswaard in dit verband is een raming van het Amerikaanse Crime and Narcotics Center. Deze instantie schatte in 2000 dat de heroïneconsumptie in West-Europa tussen 22 en 66 ton lag (Layne, Khruppa & Muzyka, 2001, p. 88).

¹² NEI-schattingen voor andere soorten drugs worden in dit rapport niet besproken, omdat die minder goed zijn uitgewerkt.

Voor Oost-Europa werd geen schatting gemaakt. In een recent rapport van de Britse criminele inlichtingendienst NCIS wordt het jaargebruik in Europa aanmerkelijk hoger geraamd, namelijk tussen 60 en 100 ton (NCIS, 2003, par. 3.21).

3.3.2. Kwantificering van het gebruik in de EU

Om op basis van beslagcijfers te komen tot een actuele consumptieschatting voor de EU wordt aangenomen dat 85% van de heroïne via de Balkanroute naar dit afzetgebied wordt getransporteerd.¹³ Volgens het Bundeskriminalamt zou het gaan om vier tot zes ton per maand, dus 48-72 ton per jaar (Enea, 2003). De rest van de heroïne die in de Unie wordt aangetroffen komt uit andere productieregio's (Zuidoost-Azië en Zuid-Amerika) of is via de Zijderoute vervoerd. Dit zou tussen negen en dertien ton per jaar zijn. De totale aanvoer bedraagt dan 57-85 ton. Hiervan moeten de kwantiteiten die in beslag worden genomen (gemiddeld 14 ton) worden afgetrokken om te komen tot de hoeveelheid die voor gebruikers beschikbaar is: 43-71 ton. Dit betreft heroïne van importkwaliteit (verg. par. 3.3.9).

3.3.3. Heroïneverslaafden in ons land

Het aantal heroïneverslaafden in Nederland is redelijk nauwkeurig bekend: tussen 26 en 30 duizend (NDM, 2002, p. 58). Andere opiaten worden nauwelijks gebruikt. Als we het gebruik per persoon weten, kunnen we de nationale consumptie gemakkelijk berekenen. Eind jaren tachtig heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie onderzoek gedaan onder opiaatverslaafden in Amsterdam. Hieruit bleek dat deze gemiddeld 84 gram per jaar gebruikten (Grapendaal, Leuw & Nelen, 1991, p. 128). Helaas zijn geen actuele schattingen gevonden van de hoeveelheid heroïne die per persoon per jaar wordt geconsumeerd. Daarom wordt hier ingegaan op de resultaten van enkele buitenlandse onderzoeken.

3.3.4. De Franse consumptie

Een Franse studie naar de consumptie van heroïne komt uit op zo'n 10,7 ton (OFDT, 2001, p. 71/72). Hierbij is aangenomen dat een belangrijk deel van de circa 150 000 Franse verslaafden, zo'n 60 000 personen die onder behandeling staan en onder andere methadon krijgen, in het geheel geen heroïne meer consumeren. De overige 90.000 zouden gemiddeld 325 mg per dag gebruiken, ofwel 119 gram per jaar.¹⁴ Overigens lopen de schattingen over het aantal verslaafden in Frankrijk uiteen van 142 tot 176 duizend.

¹³ Uit gegevens van het Duitse Bundeskriminalamt (BKA 2000a, p. 40) blijkt dat het in de periode 1996-1999 ging om 7,0 ton per jaar. In Turkije is tussen 1996 en 2000 jaarlijks gemiddeld 4,6 ton geconfisqueerd. Samen is dit 85% van het totale heroïnebeslag in Europa. Boekhout van Solinge (1998, p. 100-105) kwam in 1998 tot een wat lager percentage. Hij schatte dat 75% van de heroïne voor de Europese gebruikersmarkt werd aangevoerd over de Balkanroute.

¹⁴ Het drugsbureau van de VN gaat uit van 30 mg van straatkwaliteit als doorsnee dosis (ODC, 2003, p. 51). Volgens Layne, Khruppa & Muzyka (2001, p. 90) consumeren 'hard core users' (dit zijn personen die meer dan tien dagen per maand drugs gebruiken) dagelijks 60 tot 120 mg zuivere heroïne. Als we dit omrekenen naar heroïne van straatkwaliteit (circa 37% zuiver; zie hieronder), komen we op 162 tot 324 mg per dag. Dit duidt erop dat de Franse schatting van het daggebruik aan de hoge kant is.

Als alle verslaafden 119 gram per jaar zouden verbruiken, komt de totale consumptie veel hoger uit dan de Fransen zelf berekenden, namelijk tussen 16,9 en 20,9 ton.

3.3.5. De Britse consumptie

Een onderzoek van het Home Office komt uit op vergelijkbare gebruikshoeveelheden per 'regular user' per jaar: 115 gram (Bramley-Harker, 2001, tables 3.3 & 3.10). De 'regular user' is gedefinieerd als iemand die een bepaald middel minstens eenmaal per week gebruikt. Daarnaast zouden de veel kleinere categorieën 'occasional users' en 'prison users' respectievelijk 0,75 en 47 gram per persoon per jaar consumeren (op. cit., tables 3.6 & 3.10). Vermenigvuldigd met de betreffende aantallen gebruikers per categorie en de resultaten vervolgens opgeteld komt de nationale jaarlijkse consumptie uit op 31,3 ton. In de periode 1996-2001 werd in Groot-Brittannië op jaarbasis gemiddeld 2,6 ton heroïne onderschept (Council of Europe, 2003). De aanvoer zou derhalve circa 34 ton moeten bedragen. Een schatting door de National Criminal Intelligence Service van de import komt uit op een vergelijkbaar cijfer: 30 ton (NCIS, 2001, p. 19).

3.3.6. Schatting van de EU-consumptie

Als de Britse en Franse schattingen voor het jaargebruik van heroïneverslaafden worden toegepast op de geschatte aantallen in alle EU-lidstaten, komt het totaal uit tussen 103 en 166 ton (zie tabel 3). Hierbij is geen rekening gehouden met een eventuele verminderde heroïneconsumptie door verslaafden die onder behandeling zijn en niet met de consumptie door incidentele gebruikers. Voor Nederland komt de schatting met deze methode uit op een nationale consumptie tussen 2,9 en 3,6 ton.

3.3.7. Vergelijking met EMCDDA-modelstudie

In een studie van het EMCDDA (2000b) is getracht een model te ontwikkelen waarin de typische carrière van een heroïnegebruiker wordt beschreven. Afhankelijk van uitgangspunten omtrent onder andere prijs en geconsumeerde hoeveelheid per keer komen de onderzoekers tot een geschatte jaarlijkse EU-consumptie tussen 96 en 330 ton heroïne van straatkwaliteit (EMCDDA, 2000b, p. 77). De minimumschatting ligt dichtbij onze laagste raming. De maximumschatting bedraagt evenwel ruim het dubbele van wat wij als hoogste cijfer reëel achten. Het maximum van het EMCDDA gaat er onder andere van uit dat de heroïneprijs over lange tijd gemiddeld 35 euro per gram bedraagt. In historisch perspectief geplaatst is het evenwel een zeer lage prijs. Een andere assumptie betreft de dagelijkse consumptie van een verslaafde die niet in behandeling is. Deze wordt gesteld op één gram. Dit is een onwaarschijnlijk hoog cijfer.¹⁵ Derhalve achten wij de maximumschatting van het EMCDDA niet plausibel.

¹⁵ Zie vorige noot.

Tabel 3. Schatting van de heroïneconsumptie in EU-lidstaten op basis van aantallen problematische druggebruikers¹⁶

	Minimum aantal	Maximum aantal	Jaar meting	Minimum nationaal jaar- gebruik in kg (straatkwaliteit)	Maximum nationaal jaar- gebruik in kg (straatkwaliteit)
België	23 200	28 400	1997	2 668	3 380
Denemarken	12 372	18 460	1996	1 423	2 197
Duitsland	91 428	197 534	2000	10 514	23 507
Finland	7 000	21 000	1999	805	2 499
Frankrijk	122 000	182 600	1999	14 030	21 729
Griekenland	21 643	29 381	2001	2 489	3 496
Ierland	4 694	13 735	1996	540	1 634
Italië	233 075	279 820	2001	26 804	33 299
Luxemburg	1 715	3 948	2000	197	470
Nederland	25 070	30 298	1999	2 883	3 605
Oostenrijk	12 000	23 000	2000	1 380	2 737
Portugal	15 900	58 980	2000	1 829	7 019
Spanje	144 198	214 152	2000	16 583	25 484
Verenigd Koninkrijk	161 133	268 253	1996	18 530	31 922
Zweden	23 500	27 300	1998	2 703	3 249
Totaal EU	898 928	1 396 861		103 377	166 226

3.3.8. Het effect van methadongebruik

De omstandigheid dat in ons land ongeveer de helft van de verslaafden methadon gebruikt naast of in plaats van heroïne, heeft op de schatting betrekkelijk weinig effect. In 1999 was sprake van 945 000 standaard dagdoseringen (IVZ, 2001, p. 1). Als deze methadon in de plaats is gekomen van heroïne, zou dat hebben geleid tot een verminderde nationale consumptie van circa 240 kg. Overigens constateerden Grapendaal, Leuw en Nelen (1991, p. 140) al dat vrijwel alle gebruikers van methadon ook heroïne consumeerden. Wel stelden zij vast dat 9% van de opiaatverslaafden in de maand voorafgaand aan het interview geen heroïne hadden gebruikt. Al deze respondenten stonden ingeschreven voor het methadonprogramma (op. cit., p. 128). In zijn algemeenheid constateerden de onderzoekers een sterke relatie tussen deelname aan een methadonprogramma en een verminderd niveau van heroïnegebruik (op. cit., p. 172). Mogelijk verklaart het methadongebruik waarom Grapendaal et al. een consumptie per verslaafde in Nederland constateerden die ruim een kwart lager ligt dan in Groot-Brittannië en Frankrijk (84 versus 115 resp. 119 gram per jaar).

3.3.9. Het effect van versnijding

De EU-consumptieschatting op basis van aanvoergegevens valt veel lager uit dan die op basis van gebruiksdata (43-71 ton versus 103-166 ton). Een belangrijk deel van de discrepantie kan worden

¹⁶ Bron voor aantallen problematische druggebruikers: EMCDDA, 2003b, table 21.

toegeschreven aan verschillen in de zuiverheid van heroïne. Op groothandelsniveau ligt die substantieel hoger dan op gebruikersniveau. Zo rekent Bramley-Harker met een zuiverheid van 37%, terwijl de partijen die de Britse douane tussen januari 1999 en maart 2001 onderschepte, een gemiddelde zuiverheid bereikten van ruim 51% (Bramley-Harker, 2001, p. 23; NCIS, 2001, p. 51). Exact hetzelfde percentage is het gemiddelde van wat Interpol voor Europese landen in 1999 registreerde (Interpol, 2000a, p. 33). Edoch, dit laatste cijfer heeft betrekking op in beslag genomen partijen op uiteenlopende handelsniveaus. Door versnijding daalt de gemiddelde zuiverheid van verdovende middelen naarmate ze dichterbij de gebruiker komen.¹⁷ Als alleen wordt gekeken naar de zuiverheid op import- of groothandelsniveau, komt het gemiddelde in Europa (excl. het VK¹⁸) uit op 59% (ODCCP, 1999, p. 162/163; 2000b, p. 166 en 2001, p. 211). Dit betekent dat om te komen tot kwantiteiten van straatkwaliteit, de consumptieschattingen op basis van aanvoerdata moeten worden vermenigvuldigd met 59/37. Voor de EU leidt dit tot een raming tussen 69 en 114 ton. Deze bandbreedte overlapt die op basis van prevalentiegegevens. Het overlappende deel levert de meest waarschijnlijke schatting op voor de hoeveelheid heroïne van straatkwaliteit die in de Europese Unie jaarlijks wordt gebruikt: 103 à 114 ton. De raming voor ons land komt nu uit tussen 2,5 en 2,9 ton met een zuiverheid van ongeveer 60%.¹⁹

¹⁷ Dit kan worden geïllustreerd met gegevens van het forensisch laboratorium van de politie in Lyon over de periode 2000-2001. Van de heroïnevangsten van minder dan één gram (m.a.w. doses op straatniveau) had slechts 2% een zuiverheid van meer dan 30% tegenover 45% van de partijen van meer dan een kilo (Laboratoire scientifique de la police de Lyon: Statistique 2000-2001, aangehaald in Bello e.a., 2002, p. 71/72).

¹⁸ Dat de zuiverheid bij de import in het Verenigd Koninkrijk lager ligt dan elders in Europa is plausibel, omdat dit land aan het einde van de aanvoerroute ligt. Overigens signaleerden de Britse autoriteiten een stijging van de zuiverheid van door de politie (vaak op detailhandelsniveau) geconfisqueerde heroïne, van 37% in 1998 tot 46% in 2000 (Corkery, 2002, table 2.7). In bovenstaande berekeningen zijn gegevens over 2001 buiten beschouwing gelaten. De zuiverheid van partijen die dat jaar in Europa werden onderschept, kwamen namelijk uitzonderlijk laag uit: 44% op groothandelsniveau en 28% op straatniveau (ODC, 2003, p. 248). Het is aannemelijk dat deze daling samenhangt met de sterk teruggelopen opium-productie in Afghanistan in het voorgaande kalenderjaar (verg. par. 3.11). Drugs-handelaren hebben vermoedelijk op de schaarste gereageerd door hun koopwaar meer dan gebruikelijk te versnijden.

¹⁹ Als wordt uitgegaan van een lagere consumptie per verslaafde, zoals Grapendaal, Leeuw en Nelen eind jaren tachtig constateerden, komen we uit tussen 2,2 à 2,5 ton heroïne (na versnijding).

3.4. Conclusies

Op grond van aannames over onder andere de hoeveelheid heroïne die maandelijks over de Balkanroute naar Europa wordt getransporteerd, hebben wij een berekening gemaakt van de aanvoer naar de EU. Deze resulteert in een geschatte hoeveelheid van 57 à 85 ton van importkwaliteit. Door de interceptieratio van 16-25 procent toe te passen op de hoeveelheid die onderweg naar ons land is onderschept (1,3 ton), kan worden berekend dat de aanvoer naar ons land 5,3-7,9 ton omvat. Het beslag en route naar en in Nederland komt gemiddeld uit op 2,1 ton. Een en ander leidt tot een geschatte hoeveelheid van 3,2-5,8 ton heroïne van circa 60% zuiverheid die op de Nederlandse markt beschikbaar is. Op basis van Interpolgegevens over de zuiverheid van grotere in beslag genomen partijen veronderstellen we dat het overgrote deel van de onderschepte heroïne nog niet is versneden tot straatkwaliteit.

Een deel van de aangevoerde drugs wordt hier te lande versneden en geconsumeerd. Om deze hoeveelheid om te rekenen naar hoeveelheden van straatkwaliteit, dienen we de kwantiteit van importkwaliteit te vermenigvuldigen met 59/37. We kunnen uiteraard ook het geschatte verbruik omzetten naar hoeveelheden van importkwaliteit door de consumptie (2,9-3,6 ton) te delen door dit getal. Het binnenlandse verbruik wordt dan 1,8-2,3 ton. Dit betekent dat de doorvoer uitkomt op 1,4-3,5 ton. Hiervan wordt 0,8 ton door buitenlandse opsporingsdiensten onderschept, zodat 0,6-2,7 ton via ons land de buitenlandse consument bereikt.

Op basis van de gegevens over (geschatte) aantallen problematische druggebruikers en de data over het gebruik per persoon per jaar, komen wij op een schatting van de heroïneconsumptie in de Europese Unie die ligt tussen 103 en 166 ton. Als de aanvoer wordt omgerekend naar hoeveelheden van straatkwaliteit, komt onze schatting uit tussen 69 en 114 ton. Het overlappende deel van de twee ramingen beschouwen wij als de meest waarschijnlijke uitkomst: 103-114 ton. Het binnenlands verbruik zou dan 2,5 à 2,9 ton heroïne van straatkwaliteit bedragen.

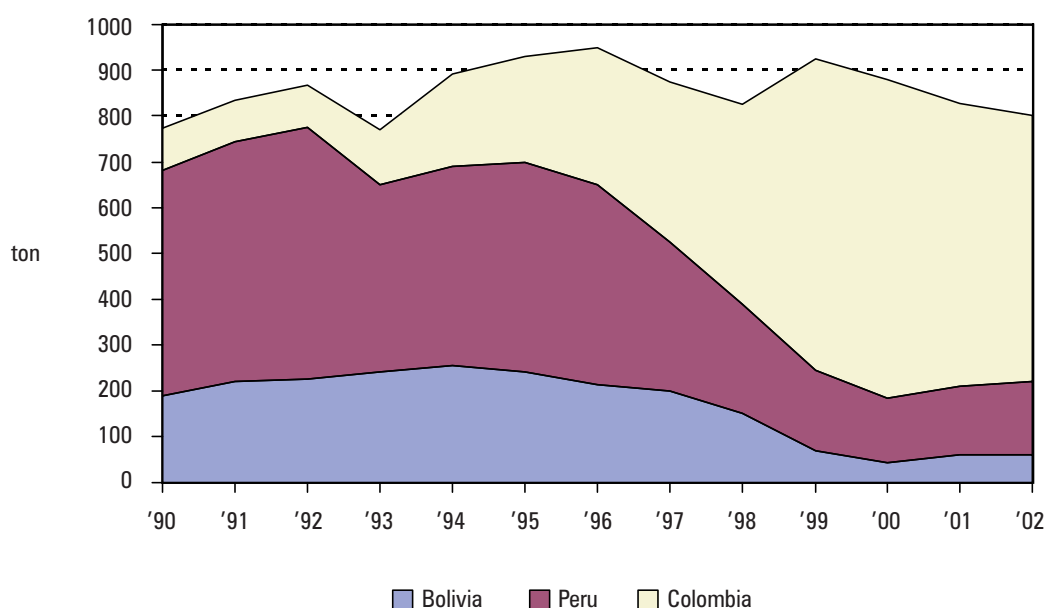
4. Cocaïne

4.1. Aan- en doorvoer naar Europa

4.1.1. Wereldproductie

De productie van cocaïne is geconcentreerd in de Andes. Nagenoeg alle cocaïne in de wereld komt uit drie landen: Colombia, Peru en Bolivia. In de loop van het vorige decennium is Colombia steeds belangrijker geworden. Tegenwoordig wordt driekwart van de wereldproductie in dit land gerealiseerd (zie grafiek 3, gebaseerd op ODC, 2003c, p. 23). Berichten van de VN duiden evenwel op een teruggang van de cocateelt in Colombia in recente jaren, terwijl de situatie in Peru en Bolivia redelijk stabiel is (ODC, 2003b). De wereldproductie ligt heden ten dage ruwweg tussen 800 en 950 ton zuivere cocaïne (CND, 2003, p. 8). Een deel hiervan wordt in de regio geconsumeerd of geconfisqueerd (circa 180-250 ton); een groot deel (400-500 ton) is bestemd voor Noord-Amerika (met name voor de VS) en de rest (220-250 ton) gaat grotendeels richting Europa en voor een klein deel naar Australië. Hieronder wordt nader ingegaan op de vraag hoeveel er naar Europa gaat en welk deel hiervan de consument bereikt.

Grafiek 3. Geschatte cocaïneproductie in de Andes

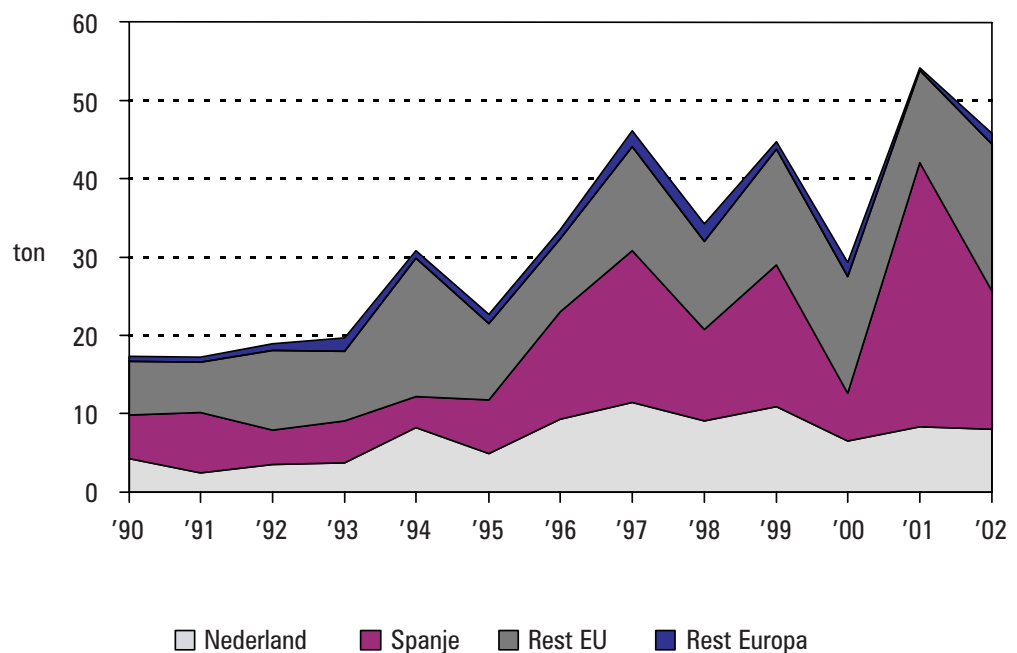

4.1.2. Aanvoer naar Europa

Onder andere op basis van beslagstatistieken kan worden vastgesteld dat sinds het begin van de jaren negentig de hoeveelheid cocaïne die naar Europa wordt getransporteerd zeer sterk is toegenomen. De beslagstatistieken tonen een verdrievoudiging sinds 1990 (grafiek 4). De stijging houdt vermoedelijk verband met de verzadiging van de markt in de VS. Het aantal gebruikers, dat in de jaren zeventig en de eerste helft van de jaren tachtig fors was

toegenomen, is sinds 1986 met meer dan de helft gedaald. De geconsumeerde hoeveelheid daalde tussen 1990 en 2000 met 38 tot 51% (ONDCP, 2003, p. 53). Mede doordat de prijs sterk is gedaald, is de waarde van deze markt (uitgedrukt in uitgaven voor drugs door consumenten) gehalveerd (ONDCP, 2002, table 11). Hoewel de prijzen ook in Europa lager zijn geworden, zijn die nog altijd veel hoger dan de Amerikaanse. De Europese markt is daarom voor cocaïnesmokkelaars relatief lucratiever geworden. Europol en Interpol schatten dat jaarlijks tussen 120 en 200 ton cocaïne vanuit Zuid-Amerika naar Europa wordt vervoerd (Europol, 2001; Interpol, 2000b).²⁰ Een recente Amerikaanse studie schat de consumptie in Europa op 86-116 ton in 1998 en 103-155 ton in 2000 (Drug Availability Steering Committee, 2002, p. 29). Om te komen tot een raming van de aanvoer moeten we hier de geconfisqueerde hoeveelheden bij optellen. Nu fluctueren de beslagcijfers nogal fors (zie grafiek 4). Teneinde een actuele schatting te krijgen, kijken we naar de periode 1998-2002. In dit tijdvak is door opsporingsinstanties van Europese landen gemiddeld ruim 42 ton per jaar geconfisqueerd (Council of Europe, 2003, table 15). Als we dit cijfer optellen bij de meest recente schatting van de consumptie, komt de actuele aanvoer uit op 145 à 197 ton.

Grafiek 4. In Europa gecontisqueerde cocaïne

Als de geconfisqueerde kwantiteiten afzetten tegen de geschatte aanvoer, komen we erachter dat vermoedelijk tussen 22% en 29% wordt onderschept. Deze percentages kunnen worden vergeleken met die voor de Verenigde Staten. Volgens het Office of National Drug Control Policy varieert de voor de VS bestemde doch onderschepte kwantiteit tussen 25% en 36% (ONDCP, 2002, p. 13).

²⁰ Dit is exclusief de drugs die voor dit continent waren bestemd maar die al in Latijns-Amerika in beslag werden genomen.

In het licht van de scherpe grenscontrole in de VS is het aannemelijk dat de interceptieratio daar wat hoger ligt dan in Europa.

4.2. Import en transit

Het overgrote deel van de in Europa onderschepte coke werd ontdekt in landen van de Europese Unie, met name in Spanje (gemiddeld 41% in de periode 1995-2002) en Nederland (22%; zie grafiek 4). De beslagstatistieken duiden op een rol van Nederland als 'point of entry' voor Europa, die in de loop van de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw steeds belangrijker is geworden. De proportie cocaïne die door de Nederlandse douane en politie wordt gevonden, is gestegen van gemiddeld 8% in de periode 1980-1984, via 12% in de jaren 1985-1989 en 21% in het tijdvak 1990-1994 naar 25% in de jaren 1995-1999 (Van der Heijden, 2001, p. 20/21). Deze trend lijkt zich de laatste jaren niet door te zetten. In de periode 2000-2002 bedraagt het Nederlandse aandeel gemiddeld 17% van het Europese totaal. Dit percentage is overigens nog altijd substantieel hoger dan de proporties van de andere Europese landen, met uitzondering van Spanje.

Als we niet alleen kijken naar confiscaties in ons land, maar tevens naar inbeslagnemingen die naar hier onderweg waren of hier vandaan kwamen, blijkt dat Nederland in de jaren 2000-2002 betrokken was bij 31% van de in de Europese Unie onderschepte cocaïne (zie tabel 1 in paragraaf 1.6). In absolute cijfers komt het beslag op cocaïne met primaire bestemming Nederland, exclusief de drugs die buiten Europa worden onderschept, uit op gemiddeld 10,9 ton per jaar. Als we uitgaan van de veronderstelling dat de interceptieratio voor aan Nederland gerelateerde partijen niet wezenlijk afwijkt van het EU-gemiddelde (22-29%), kan worden berekend dat jaarlijks tussen 37 en 51 ton per jaar op weg gaat naar ons land.²¹ Dit is exclusief de hoeveelheid die opsporingsdiensten in Latijns-Amerika confisqueren en die bestemd was voor ons land; vijf à zes ton.

Politie en douane in binnen- en buitenland confisqueren van de aanvoer naar Nederland een kleine elf ton per jaar, zodat naar schatting 33 à 50 ton beschikbaar komt op de binnenlandse markt. Een betrekkelijk klein deel wordt hier geconsumeerd; de rest wordt doorgevoerd. Ten slotte wordt in het buitenland nog eens 2,2 ton coke onderschept die via ons land was aangevoerd.

De wijze waarop cocaïne naar ons land wordt getransporteerd, is de afgelopen periode fors gewijzigd. Tegenwoordig wordt veel minder per schip aangevoerd en veel meer door de lucht.

²¹ De berekening is: $10,9 / 0,292$ resp. $0,215 = 37,2$ à $50,6$ ton.

In 2002 werd ongeveer driekwart van de in ons land onderschepte cocaïne aangetroffen op de luchthaven Schiphol.²² Hierbij gaat het in de eerste plaats om persoonsgebonden bagage en in de tweede plaats om vervoer in het lichaam ('slikkers' en 'duwers'). Factoren die een rol gespeeld kunnen hebben met de opvallende wijziging van de modus operandus, zijn de intensivering van de (maritieme) opsporing in Spanje, het stopzetten van rechtstreekse vluchten van Colombia naar Duitsland²³ alsmede de installatie van scanners voor containers in de Rotterdamse haven en voor luchtvracht op Schiphol. Verhoeff et al. (2003, p. 19 e.v.) wijzen op de veranderingen die zich hebben voorgedaan in Latijns-Amerika. De grote drugskartels spelen tegenwoordig nauwelijks meer een rol in de transatlantische drugshandel; hun positie is grotendeels overgenomen door kleinere smokkelorganisaties. Deze zouden uit het oogpunt van risicovermindering een voorkeur hebben aan het verzenden van de contrabande in kleine hoeveelheden door de lucht in plaats van de traditionele bulktransporten over zee. Verhoeff c.s. constateren dat veel koeriers afkomstig zijn uit Curaçao. Zij schrijven dit toe aan de verslechterde economische positie en de zwakke staatkundige structuren van het eiland, alsmede aan de sterke band met Nederland. Deze band is de laatste jaren nog steviger geworden doordat een groot aantal eilandbewoners naar Nederland is gemigreerd.

Het is opmerkelijk dat de sterke toename van het luchttransport van cocaïne zich vooral in ons land manifesteert. In 2002 is op luchthavens in andere Europese landen evenveel van deze drugs in beslag genomen als in het voorgaande jaar (in totaal 5,2 ton), terwijl de kwantiteit die op Schiphol werd onderschept, steeg van 4,1 naar 7,4 ton (Pompidou Group, 2003, annex 2A). Voor een deel kan deze toename worden toegeschreven aan verscherpte controles.

²² Verhoeff c.s. (2003, p. 48/49) schatten dat jaarlijks netto (dus na aftrek van onderschepte kwantiteiten) 15 tot 40 ton vanuit Curaçao wordt geïmporteerd. De minimumschatting baseren zij op het gemiddelde aantal koeriers dat in 2002 bij enkele 100%-controles is aangetroffen (40), vermenigvuldigd met het jaarlijks aantal vluchten vanaf Curaçao (500) en een geschatte hoeveelheid drugs per koerier (1 kg). Van de uitkomst (20,8 ton) is de onderschepte kwantiteit (6,2 ton) afgetrokken, zodat 14,6 (afgerond 15) ton overblijft voor doorvoer en consumptie. De maximumschatting is afgeleid van de in 2002 op Schiphol bij koeriers onderschepte kwantiteit (6,2 ton) en de interceptieratio, die volgens de onderzoekers gemiddeld 15% zou bedragen. Van de uitkomst dient overigens nog wel de onderschepte kwantiteit te worden afgetrokken. De bovengrens van de raming wordt dan 35 ton. Vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de betrouwbaarheid van de door Verhoeff c.s. gehanteerde cijfers voor het aantal koeriers per vlucht, de hoeveelheid drugs per koerier en het beslagpercentage. Onze raming van de netto import (37-51 ton) komt hoger uit, hetgeen plausibel is omdat die niet alleen betrekking op de aanvoer vanuit Curaçao middels koeriers maar op de totale import van cocaïne.

²³ In 1997 was 88% van de in Duitsland onderschepte coke door de lucht aangevoerd (Simon et al., 1999, p. 197). In de twee volgende jaren daalde dit percentage tot resp. 37% en 38%. Het Bundeskriminalamt schrijft dit toe aan extra controles die door de Amerikaanse Drug Enforcement Administration samen met de Colombiaanse autoriteiten in dat jaar werden doorgevoerd op de luchthaven van Bogota. Hierbij zijn in 1998 circa 160 koeriers aangehouden (BKA, 1999, p. 84). Sedertdien is het aandeel van het vervoer door de lucht verder gedaald, tot 25% van het nationale beslagtotaal in 2001 en 18% in 2002. Ook in absolute zin is er sprake van een forse vermindering van de onderschepte aanvoer door de lucht (van 1,5 ton in 1997 naar 0,3 à 0,4 ton in 2001 en 2002). Volgens het BKA is de daling veroorzaakt door het stopzetten van directe vluchten vanuit Colombia naar Duitsland (BKA 2002, p.126/127). De Lufthansa vliegt tegenwoordig via Spanje. Dit zou mede kunnen verklaren waarom op Spaanse luchthavens de laatste jaren meer cocaïne wordt aangetroffen (1,7 ton in 2001 en 1,9 ton in 2002. Bron: Pompidou Group, 2003, annex 2A).

Sinds begin 2002 zijn extra maatregelen genomen tegen de cocaïne-smokkel via Schiphol. Zo zijn de controles op risicovluchten geïntensiveerd. Voorts zijn in hetzelfde jaar op enkele vliegvelden in het Caraïbisch gebied extra controlemogelijkheden gecreëerd voor passagiers die voornemens zijn naar Nederland te reizen. Deze maatregelen hebben geresulteerd in de arrestatie van duizenden drugskoeriers en de confiscatie van ettelijke tonnen coke. Het feit dat het aantal aangehouden koeriers in de tweede helft van 2002 groter was dan in de eerste helft vormt een indicatie dat het nagestreefde afschrikkeffect vooralsnog uitblijft.

Het komt zelden voor dat in ons land cocaïne in beslag wordt genomen die via een ander Europees land is aangevoerd. Dit kan opmerkelijk worden genoemd, gezien het feit dat opsporingsdiensten in de overige EU-lidstaten (met name in België en Frankrijk) gemiddeld 3,2 ton per jaar onderscheppen met bestemming Nederland (zie Van der Heijden & Papenhove, 2002; Papenhove, 2003). Dit is meer dan de elders geconfisqueerde kwantiteit cocaïne die afkomstig was uit ons land (2,2 ton). Mogelijke verklarende factoren voor dit fenomeen zijn de omstandigheid dat aan de binnengrenzen van de Europese Unie nauwelijks controles plaatsvinden en de prioriteit die opsporingsdiensten geven aan het onderscheppen van de aanvoer rechtstreeks vanuit Latijns Amerika.

4.3. Consumptie

De Verenigde Naties schatten het aantal cocaïnegebruikers wereldwijd op 14,1 miljoen. Bijna de helft van de consumenten (6,4 miljoen) woont in Noord-Amerika (ODC, 2003, p. 129). In Europa zouden jaarlijks 3,7 miljoen mensen cocaïne gebruiken. Het overgrote deel hiervan (3,4 miljoen) woont in West-Europa. De jaarprevalentie in dit deel van het continent ligt op een veel hoger niveau dan in Oost-Europa (1,1% versus 0,1%). Uit deze gegevens kan worden afgeleid dat ruim 90% van de in Europa geconsumeerde cocaïne in het westen van dit werelddeel wordt gebruikt. In Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Ierland worden de hoogste prevalentiecijfers gevonden. De meest recente cijfers zijn resp. 2,6%, 2,0% en 1,3% van de bevolking van 15 jaar en ouder (grafiek 5. Bronnen: EMCDDA, 2002; NDM, 2002, p. 46; ODC, 2003, p. 338). Nederland scoort met 1,1% gelijk aan het gemiddelde in de Europese Unie. In een aantal landen, waaronder Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Nederland, is sprake van een toename van het cocaïnegebruik, met name onder jongvolwassenen (EMCDDA, 2002, p. 13; Massari, 2003, p. 227).

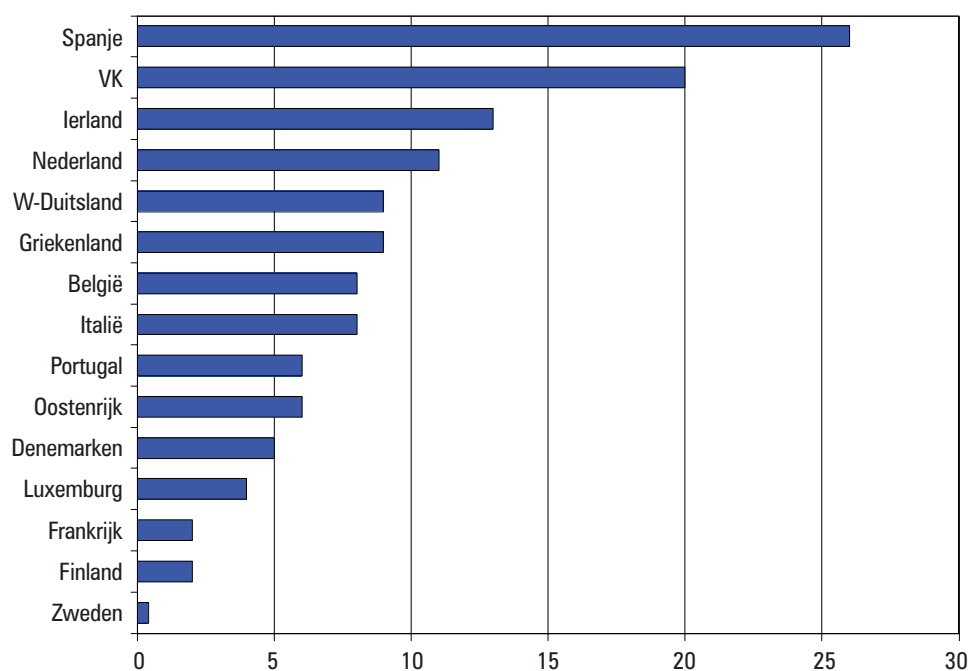
4.3.1. Gebruik in de EU

De criminoloog Zaitch (2002, table III) denkt dat de EU-consumptie in de tweede helft van het vorige decennium 100 à 130 ton bedroeg. De meest recente schatting van Interpol komt uit tussen 120 en 150 ton (Interpol, 2003, p. 26). Zoals vermeld schat het Amerikaanse Drug Availability Steering Committee (DASC) dat in Europa in 1998

tussen 86 en 116 ton en in 2000 tussen 103 en 155 ton cocaïne werd geconsumeerd. Dit is ongeveer een vijfde deel van de wereldconsumptie. Hiervan zou circa 90%, 93-139 ton, in West-Europa zijn gebruikt en de resterende 10% (10-16 ton) in Oost-Europa (Drug Availability Steering Committee, 2002, p. 29). In de loop van het vorige decennium is de cocaïneprevalentie in veel Europese landen toegenomen (EMCDDA, 2002). Met het aantal gebruikers neemt ook de geconsumeerde hoeveelheid toe. Dit betekent dat de DASC-raming voor het jaar 2000 de actuele werkelijkheid vermoedelijk het beste weergeeft.

Cocaïne wordt in twee vormen geconsumeerd. De drug kan als poeder worden genuttigd, veelal door de coke via de neus op te snuiven, en het middel kan in de vorm van crack (gekookte of rookbare cocaïne) worden genuttigd. Hierbij wordt de crack verhit waarbij de opstijgende dampen worden geïnhaleerd. Crack heeft een kort maar heftig stimulerend effect (flash) en is veel sterker verslavend dan poedercoke. Zo blijkt uit een Frans onderzoek dat de helft van de actuele crackgebruikers het middel dagelijks consumeert tegenover een kwart van de overige actuele cokegebruikers (Bello e.a., 2002, p. 49). Recreatieve gebruikers consumeren cocaïne gewoonlijk in poedervorm. Crack wordt vooral genuttigd door verslaafden die meerdere typen verdovende middelen, waaronder heroïne, gebruiken. Het middel kan door gebruikers zelf uit poedercoke worden gefabriceerd. Tegenwoordig zorgen (straat-)dealers ervoor dat ze crack kant-en-klaar voorhanden hebben.

Grafiek 5. Jaarprevalentie voor cocaine per 1000 inwoners van 15-64 jaar in EU-landen

Om op basis van gegevens omtrent de vraag te berekenen hoeveel cocaïne in de Europese Unie wordt geconsumeerd, is lastig. Weliswaar is uit prevalentieonderzoeken het aantal recreatieve gebruikers redelijk bekend en is op basis hiervan hun gebruik aardig in te schatten, maar dit is veel moeilijker voor de cokeconsumptie van gemarginaliseerde druggebruikers. Dit betreft vooral personen die naast een dagelijks heroïnegebruik een onregelmatig patroon van crackgebruik vertonen. Hieronder worden twee benaderingen gehanteerd. Allereerst wordt uitgegaan van de veronderstelling dat cocaïnegebruikers uit de diverse EU-lidstaten evenveel van deze drug verbruiken. Op basis van de EMCDDA-prevalentiecijfers kunnen absolute aantallen gebruikers per land worden geschat. Vervolgens kan worden gerekend met de hierboven geschatte aanvoer naar de EU (93 à 139 ton) om te komen tot geconsumeerde kwantiteiten per land. De uitkomsten van deze exercitie staan in de volgende tabel. Het cokeverbruik in ons land zou uitkomen tussen 3,5 en 6,0 ton per jaar.

Tabel 4. Schatting van het cocaïnegebruik in EU-lidstaten op basis van prevalentie en aanvoer

	Jaar van meting	Jaar prevalentie	Populatie ²⁴ 15-64 jaar x 1000	Aantal gebruikers	Jaarconsumptie minimaal (ton)	Jaarconsumptie maximaal (ton)
België	2000	0,8	6 720	53 762	1,8	2,7
Denemarken	2000	0,5	3 558	17 791	0,6	0,9
Duitsland	2000	0,9	56 332	506 992	17,2	25,8
Finland	1998	0,2	3 460	6 920	0,2	0,4
Frankrijk	1999	0,2	38 668	77 336	2,6	3,9
Griekenland	2000	0,9	7 155	64 394	2,2	3,3
Ierland	1998	1,3	2 538	32 988	1,1	1,7
Italië	1999	0,8	39 010	312 079	10,6	15,9
Luxemburg	1997	0,4	294	1 174	0,0	0,1
Nederland	2001	1,1	10 796	1187 60	4,0	6,0
Oostenrijk	2000	0,6	5 519	33 114	1,1	1,7
Portugal	1999	0,6	6 787	20 361	0,7	1,0
Spanje	2001	2,6	27 322	710 365	24,1	36,1
Verenigd Koninkrijk	2000	2,0	38 851	777 022	26,4	39,5
Zweden	2000	0,05	5 707	2 853	0,1	0,1
Totaal		1,1	252 717	2 735 912	93,0	139,0

In een tweede benadering worden afzonderlijke schattingen gemaakt voor de recreatieve cokegebruikers en voor de groep gemarginaliseerde druggebruikers. We nemen gemakshalve aan dat er geen overlap is tussen de twee categorieën.

²⁴ Bron populatiegegevens: CIA, 2000.

4.3.2. Recreatief gebruik

Volgens het Centrum voor Drugsonderzoek (CEDRO) van de Universiteit van Amsterdam is het percentage van de bevolking van twaalf jaar en ouder dat in de laatste twaalf maanden coke heeft genuttigd (de jaarprevalentie), tussen 1997 en 2001 toegenomen van 0,6% naar 0,9% (Abraham et al., 2002).²⁵ Om de nationale consumptie op jaarbasis in te kunnen schatten kan het beste worden uitgegaan van de jaarprevalentie. Door hierbij uit te gaan van de bevolking van 15-64 jaar, krijgen we uitkomsten die goed te vergelijken zijn met die van andere EU-lidstaten. Het absolute aantal cokegebruikers in ons land komt dan uit op bijna 119 duizend. Omdat gemarginaliseerde druggebruikers veelal niet meedoen aan bevolkingsonderzoeken, kunnen we aannemen dat de genoemde cijfers voornamelijk betrekking hebben op recreatieve gebruikers.

Uit onderzoek is bekend dat veel van de recreatieve cokegebruikers na een of een paar keer stoppen met deze drug. In West-Duitsland gaf 40% van de cokegebruikers (in 1997) aan in hun leven hoogstens vijf keer ervaring ermee te hebben opgedaan. Ook van de overigen gebruikten de meesten de drug niet zeer frequent. Van degenen die in de voorgaande twaalf maanden coke hadden gebruikt, had de helft dat minder dan tien keer gedaan. Van degenen die in de maand voorafgaand aan het interview coke hadden geconsumeerd, had 33% dat in die periode slechts eenmaal gedaan. 45% had tussen een en tien keer cocaïne gebruikt, 7% tien tot twintig keer en 15% twintig tot dertig keer (Simon, Tauscher & Pfeiffer, 1999 p. 205). Als we deze data omrekenen naar een jaarfrequentie, komen we uit op 86 tot 93 gebruiksmomenten. Helaas is niet bekend hoeveel van de drug men per keer heeft genuttigd.

Uit de eerdergenoemde studie van het Amsterdamse Centrum voor Drugsonderzoek CEDRO komt naar voren dat van degenen die in de afgelopen maand cocaïne hadden genuttigd, 91,0% dit één tot vier dagen had gedaan. 3,0% had vijf tot acht dagen coke gebruikt, 1,7% negen tot veertien dagen, 2,5% vijftien tot twintig dagen en 1,8% meer dan twintig dagen (Kaal, 2000, p. 4). Hieruit kan worden afgeleid dat de doorsnee gebruiker in ons land 37 tot 43 dagen per jaar cocaïne consumeert. Deze frequentie is aanmerkelijk lager dan de Duitse. De CEDRO-resultaten geven niet aan hoeveel cocaïne per gebruiksday wordt ingenomen. Voorts is onduidelijk hoe vaak het voorkomt dat gebruikers meermalen op een dag een cokelijntje snuiven. In dit verband komen de resultaten van pas van een ander onderzoek dat het CEDRO in 1994 heeft gedaan naar de cokeconsumptie in niet-deviante subculturen binnen de hoofdstad.

²⁵ Volgens het EMCDDA is het meest actuele Nederlandse prevalentiecijfer 1,1%, doch dit slaat op de bevolking van 15-64 jaar.

De verschillen in gebruik bleken zeer sterk te variëren, namelijk van 10 milligram tot 42 gram per week (Cohen & Sas, 1994, p. 6).²⁶ Zwaar gebruik (>2,5 gram per week) kwam evenwel maar sporadisch voor (2,6% in de drie maanden voorafgaand aan het interview). Teneinde het beeld niet teveel te laten bepalen door uitschieters, kunnen we beter niet het gemiddelde maar de mediaan gebruiken. Deze blijkt in de zwaarste periode bijna een halve gram per week te zijn. Omgerekend naar jaargebruik komt dit overeen met ruim 24 gram.

Het eerdergenoemde onderzoek van Bramley-Harker leert dat in Engeland een 'occasional user' van poedercocaïne er gemiddeld vijfmaal per jaar ervaring mee opdoet en daarbij in totaal 0,9 gram nuttigt. Een 'occasional user' van crack zou deze drug zo'n negen keer per jaar tot zich nemen. Het jaarverbruik zou 1,9 gram bedragen. Een 'regular user' van poedercocaïne zou uitkomen op een consumptie van 36,1 gram. Een geregelde crackgebruiker nuttigt jaarlijks gemiddeld ruim een ons (101,8 gram), waarbij de auteur aantekent dat de consumptie heel moeilijk in te schatten is. Een enkeling vertoont extreem hoge verbruikscijfers, maar houdt dit vermoedelijk niet lang vol. Volgens Bramley-Harker is het aantal regelmatige crackgebruikers in Groot-Brittannië groter dan het aantal personen dat geregeld poedercoke nuttigt (178 000 versus 118 000). Onder de incidentele gebruikers ligt de verhouding andersom (32 000 crack versus 358 000 poedercoke). Dit betekent dat van de totale groep Britse cocaïnegebruikers 69% poeder en 31% crack gebruikt. De frequentie van het gebruik komt voor poedercoke uit op gemiddeld 54 keer per twaalf maanden en de gemiddelde consumptie op 9,6 gram. Voor 'regular' crackgebruikers komt het aantal gebruiksmomenten per jaar uit op meer dan 200 en de gemiddelde jaarconsumptie op 86,5 gram.

In andere studies over druggebruik wordt geen onderscheid gemaakt tussen poedercoke en crack. Hierdoor zijn de uitkomsten slechts tot op zekere hoogte te vergelijken. Als we de Britse cijfers over coke- en crackgebruikers samennemen, blijkt dat 43,1% valt in de categorie 'regular user'. Dit zijn personen die minstens eenmaal per week drugs gebruiken. In het eerdergenoemde Duitse onderzoek bleek dat van degenen die in het voorgaande jaar cocaïne hadden geconsumeerd, 11,9% dit in die periode meer dan zestig keer had gedaan (Simon, Tauscher & Pfeiffer, 1999 p. 205).²⁷

²⁶ Eigenlijk zou de zuiverheid mede in beschouwing genomen moeten worden. Het verschil in zuiverheid tussen groothandels- en straatniveau is bij cocaïne echter veel geringer dan bij heroïne. Zo blijkt uit cijfers van het forensisch laboratorium van de politie in Lyon dat 42% van de vangen op straatniveau (d.w.z. van minder dan één gram) een zuiverheid had van meer dan 50%. Dezelfde mate van zuiverheid werd gevonden bij 73% van onderschepte partijen van meer dan één kilo (Bello e.a., 2002, p. 100). Decorte (2000, p. 234) vond in Antwerpen bij op straatniveau verkregen monsters een gemiddelde zuiverheid van 74%. Net als Cohen & Sas in Amsterdam in 1993 vonden Bielemans & De Bie in 1994 in Rotterdam in van gebruikers gekregen monsters eveneens een zuiverheid van 74% (Decorte, 2000, p. 234).

²⁷ Bij studies naar het gebruikspatroon van drugs wordt gewoonlijk meer waarde gehecht aan de antwoorden over de consumptie in de voorgaande maand dan aan die over het afgelopen jaar. In dit geval refereren we toch aan jaarcijfers, omdat de Duitse antwoordcategorieën met betrekking tot het maandgebruik veel slechter te vergelijken zijn met de Britse antwoordopties.

Hoewel dit criterium iets strenger is dan de Britse omschrijving, is het opvallend dat de Britten bijna viermaal zoveel gebruikers rekenen tot de 'regular users'. In Nederland kwam CEDRO tot de bevinding dat 9% van de actuele gebruikers in de maand voor het interview meer dan vijf keer, dus gemiddeld meer dan eenmaal per week, coke had geconsumeerd (Kaal, 2000, p. 4). Deze constatering strookt veel beter met de Duitse dan met de Britse uitkomsten. Een mogelijke verklaring voor de verschillen denken wij te vinden in uiteenlopende niveaus van crackgebruik.

Het gebruik van crack in Duitsland was in 1998 (nog) niet wijd verbreid. Van de eind 1998 geregistreerde drugsverslaafden in Frankfurt gebruikte 23% crack. Het ging om 719 personen. In Berlijn werd het aantal crackverslaafden op 200 geschat (BKA, 2000, p. 87/88). Een recente publicatie stelt dat zowel in Hamburg als in Frankfurt circa duizend frequente crackgebruikers leven (Stoever, 2002, p.415). Ter vergelijking: in het Verenigd Koninkrijk zouden 118 duizend geregelde crackgebruikers wonen. Een en ander duidt erop dat in Duitsland crack veel zeldzamer is dan in Groot-Brittannië.

De verhouding tussen aantallen gebruikers van rauwe cocaïne (poedercoke) en consumenten van crack in ons land is helaas niet bekend. Uit een onderzoek in 1998 onder bezoekers van Amsterdamse clubs, party's en discotheken die coke gebruiken, bleek dat het in hoofdzaak ging om snuiven. Het roken van crack kwam nauwelijks voor (Korf et al., 1999).

Op basis van het bovenstaande concluderen wij dat de verhouding tussen crackgebruikers en gebruikers van poedercocaïne in Nederland en Duitsland significant afwijkt van die in Groot-Brittannië. Gemakshalve scharen wij alle crackgebruikers onder de noemer frequente (lees: verslaafde) cocaïneconsumenten. Voor de schatting van de cocaïneconsumptie onder recreatieve gebruikers houden wij daarom aan de gegevens over het gebruikspatroon in Nederland en Duitsland. In ons land nemen recreatieve gebruikers 37-43 keer per jaar een snuifje; bij onze oosterburen 86-97 keer (Kaal, 2000, p. 4; Simon et al., 1999, p. 205).²⁸ De hoeveelheid per gebruiksmoment schatten wij op 0,2 gram (Bramley-Harker, 2002).²⁹ Het jaarverbruik per persoon zou dan minimaal zeven en maximaal negentien gram zijn.

²⁸ Vooralsnog is geen verklaring voorhanden voor de verschillen tussen de twee landen. Wel kan worden opgemerkt dat dit soort vragen alleen wordt voorgelegd aan personen die hebben aangegeven dat ze in de maand vóór het interview coke hebben geconsumeerd. Dit betreft slechts een klein deel van het totaal aantal ondervraagden. Gevolg is een beperkte betrouwbaarheid van de resultaten.

²⁹ Ter vergelijking: het VN-drugsbureau gaat bij cocaïne uit van een doorsnee dosis van 0,1 gram (ODC, 2003, p. 51). Dit is evenwel inclusief crack, zodat het niet goed is te vergelijken. Wel is bekend, dat crack gewoonlijk in kleinere porties wordt geconsumeerd dan poedercoke. Decorte constateert dat in veel studies wordt gewerkt met onnauwkeurige bepalingen van de omvang van een doorsnee dosis. Dit komt onder andere, doordat het aantal 'lijntjes' dat wordt gehaald uit een gram poedercoke kan variëren van 2 tot 35 (mediaan 15). Omdat gebruikers gewoonlijk niet rekenen in milligrammen maar in lijntjes, hanteren veel onderzoekers deze onzuivere maat (Decorte, 2000, p.125 e.v.).

Aan de hand van deze gegevens kan worden geschat dat de groep recreatieve gebruikers in de EU tussen 20,1 en 52,8 ton coke consumeert. Voor Nederland komt de schatting uit tussen 0,9 en 2,3 ton.

4.3.3. Frequent gebruik

Een andere Britse studie onder ervaren crackgebruikers leert dat zij tussen 130 en 149 gram per jaar consumeren (Brain, Parker & Bottomley, 1998, table 3.4). Dit komt opvallend goed overeen met de uitkomsten van een Nederlandse studie onder drugsverslaafden in Zuid-Limburg (Coumans, Neve & Van de Mheen, 2000, paragraaf 5.3.3). Van de onderzochte groep gebruikte in 1999 81% (ook) coke en/of crack. Gemiddeld consumeerden zij zeventien dagen per maand 0,69 gram coke per dag, meestal in de vorm van gekookte cocaïne (crack). Dit komt overeen met 141 gram per jaar.

In het Rotterdamse circuit van verslaafden aan opiaten en andere drugs is het roken van cocaïne-base (crack) al vele jaren praktijk van alledag (Barendregt, Van de Mheen & Blanken, 2000, paragraaf 4.1.1). 95% van de bezoekers van het voormalige Perron Nul gebruikten regelmatig cocaïne. Eind 1994 nam 70% van de bezoekers vrijwel dagelijks coke. Resultaten van een survey in 1998 onder Rotterdamse harddruggebruikers bracht aan het licht dat coke zelfs vaker dan heroïne werd gebruikt. Bijna 90% van de respondenten consumeerde in de afgelopen maand cocaïne tegen 84% die (ook) heroïne tot zich nam (Lempens et al., 2000, p.73-102). Gemiddeld werd de coke 22 dagen per maand gebruikt, hetgeen wat frequenter is dan in Limburg. Hoeveel er wordt geconsumeerd is niet nagegaan.

Een survey onder frequente druggebruikers in Utrecht bevestigt in grote lijnen de Rotterdamse uitkomsten (De Graaf, Wildschut & Van de Mheen, 2000, paragraaf 3.3). Cocaïne is het meest gebruikte middel; 95% van de respondenten had het in de afgelopen maand tot zich genomen. Tweederde (69%) gebruikt de drug (bijna) dagelijks. Gemiddeld werd het middel 22 dagen per maand genuttigd, in verreweg de meeste gevallen (85%) in de vorm van crack. Hoeveelheden zijn onbekend.

Als de resultaten van de hierboven genoemde drie Nederlandse studies worden vergeleken, blijkt dat van de gemarginaliseerde druggebruikers tussen 81% (Limburg) en 95% (Utrecht) cocaïne gebruikt. Als deze percentages worden toegepast op het geschatte aantal problematische druggebruikers in Nederland (25 000-29 000), komen we uit op een minimum van 20.250 en een maximum van 27 550 frequente (lees: verslaafde) cocaïnegebruikers.

Uit gegevens van de verslavingszorg komt naar voren dat in 2000 6 103 personen waren geregistreerd als cliënt met primair een cocaïneprobleem en nog eens 7 111 met coke als secundaire problematiek (NDM, 2001, tabel 3.6).

Samengeteld gaat het om 13 214 verslaafden. De Graaf et al. (op. cit., p. 67) gaan ervan uit dat 65% van de (bijna) dagelijkse druggebruikers binnen het bereik van de hulpverlening valt. Omgerekend naar heel Nederland zou dit betekenen dat in totaal zo'n 20 330 personen zeer frequent cocaïne gebruiken. Dit cijfer valt binnen de marge van de hierboven berekende minimum- en maximumaantallen en is derhalve plausibel.

Het jaargebruik per persoon wordt in Groot-Brittannië geschat op minimaal 102 gram (Bramley-Harker) en maximaal 149 gram (Brain et al.). De schaarse Nederlandse data liggen binnen deze bandbreedte. Als deze cijfers worden vermenigvuldigd met het hierboven vermelde aantal cokegebruikers onder de drugsverslaafden in ons land, komt de nationale consumptieschatting voor de categorie frequente (lees: verslaafde) gebruikers van cocaïne uit tussen 2,1 en 3,1 ton.

4.3.4. Consumptieschatting

Door de afzonderlijke schattingen voor recreatieve en frequente gebruikers bij elkaar op te tellen kan de totale consumptie van cocaïne in Nederland worden berekend: tussen 3,0 en 5,4 ton. De plausibiliteit van deze uitkomst kan enigszins worden nagegaan door op dezelfde wijze de consumptie voor de EU als geheel te berekenen en de uitkomst af te zetten tegen die op basis van aanvoer en beslag. Hierbij nemen we op basis van de hierboven geschetste Nederlandse gegevens aan dat de verslaafde crackgebruikers 15% uitmaken van het totaal aantal cocaïneconsumenten in de EU.³⁰

Ten slotte gaan we uit van de veronderstelling dat verslaafde crackgebruikers helemaal niet zijn meegeteld in de diverse prevalentieonderzoeken.³¹ Een en ander leidt tot een raming van bijna een half miljoen crackverslaafden in de Unie, die gezamenlijk tussen 49 en 72 ton zouden consumeren. Het totale verbruik binnen de EU komt nu uit 69 en 125 ton. Deze consumptieschatting overlapt de raming van 93-139 ton die voornamelijk was gebaseerd op aanvoergegevens. Het overlappende deel achten wij het meest plausibel: 93-125 ton. Analooeg redenerend schatten wij het Nederlandse jaarverbruik nu op 4,0 à 5,4 ton.

³⁰ In ons land ligt het cijfer op 14,6%.

³¹ Een concrete aanwijzing hiervoor vormt de uitkomst van een Duits onderzoek, dat slechts 4% van degenen die ooit cocaïne hadden gebruikt, wel eens crack hadden geconsumeerd (Stöver, 2001, paragraaf 3.4.2).

4.4. Conclusies

De import van cocaïne in Europa is in de loop van de jaren negentig fors toegenomen. Vermoedelijk ligt de aanvoer tegenwoordig tussen 145 en 197 ton op jaarbasis. Een substantieel deel ervan komt binnen via Nederland. Op basis van beslagcijfers denken wij dat het gaat om 37 à 49 ton, die deels door de lucht en deels over zee wordt getransporteerd. Het luchtvervoer, dat vooral loopt via het Caraïbisch gebied, is in het recente verleden belangrijker geworden dan het transport per schip. Deze trend geldt alleen voor ons land en niet voor andere landen in Europa.

Van de aanvoer naar Nederland wordt waarschijnlijk 22-29% onderschept. Het niet geconfisqueerde deel van de import schatten wij op 26 à 38 ton. Hiervan wordt vermoedelijk vier à vijf ton hier te lande geconsumeerd. De rest wordt doorgevoerd, vooral naar andere EU-lidstaten: 21-34 ton.

5. Cannabis

5.1. Aan- en doorvoer

5.1.1. Productie wereldwijd

Over de omvang van de wereldproductie van cannabis is minder bekend dan over die van heroïne en cocaïne. Dit komt voornamelijk doordat hennep in veel meer landen wordt verbouwd dan geldt voor planten waarvan de andere drugs worden gemaakt. Volgens de VN hebben meer dan 120 landen gerapporteerd dat ze cannabis produceren (UNDCP, 2000, p. 33). Bijkomende problemen bij het schatten van de mondiale productie zijn dat cannabis niet alleen gecultiveerd maar ook in het wild groeit en niet alleen buitenshuis doch eveneens binnenshuis kan worden verbouwd. Dit laatste leidt bovendien tot een substantieel hogere opbrengst per vierkante meter. Ondanks de methodologische complicaties bestaan er schattingen over de mondiale cannabisproductie. De meest recente raming komt uit op ruim 30 000 ton (ODCCP, 2000a, p. 32). Mexico is mondiaal gezien het belangrijkste bronland.

Marokko is de belangrijkste cannabisproducent voor Europa. Vermoedelijk is in 2002 in het land 2 000 ton cannabis geoogst, waarvan tenminste driekwart was bestemd voor de Europese markt (INL, 2003, p. X-37). Dan gaat het om hasjiesj. Naar schatting komt tegenwoordig 75 tot 90 procent van alle hasjiesj op de Europese markt uit Marokko (UNIS, 2003a). De laatste jaren neemt de cannabisteelt in dit land toe. In 2003 zou de oppervlakte hennepplanten ruim het dubbele bedragen van dat in 2000 (250 000 versus 120 000 hectare). Hierdoor zou de Marokkaanse hasjproductie een nieuw record, van wellicht zo'n 3 000 ton, kunnen bereiken (Tremlet, 2003). Voor wat betreft marihuana zijn landen als Pakistan, Thailand, Ghana, Nigeria, Kenia, Zuid-Afrika en Jamaica belangrijke bronlanden.

Maar ook in Europese landen worden hennepplanten verbouwd. Nederland mag dan bekend staan om zijn nederwiet; tegenwoordig is de productie van cannabis in Europa wijdverbreid. In meer dan dertig landen hebben opsporingsdiensten in de periode 1998-2001 hennepplanten vernietigd (Council of Europe, 2002). In Europa als geheel ging het jaarlijks om gemiddeld zo'n 34 miljoen planten, alsmede circa 600 ton plantmateriaal. Deze cijfers kunnen misleidend zijn, aangezien het niet alleen gaat om gecultiveerde hennep. Cannabis groeit in Zuidoost-Europa ook in het wild. Dit kan verklaren waarom juist in Turkije, Rusland, Armenië, Azerbeidzjan en Georgië verreweg de grootste aantallen planten (Turkije), respectievelijk de grootste oppervlakte met hennepplanten (Rusland) dan wel de grootste hoeveelheden plantmateriaal (Kaukasische staten) worden aangetroffen. In politiekeringen staan deze landen evenwel niet bekend als grote exporteurs van cannabis. Aangenomen mag worden dat

het THC-gehalte zo laag is dat er geen markt voor deze cannabis bestaat (vergelijk Szendrei, 1997).

Beperken we het blikveld tot West-Europa, dan staat Nederland op de derde plaats van de ranglijst voor wat betreft de aantallen hennepplanten die door opsporingsinstanties zijn aangetroffen. In het tijdvak 1998-2002 werden alleen in Spanje en Italië meer planten vernietigd dan in ons land (resp. 5,9 en 5,6 versus 3,4 miljoen planten).³² Als we het aantal verdelgde planten van de afgelopen jaren als indicator hanteren, kunnen we verder Zwitserland, Duitsland en Ierland typeren als redelijk grote producenten (resp. 1,1, 0,4 en 0,4 miljoen stuks vernietigd). De productie van ('drug grade') cannabis in Zwitserland wordt geschat op meer dan honderd ton (in 1998), waarvan een deel wordt geëxporteerd (EKDF, 1999, p. 17 en 18). Illustratief is een zaak die speelde in november 2001. Toen confisqueerden Zwitserse opsporingsambtenaren 51 ton marihuana die in eigen land was gefabriceerd (INCB, 2002, p. 71). Landen met een kleinere, doch nog wel substantiële cannabisteelt zijn het Verenigd Koninkrijk (0,2 miljoen planten ontdekt) en Griekenland (0,1 miljoen).

Uit de beslagcijfers kan worden afgeleid dat tegenwoordig overal in de Europese Unie cannabis wordt geproduceerd, in de open lucht dan wel binnenshuis. De schaal waarop dit geschiedt, zou wel eens zodanig kunnen zijn dat een kwart van de vraag naar marihuana in West-Europa wordt gedekt door binnenlandse teelt (DrugScope, 2003). De econoom Jansen stelt zelfs dat sommige landen - waaronder Nederland en Zwitserland - zelfvoorzienend zijn voor driekwart van de vraag naar cannabis (Jansen, 2002b, p. 1). Een Zwitsers rapport meldt dat meer dan de helft van de marihuana die in dit land wordt geconsumeerd, van eigen bodem komt (EKDF, 1997, p. 48).

Vanwege de klimatologische omstandigheden in West-Europa praten we voornamelijk over teelt in binnenkwekerijen. Interpol stelt 'indoor cultivation has taken on alarming proportions' (Interpol, 2000). De schaal waarop dit gebeurt, varieert echter van land tot land. Er vindt dan ook veelvuldig grensoverschrijdend transport van cannabis plaats. Overigens is het aannemelijk dat de productie binnen de EU vooral marihuana betreft, omdat de fabricage van hasjiesj bewerkelijker is (vergelijk EKDF, 1997, p. 48 e.v.).

³² In sommige landen worden aangetroffen hennepplanten niet geteld maar gewogen. Uit de beschikbare cijfers blijkt, dat in Spanje en België meer plantmateriaal is aangetroffen dan hier (tussen 1998 en 2001 resp. 23,5 en 9,2 ton versus 7,3 ton). Als we aannemen dat een plant gemiddeld een kilo zwaar is, wegen de Spaanse en Belgische hoeveelheden niet op tegen de aantallen planten in Italië en Nederland.

5.1.2. Beslag

In Europa is de periode 1995-2002 jaarlijks gemiddeld ruim 900 ton cannabis geconfisqueerd (Council of Europe, 2003). Circa driekwart hiervan is hasjiesj. Er wordt dus bijna drie keer zoveel hasj als marihuana onderschept. Vermeldenswaard in dit verband is dat er steeds minder marihuana wordt geconfisqueerd. Lag de verhouding tussen hasjiesj en marihuana medio jaren negentig nog globaal op 1:1, in 2000/2002 kwam die uit op 6:1. Aangezien weinig cannabis wordt onderschept die is bedoeld voor niet-Europese afzetgebieden, duidt de scheve verhouding tussen de twee cannabisvarianten erop dat marihuana bij Europese gebruikers veel minder populair is dan hasj. Vergeleken met andere landen wordt in Nederland veel marihuana aangetroffen; gemiddeld ongeveer evenveel als hasj. Het ligt in de rede dit toe te schrijven aan de populariteit van nederwiet en aan een omvangrijke nederwietteelt. Maar er is in ons land ook sprake van een grote aanvoer van marihuana uit andere bronlanden.

Het overgrote deel van de hoeveelheid cannabis die Europese douane- en politiediensten jaarlijks onderscheppen, wordt in de EU aangetroffen (in de periode 1998-2002 gemiddeld 87%). Spaanse autoriteiten staan ruim bovenaan de ranglijst (51%), op ruime afstand gevolgd door Groot-Brittannië (9%), Nederland (8%), Frankrijk en Italië (beide 6%). Het Nederlandse aandeel is in de opsporing van cannabis sinds medio jaren negentig fors gedaald. In de periode 1995-1998 onderschepten Nederlandse opsporingsdiensten 18% van het Europese totaal, tegenover slechts 5% in het tijdvak 1999-2002. Dit vormt een indicatie dat er tegenwoordig minder cannabis via ons land wordt gesmokkeld dan destijds.

5.1.3. Doorvoer

De afgelopen jaren hebben buitenlandse opsporingsdiensten grote hoeveelheden cannabis in beslag genomen die onderweg was naar Nederland. In totaal ging het in de periode 2000-2002 om zo'n 150 ton; 128 ton hasjiesj en 22 ton marihuana. Door de Nederlandse politie en douane is in de genoemde periode in totaal 116 ton buitenlandse cannabis geconfisqueerd (73 ton hasj en 43 ton marihuana). Van een klein deel van de hasjiesj en circa een kwart van de hier aangetroffen marihuana is informatie beschikbaar dat die was bedoeld voor buitenlandse afnemers. Hierbij kunnen we opmerken dat bij de meeste inbeslagnemingen in ons land de bestemming niet wordt geregistreerd. Waarschijnlijk is een veel groter deel van de aanvoer bedoeld voor transitio.

Buitenlandse opsporingsinstanties onderschepten in het tijdvak 2000-2002 ongeveer 54 ton cannabis die afkomstig was uit Nederland. Het gaat om 44 ton hasj en 10 ton marihuana. Van een substantieel deel van de onderschepte cannabis uit ons land is bekend dat die niet hier was geproduceerd. De doorvoer is kennelijk nogal omvangrijk. Overigens is dit geen nieuwe constatering. Al in 1995 kwam Boekhoorn c.s. (p. 39) tot de slotsom dat 80% à 90%

van de aanvoer naar Nederland was bestemd voor andere afzetmarkten. De resultaten van de analyse van beslaggegevens geeft geen aanleiding om te denken dat de huidige situatie hiervan sterk afwijkt.

Over de export van nederwiet en nederhasj komen we nog nader te spreken.

5.2. Nederwietkweek

De teelt van hennepplanten ten behoeve van de marihuanaproductie in Nederland is bepaald niet nieuw. Wel zijn er sterke indicaties dat het verschijnsel pas in het vorige decennium een grote vlucht heeft genomen. Jansen (1996, tabel 1) constateerde dat het aantal soorten nederwiet dat in coffeeshops wordt aangeboden, tussen 1991 en 1995 geleidelijk toenam van 1,2 tot 6,6. In dezelfde periode nam het aantal coffeeshops waar nederhasj te koop was eveneens sterk toe. Voorts is sinds het begin van de jaren negentig het aantal nederwietkwekerijen dat door de politie wordt ontdekt zeer sterk gegroeid. Ging het in het begin van de jaren negentig nog om minder dan honderd per jaar; in het laatste jaar van dat decennium werden meer dan duizend en in 2001 ruim tweeduizend kwekerijen opgespoord. Het is mogelijk dat de stijging mede is teweeggebracht door een intensivering van de opsporing van hennepkwekerijen. Concrete aanwijzingen hiervoor ontbreken evenwel.³³ Daarentegen is wel duidelijk dat de toename deels moet worden toegeschreven aan verbetering van de registratie. Tussen 1996 en 2001 nam het aantal regiokorpsen dat aan het KLPD rapporteerde over ontmantelde nederwietkwekerijen geleidelijk toe van 13 naar 23, om in 2002 weer te dalen tot 17.³⁴ De lage respons en de fluctuaties van het ene jaar op het andere noopt ons tot het corrigeren van de gerapporteerde aantallen ontdekte kwekerijen, teneinde te komen tot meer betrouwbare nationale cijfers. Dit doen we door ieder jaar het gemiddeld aantal kwekerijen per responderend regiokorps te vermenigvuldigen met het totaal aantal regio's (25). Als we op deze wijze corrigeren voor onderrapportage komt het cijfer voor in 2002 ontmantelde kwekerijen uit op hetzelfde niveau als in 2001: ruim 2 300. Tevens kan op basis van de beschikbare gegevens worden geschat dat in de periode 1996-2002 in werkelijkheid geen 7 527 kwekerijen door de politie zijn ontmanteld maar circa 10 900 (zie grafiek 6). Dit komt overeen met zo'n 130 ontmantelingen per maand.

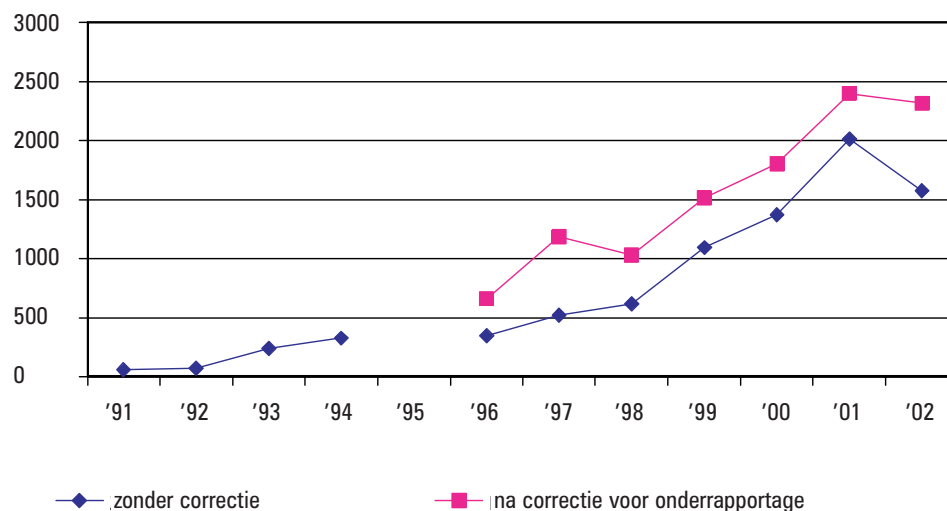
Het aantal hennepplanten dat werd opgespoord, is in de loop der jaren eveneens toegenomen, zij het minder sterk dan het aantal kwekerijen.

³³ Uitlatingen van leden van het Nationaal Netwerk Drugsexpertise suggereren dat het tegengaan van de wietteelt pas in het voorjaar van 2003 een hogere prioriteit heeft gekregen. Hierbij kan worden opgemerkt dat anders dan voor heroïne, cocaïne en synthetische drugs er geen kernteam bestaat dat zich specifiek richt op de problematiek rond cannabis.

³⁴ Helaas is het niet mogelijk om voor de eerste helft van de jaren '90 te corrigeren voor onderrapportage. Uit contacten met KLPD-medewerkers die destijds betrokken waren bij het bijhouden van de registratie, blijkt dat er ook in die periode geen sprake was van een compleet beeld, ofschoon er in 1995 wel een specifieke enquête over de periode 1992-1994 is gehouden (Bloemendaal, 1996). Het aantal in 1995 ontmantelde kwekerijen is onbekend.

De trend in de nederwietproductie toont een duidelijke tendens naar kleinere teeltplaatsen. De gemiddelde omvang, die in de eerste helft van het vorige decennium veelal boven de 1000 planten uitkwam, ligt tegenwoordig tussen 400 en 500 planten (tabel 5).³⁵

Grafiek 6. Ontmantelde nederwietkwekerijen

Het aantal hennepplanten dat jaarlijks van overheidswege wordt vernietigd stijgt in de loop van jaren negentig sterk, van minder dan 100.000 in 1991 naar bijna 1,6 miljoen in 1999.³⁶ Als we rekening houden met de onderrapportage, kan het aantal planten dat tussen 1996 en 2002 is verdelgd, worden geschat op 7,3 miljoen (tegenover 4,6 miljoen opgegeven door de regionale politiekorpsen). Het aantal hennepplanten dat wordt vernietigd, schommelt tegenwoordig tussen 0,8 en 1,0 miljoen per jaar.

³⁵ Bij deze berekening zijn twee mega-kwekerijen met elk meer dan een half miljoen planten buiten beschouwing gelaten. Voorts is een correctie toegepast voor partiële non-respons. Sommige korpsen rapporteren namelijk wel het aantal ontmantelde kwekerijen maar niet het aantal aangetroffen hennepplanten, terwijl sommige andere het omgekeerde doen.

³⁶ In 1996 werden 1,3 miljoen hennepplanten vernietigd. Dit cijfer is evenwel sterk bepaald door de ontdekking van een uitzonderlijk grote kwekerij in de buurt van Venlo waar circa 600.000 planten stonden. In 1999 is in Zoeterwoude zelfs een kwekerij met ongeveer één miljoen planten aangetroffen (Jespers, 2003). Deze ontmanteling is niet gerapporteerd aan het KLPD. Als de twee mega-kwekerijen wel worden meegenomen in de berekening van de aantallen vernietigde hennepplanten (na correctie voor non-respons), is sinds 1996 nauwelijks nog sprake van een toename.

Tabel 5. Ontmantelde hennepkwekerijen, vernietigde planten en gemiddelde kwekerijomvang; gerapporteerde aantallen en schattingen na correctie voor non-respons

Jaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ontmantelde kwekerijen, gerapporteerd	342	520	616	1 091	1 372	2 012	1 574
Ontmantelde kwekerijen na correctie voor non-respons	658	1 182	1 027	1 515	1 805	2 395	2 315
Vernietigende hennepplanten, gerapporteerd	1 229 717	553 135	353 178	585 588	704 331	884 609	900 381
Vernietigende hennepplanten, na correctie voor non-respons	1 338 842	910 986	627 503	1 666 435	777 026	982 750	1 042 933
Gemiddeld aantal planten, zonder correctie	1 841	1 064	573	534	482	440	557
Gemiddeld aantal planten na correctie voor non-respons	1 123	771	611	440	450	410	440

Om te komen tot een schatting van de totale cannabisproductie in ons land zijn actuele gegevens nodig over het totaal aantal nederwietkwekerijen. Helaas ontbreekt het hieraan. Schattingen in de media over het totaal aantal hennepkwekerijen in ons land lopen uiteen van tien- tot honderdvijftigduizend (De Gelderlander, 1995; NRC Handelsblad, 2002). In 1995 kwamen Boekhoorn c.s. tot een schatting van 50 000 huistelers en 80 professionele middelgrote en grote telers. Van de huistelers zou 90% alleen produceren voor eigen gebruik en een beperkte vriendenkring (gemiddeld een halve kilo per jaar). De rest van de huistelers zou een gemiddelde opbrengst realiseren van vijf kg per jaar, terwijl de middel- en groottelers jaarlijks tussen 200 en 450 kg nederwiet zouden omzetten. De productie van alle kwekers samen zou liggen tussen 36 en 84 ton per jaar. Uit actuele gegevens over de gemiddelde omvang van door de politie ontmantelde kwekerijen kan worden afgeleid dat de cijfers van Boekhoorn c.s. wellicht inmiddels achterhaald zijn. Een recente schatting van Korf (2002, p. 261) komt uit op circa vijfduizend kwekerijen - met gemiddeld honderd planten - die samen jaarlijks 38 ton nederwiet zouden produceren.

5.2.1. Professionalisering

Niet alleen in Nederland maar ook elders is in de loop van de jaren negentig sprake van forse veranderingen in de cannabismarkt. Twee verschuivingen treden op de voorgrond. Allereerst een geleidelijke verplaatsing van de cannabisproductie naar technologisch

geavanceerde landen. Ten tweede de professionalisering van de productie door gebruikmaking van moderne teelttechnieken, waaronder vermeerdering door klonen. Hierdoor is in westerse landen een cannabisproduct op de markt gekomen dat met succes de concurrentie aankan met traditionele cannabisvarianten (Szendrei, 1997, p. 2).

Op basis van een analyse van mediaberichten en gesprekken met leden van het Nationaal Netwerk Drugsexpertise³⁷ hebben wij de impressie dat het onderscheid tussen de kleine hobbyteler en de grote professionele teler in de tweede helft van de jaren negentig geleidelijk aan is verdwenen. Kwekerijen met minder dan tien of meer dan tienduizend planten worden tegenwoordig nog maar weinig aangetroffen.³⁸ Tegelijkertijd zijn huistelers professioneler gaan werken, met assimilatielampen, geautomatiseerde toevoer van water en voedingsstoffen, gebruik van insecticiden, airconditioning met koolstoffilters et cetera. Het effect is een hoogwaardig cannabisproduct van nagenoeg constante kwaliteit. De hobbyteler met vijf à tien planten voor eigen gebruik, die in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk nog veelvuldig wordt aangetroffen, lijkt hier nagenoeg verdwenen. Dit komt niet alleen naar voren uit politiegegevens maar kan tevens worden afgeleid uit gegevens over de wijze waarop jongeren aan cannabis komen. Uit een onderzoek van De Zwart, Monshouwer en Smit (2000) onder scholieren bleek dat slechts 2% eigen kweek als bron aangaf. Abraham et al. (2002, p. 230) kwam voor de 12- tot 17-jarigen uit op 3% en voor cannabisgebruikers van 18 jaar en ouder op 4%.

Door professionalisering is de gemiddelde nederwietopbrengst per hennepplant waarschijnlijk omhooggegaan. Bovendien is mede door veredeling het THC-gehalte van nederwiet toegenomen. Dit komt tot uiting in de resultaten van studies naar het gehalte werkzame stof van in Nederland verkrijgbare cannabis. Voor nederwiet geldt dat het THC-gehalte in de loop der jaren is gestegen van 7,5% in 1991 tot 11% in 2000/2001 (Korf, Biemond & Jellema, 1994, p. 11; NDM, 2001, tabel 2.14).³⁹ Uit het meest recente onderzoek van het Trimbos Instituut blijkt dat het THC-gehalte de afgelopen tijd nog verder is toegenomen, namelijk tot gemiddeld 15% (Niesink e.a., 2002, p. 27).

Boekhoorn c.s. gingen in 1995 uit van een gemiddelde opbrengst van 10 tot 15 gram per plant. Britse onderzoekers vonden in 1998 15 gram als gemiddelde (Atha, Blanchard & Davis, 1999).

³⁷ Het Nationaal Netwerk Drugsexpertise NND is een samenwerkingsverband van drugsdeskundigen binnen de Nederlandse politie en haar partners. Het NND staat onder auspiciën van de Raad van Hoofdcommissarissen.

³⁸ Het is denkbaar dat er nog wel van dergelijke kleine kwekerijen worden ontdekt door de politie, maar dat die minder geneigd is om erover te rapporteren. Ook in de periode 1991-1994 had slechts een op de tien ontdekte kwekerijen minder dan 50 planten (Bloemendaal, 1996, p. 49). Volgens leden van het Nationaal Netwerk Drugsexpertise worden kleine kwekerijen bij ontdekking wel ontmanteld, zelfs als het gaat om minder dan 5 planten.

³⁹ Het cijfer van Korf, Biemond & Jellema heeft betrekking op 60 monsters die in Amsterdam waren aangeschaft. In drie gevallen betrof het Colombiaanse marihuana en van drie monsters was onbekend waar ze vandaan kwamen.

In de Nederlandse media wordt veelal gesproken over 20 gram per plant (onder andere De Lange, 1997; Kranenberg, 2000; Wildenburg, 2000), hoewel ook lagere en hogere gemiddelde opbrengsten worden genoemd (bijv. Smit, 1999: 10 gram; Gerritsen, 1998: 15 gram; Lazaroms, 1996: 50 gram). Een rapport van het Gerechtelijk Laboratorium uit 1995 komt uit op 22 gram per plant (Huizer & Poortman-van der Meer, 1995). Dit cijfer wordt ook in de jurisprudentie geregeld aangehouden bij ontnemingszaken. Het is aanneemelijk dat deze hoeveelheid als gevolg van verdergaande professionalisering tegenwoordig hoger ligt. Korf (2002, p. 261) gaat uit van 25 gram.⁴⁰ Waarschijnlijk zijn zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de Nederlandse cannabisproductie in de loop van het vorige decennium significant gestegen.

5.2.2. Nationale productie

De econoom Jansen (1993) schatte in 1993 de nationale nederwietproductie op zo'n 40 ton. Drie jaar later kwam hij uit op meer dan 50 ton (Jansen, 1996). Boekhoorn c.s. (1995, p. 29) berekenden in dezelfde periode een productie tussen 36 en 84 ton. Een publicatie van de criminoloog Bovenkerk (2001, p. 223) refereert aan een geschatte Nederlandse productie van 250 ton per jaar, maar die zou ook best hoger en zelfs veel hoger kunnen zijn.

Om zelf te komen tot een schatting moeten we een aantal aannamen doen. Allereerst veronderstellen we dat de gemiddelde oogst per plant is gestegen tot 25 gram. De plantcyclus bedraagt circa tien weken, zodat vijf oogsten per jaar haalbaar zijn. Het is evenwel reëel om rekening te houden met misoogsten en ontmantelingen en enig tijdverloop tussen de cycli. Daarom gaan wij uit van vier oogsten per jaar. Ten derde hebben wij op basis van politiegegevens over ontmantelde kwekerijen berekend dat de gemiddelde omvang in een orde van grootte van de 400 à 500 planten ligt. Ten slotte nemen wij aan dat de pakkans 10 à 20 procent bedraagt. Gezien het feit dat tegenwoordig ongeveer 2 200 kwekerijen per jaar worden ontmanteld, kan worden geraamd dat in Nederland 11 000 à 22 000 hennepkwekerijen in bedrijf zijn.

⁴⁰ Het Bureau Ontnemingswetgeving Openbaar Ministerie heeft onlangs in samenwerking met het Nederlands Forensisch Instituut, de KLPD-dienst Nationale Recherche Informatie, het Nationaal Netwerk Drugsexpertise, het Financieel Expertisepunt Politie, de Universiteit Wageningen en een tiental regionale politiekorpsen een project gestart om te komen tot een actuele norm voor de opbrengst van hennepkwekerijen. Resultaten worden begin 2004 verwacht.

De plausibiliteit van deze schatting kan enigermate worden beoordeeld door te kijken naar het percentage cannabisgebruikers dat uit eigen kweek consumeert. Dit ligt tussen drie en vier procent (Abraham et al., 2002, p. 230). Afgezet tegen het aantal gebruikers (zie paragraaf 4.3) leidt dit tot een geschat aantal kwekerijen tussen 16 800 en 22 500.⁴¹ Het meest waarschijnlijk is dat ons land tussen 17 000 en 22 000 productieplaatsen voor cannabis telt. Elke kwekerij levert gemiddeld 40 à 50 kg nederwiet per jaar op.⁴² Samen produceren ze vermoedelijk tussen 68 en 99 ton cannabis. Deze schatting ligt op een wat hoger niveau dan die van Boekhoorn c.s. uit 1995 (36-84 ton).

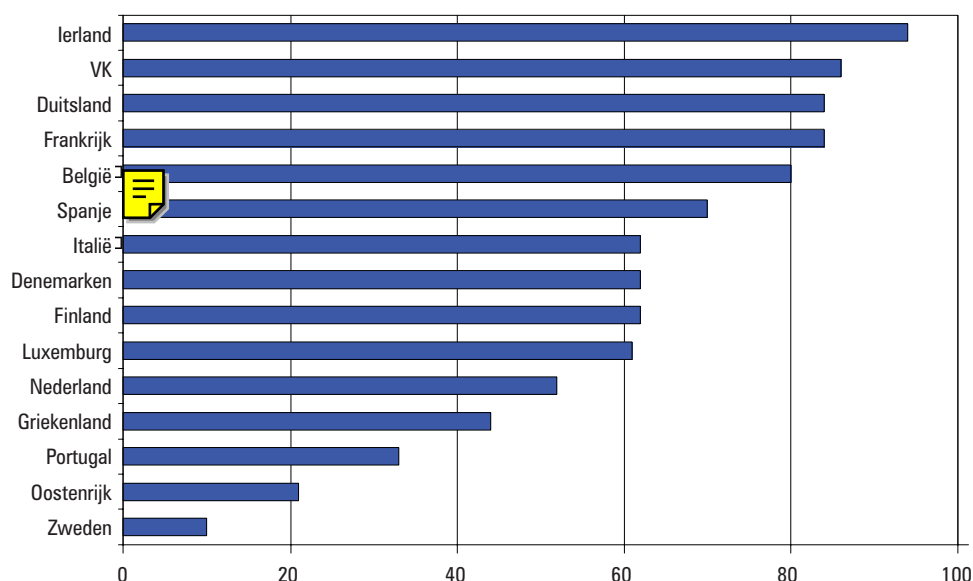
5.3. Consumptie

Cannabis is wereldwijd de meest gebruikte illegale drugsoort. Dit geldt ook in Europa. De ervaringsgraad ('life time prevalentie') in EU-lidstaten varieert van 10% (Finland) tot meer dan 25% (Denemarken en het Verenigd Koninkrijk). In veel lidstaten ligt het 'ooit'-gebruik rond de 20%. Dit geldt ook voor Nederland. Zeventig van iedere duizend volwassenen in de Europese Unie hebben in de afgelopen twaalf maanden cannabis geconsumeerd. De jaarprevalentie in ons land bedraagt 5,2% van de bevolking van 15-69 jaar (EMCDDA, 2001). Vergeleken met andere EU-lidstaten telt ons land relatief weinig cannabisgebruikers (zie grafiek 7). De hoogste jaarprevalentiecijfers (van meer dan 8%) worden gevonden op de Britse eilanden en in Duitsland en Frankrijk. Overigens noemt Abraham e.a. (2002, table 5.2a) een iets lager prevalentiecijfer, namelijk een percentage van 5,0. Dit geldt voor de bevolking van twaalf jaar en ouder. Het betreft circa 680 000 personen die tenminste eenmaal in de twaalf maanden voorafgaand aan het interview hasjiesj en/of marihuana hebben gebruikt.

⁴¹ Alleen gebruikers tussen 15 en 69 jaar zijn in de berekening betrokken. Wij achten het minder waarschijnlijk dat jongere en oudere gebruikers zelf cannabis telen (vergelijk De Zwart, Monshouwer en Smit (2000).

⁴² De berekening gaat als volgt: 400 à 500 planten x 25 gram per plant x 4 oogsten = 40 à 50 kg. De nationale cannabisproductie bedraagt maximaal 22 000 x 50 kg = 110 ton. Bij 17 000 kwekerijen à 40 kg per jaar komt de jaarproductie uit op 68 ton. Het productieverlies door ontmantelingen is verdisconteerd in het aantal oogsten per jaar.

Grafiek 7. Jaarprevalentie voor cannabis per 1000 inwoners 15-64 jaar in EU-landen

5.3.1. Gebruikspatronen

De consumptie van cannabis in Frankrijk wordt op basis van prevalentiecijfers uit 1995 (4,7% van de 18-69-jarigen) geschat op ruim 125 ton op een totaal van 2,2 miljoen gebruikers (EMCDDA 2000a, p. 71). Ter vergelijking: in het Verenigd Koninkrijk zouden 2,6 miljoen gebruikers (=9,0% van de 16-59-jarigen) in 1998 samen 486 ton cannabis hebben geconsumeerd (Bramley-Harker, 2001, p. 35). Het verschil tussen de twee schattingen wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door andere assumpties ten aanzien van het consumptiepatroon. De Franse onderzoekers nemen op basis van gegevens van Cohen & Sas (1998) over de Amsterdamse situatie aan dat een ervaren cannabisgebruiker zo'n 114 keer per jaar een halve gram hasj of marihuana consumeert, ofwel 57 gram per jaar. In de eerder genoemde Britse studie wordt uitgegaan van 78 keer een dagconsumptie van twee gram, dus 156 gram per jaar. In een recente Belgische studie wordt gerefereerd aan een wekelijks verbruik van 2,5 gram, dus 130 gram per jaar (Vanhyfte, 2003). Boekhoorn c.s. (1995, p. 11) stellen dat één gram per dag toereikend is voor een 'wel zeer stevige' cannabisroker.⁴³ Zij komen voor de doorsnee cannabisgebruiker uit op maximaal 77 gram per jaar, doch achten een gemiddeld jaargebruik van 36 gram meer waarschijnlijk. Deze hoeveelheden stoken veel beter met de uitkomsten van Cohen & Sas dan met die van Vanhyfte en Bramley-Harker.

⁴³ Erg bevredigend is deze mogelijke verklaring niet, aangezien een substantieel deel van de cannabis die in ons land wordt geconsumeerd van buitenlandse origine is.

Voor wat betreft het gebruikspatroon in ons land kunnen we ook refereren aan de resultaten van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) dat in 1997 werd gehouden. Aan degenen die toegaven in de maand voor het interview drugs te hebben gebruikt werd de vraag voorgelegd op hoeveel dagen men verdovende middelen had geconsumeerd. Van de cannabisgebruikers had 45,1% dit in de voorgaande maand één tot vier dagen gedaan, 13,8% vijf tot acht dagen, 8,8% negen tot veertien dagen, 6,6% vijftien tot twintig dagen en 25,6% meer dan twintig dagen (Kaal, 2000, p. 4). Op basis van deze gegevens kunnen we berekenen dat de gemiddelde gebruiker zo'n 116 à 131 dagen per jaar cannabis consumeert. Hoeveel hasjes of marihuana men op zo'n gebruiksday tot zich neemt, blijkt niet uit de NPO-resultaten. Een andere studie bracht aan het licht dat recent gebruikende jongeren ongeveer 2,2 joints per keer roken (De Zwart e.a., 2000). De hoeveelheid cannabis in een joint is natuurlijk variabel. Rigter & Van Laar (2002, p. 10) stellen dat één gram cannabis kan worden verdeeld over twee tot vijf joints. Met andere woorden, een joint kan tussen 0,2 en 0,5 gram cannabis bevatten. Helaas geven de onderzoekers niet aan wat de meest gebruikelijke hoeveelheid cannabis per joint is. Daarom houden we vooralsnog de eerdergenoemde halve gram (Cohen & Sas, 1998) per gebruiksday aan. Als we dit cijfer toepassen op de eerdergenoemde aantallen gebruiksdayen, komen we op een gemiddelde consumptie die ligt tussen 57 en 66 gram per jaar.

5.3.2. De consumptie in Nederland

Korf (2002, p. 256) berekent in een recente publicatie op basis van de gemiddelde uitgaven van coffeeshopklanten een jaarverbruik van 76 gram. Hij houdt er evenwel geen rekening mee dat klanten niet alleen voor zichzelf maar ook voor anderen drugs kunnen aanschaffen. Dat kopers niet alleen voor eigen gebruik cannabis inslaan blijkt onder andere uit onderzoek van Korf zelf. Zo kocht in 2000 maar liefst 45% van de buitenlandse drugstoeristen niet alleen soft-drugs voor zichzelf maar ook, of zelfs uitsluitend, voor anderen (Korf e.a., 2001, p. 76). Nu is het aannemelijk dat buitenlanders vaker voor anderen inslaan dan Nederlanders, omdat in het buitenland geen gedoogde verkooppunten bestaan en het veel efficiënter is als één persoon ten behoeve van een hele groep gebruikers de reis naar de Nederlandse coffeeshop maakt. Er zijn redenen om aan te nemen dat het verschijnsel ook voorkomt bij Nederlandse burgers. Sinds 1996 worden namelijk cannabisgebruikers jonger dan achttien jaar niet meer worden toegelaten tot coffeeshops. Dit beleid heeft ertoe geleid dat significant minder zestien- en zeventienjarige cannabisgebruikers hun drugs in een coffeeshop aanschaffen (45% in 1996 versus 26% in 1999; Korf e.a., 2001, p. 100). Tweederde van de jongeren schakelt oudere vrienden, kennissen en familieleden in om voor hen wiet en hasj te kopen. Een klein deel (8%) koopt cannabis bij andere - niet gedoogde - verkooppunten.

Een andere studie, op basis van gegevens uit het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) uit 2001, bevestigt in grote lijnen deze conclusies. Van de twaalf- tot en met zeventienjarige gebruikers schaft 37% de cannabis in een coffeeshop en 14% bij een ander verkooppunt. 46% verkrijgt de softdrugs van vrienden of familieleden (Abraham et al., 2002, p. 231). Uit de resultaten blijkt verder dat een coffeeshop ook voor volwassenen bepaald niet de enige plek is om aan cannabis komen. Iets minder dan de helft van de gebruikers (47%) koos voor zo'n gedoogd verkooppunt. Bijna tweevijfde (37%) kwam via vrienden en kennissen aan softdrugs, terwijl de rest een alternatieve aanbieder had (12%) of zelf cannabis verbouwde (4%).

Een en ander betekent dat Korf's schatting van het jaarverbruik vermoedelijk te hoog is. Er is een correctie gewenst als we de raming van de gemiddelde consumptie willen baseren op het uitgavenpatroon van coffeeshopbezoekers. We dienen de aankopen ten behoeve van andere cannabisgebruikers te verdisconteren. Hiervoor nemen we aan dat de verhouding tussen het gebruik van zelf in een coffeeshop aangeschafte softdrugs en de consumptie van cannabis afkomstig van vrienden en kennissen gelijk is aan de verhouding tussen de grootte van de twee categorieën gebruikers (resp. 47% en 37% van het totaal). Dit zou betekenen dat het door Korf berekende jaarverbruik per persoon daalt van 76 tot 43 gram ($47/(47+37) \times 76 = 43$). In een reactie op deze bevindingen merkt Korf (2003b) op dat cannabisgebruikers die voor anderen drugs inkopen, niet zelden een volgende keer door die anderen worden gefêteerd. Het is volgens hem vaak een kwestie van wederzijdse vriendendiensten. In dat geval zou de hierboven berekende correctie te fors zijn. Als we de correctie om deze reden halveren, komt het verbruik per persoon uit op zo'n 59 gram. Dit is nagenoeg hetzelfde als wat Cohen & Sas vonden (57 gram) en wat wij berekenden op basis van NPO-gegevens (58-66 gram).

Als het berekende cijfer wordt vermenigvuldigd met de aantallen gebruikers, geschat op basis van de meest recente prevalentiestudie, komt de nationale cannabisconsumptie uit op ruim 24 ton (zie tabel 5). Bij de Britse assumpties (156 gram) wordt de uitkomst bijna 88 ton en bij de uitgangspunten van Boekhoorn c.s. maximaal 43 ton.

Bij de uitkomsten van bevolkingsonderzoeken als het Nationaal Prevalentie Onderzoek plaatst Korf (2002, p. 255) de kanttekening dat de non-respons onder 'deviante' bevolkingsgroepen zoals dak- en thuislozen, die relatief vaak drugs gebruiken, veel groter is dan gemiddeld. De selectieve non-respons zou leiden tot een onderschatting van het aantal gebruikers met tenminste 100 000 personen. Dit aantal lijkt ons overdreven, gezien de resultaten van de non-responsstudie die Abraham e.a. (2002, table 3.7) hebben uitgevoerd. Hieruit blijkt dat non-respondenten juist iets lager scoren ten aanzien van het 'ooit'-gebruik van cannabis, terwijl geen verschil werd gevonden bij de jaarprevalentie. Wel kan bij de prevalentiecijfers

van het EMCDDA in tabel 5 worden opgemerkt dat het instituut alleen gebruikers van 15 tot 65 jaar telt, terwijl cannabis ook door de leeftijdsgroep tussen 12 en 15 jaar (en, zij het in mindere mate, door 65-plussers) wordt geconsumeerd (Abraham, 2002).

Vanwege enerzijds de twijfel ten aanzien van de Britse aanname over de gemiddelde dagconsumptie en anderzijds door de gehanteerde leeftijdsbeperkingen te laag geschatte aantallen gebruikers achten wij een nationale cannabisconsumptie tussen 32 en 43 ton het meest waarschijnlijk.

5.3.3. Jaarverbruik in de EU

Als de minimum- en maximumconsumptie per persoon (resp. 57 en 156 gram) wordt vermenigvuldigd met de aantallen gebruikers in de EU-lidstaten, komt het jaarverbruik voor de bevolking tussen 15 en 64 jaar uit tussen 1.035 en 2.832 ton (tabel 5). Op basis van eerder genoemde argumenten achten wij een consumptie voor de totale EU-bevolking tussen 1.050 en 2.000 ton het meest aannemelijk.

Tabel 6. Schatting van het cannabisgebruik in EU-lidstaten op basis van prevalentie en consumptiepatroon

	Leeftijdscategorie	Jaar	Jaarprevalentie %	Populatie 15 t/m 64 jaar	Aantal gebruikers	Nationale jaarconsumptie minimaal (kg)	Nationale jaarconsumptie maximaal (kg)
België	18 t/m 65	2000	8,0	6 720 274	537 622	30 644	83 869
Denemarken	16 t/m 64	2000	6,2	3 558 298	220 614	12 575	34 416
Duitsland	15 t/m 64	2000	8,4	56 332 444	4 731 925	269 720	738 180
Finland	16 t/m 64	2000	6,2	3 459 796	214 507	12 227	33 463
Frankrijk	15 t/m 64	2000	8,4	38 668 171	3 248 126	185 143	506 708
Griekenland	15 t/m 64	1998	4,4	7 154 867	314 814	17 944	49 111
Ierland	18 t/m 64	1998	9,4	2 537 517	238 527	13 596	37 210
Italië	15 t/m 64	2000	6,2	39 009 887	2 435 793	137 861	377 304
Luxemburg	15 t/m 64	1999	6,1	293 530	17 876	1 021	2 793
Nederland	15 t/m 64	2001	5,2	10 796 366	561 411	32 000	87 580
Oostenrijk	15 t/m 64	1994	2,1	5 519 001	115 274	6 606	18 080
Portugal	15 t/m 64	2001	3,3	6 787 152	223 976	12 767	34 940
Spanje	15 t/m 64	1999	7,0	27 321 713	1 912 520	109 014	298 353
Verenigd Koninkrijk	16 t/m 59	2000	8,6	38 851 090	3 341 194	190 448	521 226
Zweden	15 t/m 64	2000	1,0	5 706 947	57 069	3 253	8 903
Totaal EU			7,0	252 717 053	18 154 724	1 034 819	2 832 137

5.3.4. De verhouding tussen cannabissoorten

Marihuana is in de meeste Europese landen veel minder gewoon dan in ons land. Zo is in Spanje en Frankrijk marihuana vrij zeldzaam (Boekhout van Solinge, 1996, hfdst. 2; Reitox national focal point of Spain, 2000, p. 35). Illustratief is dat in Frankrijk in 2000 11% van de aanklachten wegens het bezit van cannabis betrekking had op marihuana en 89% op hasjiesj (DCPJ 2001, p. 6).

In Groot-Brittannië werden in hetzelfde jaar meer dan tweemaal zoveel inbeslagnemingen van hasjiesj dan van marihuana gerapporteerd (Corkery, 2002, p. 22). In Duitsland treffen we een vergelijkbaar patroon aan: in de periode 1994-1999 had ruim tweederde van de cannabisdelicten betrekking op hasjiesj (BKA, 2000, p. 138). In Europa als geheel blijkt zeventiende van de tussen 1995 en 2001 geconfisqueerde cannabis hasjiesj te zijn en drietiende marihuana (Council of Europe, 2002). In de loop van de jaren negentig is de teelt van marihuana in Europa sterk toegenomen. Omdat de cannabisproductie binnen Europa vooral marihuana betreft, verwachten wij een geleidelijke verschuiving tussen de twee varianten ten gunste van marihuana. Een aanwijzing hiervoor is te vinden in de Zwitserse politiestatistiek. Het aantal aanklachten in relatie tot hasjiesj bleef tussen 1987 en 1998 min of meer constant, terwijl het cijfer voor marihuana een sterke stijging te zien gaf. Ook de beslagstatistiek toont een dergelijke verschuiving. De Zwitserse federale drugscommissie schrijft de patroonveranderingen toe aan de toename van de binnenlandse marihuanaproductie (EKDF, 1999, p. 48, 50).

De verhouding tussen het gebruik van nederwiet, buitenlandse marihuana en hasjiesj in ons land is niet precies bekend. Vermoedelijk bestond in de eerste helft van de jaren negentig circa de helft van de cannabis die in ons land werd geconsumeerd uit nederwiet (Boekhoorn et al., 1995, p. 17). Volgens Boekhout van Solinge (1998, p. 101) werd medio jaren negentig meer dan de helft van de binnenlandse consumptie gedekt door nederwiet. In de eerdergenoemde studie van Cohen & Sas gaf de helft van een groep ervaren cannabisgebruikers aan een voorkeur te hebben voor marihuana (vooral van Nederlandse origine; 38% van het totaal kiest voor nederwiet). Een kwart had liever hasj (overwegend Marokkaanse) en de rest (28%) had geen voorkeur (Cohen & Sas, 1998, p. 41-44). Als de laatstgenoemde categorie evenredig wordt verdeeld over de andere, zou in ons land nog steeds de helft van de geconsumeerde cannabis nederwiet betreffen, een derde deel hasjiesj en rest buitenlandse marihuana.

Een recenter onderzoek (najaar 2001) onder coffeeshopbezoekers in Amsterdam bevestigt dat de verhouding tussen hasjiesj en marihuana 1:2 bedraagt (Korf, Nabben & Benschop, 2002, aangehaald door Korf, 2003, p. 256). De cijfers stemmen ook redelijk overeen met de verhouding tussen de aantallen monsters van de diverse soorten cannabis die door het Trimbos Instituut de afgelopen jaren bij coffeeshops zijn verzameld om het THC-gehalte te bepalen: 44% nederwiet, 18% buitenlandse marihuana en 38% hasjiesj (32% buitenlands; 6% Nederlands. Bron: NDM, 2001, tabel 2.14).

Toepassing van de genoemde percentages op de schattingen van de hoeveelheid die in ons land wordt gebruikt, leidt tot de volgende nationale consumptieschattingen per soort cannabis:

nederwiet:	16-22 ton
buitenlandse marihuana:	5-8 ton
totaal marihuana:	21-29 ton
Nederlandse hasjesj:	2-3 ton
buitenlandse hasjesj:	10-14 ton
totaal hasjesj:	11-16 ton
totaal cannabis:	32-43 ton

Korf (2002, p. 257) schat op basis van de resultaten van de eerdergenoemde studie van het uitgavenpatroon van coffeeshopbezoekers dat de binnenlandse nederwietconsumptie ligt tussen 24,9 en 26,1 ton.⁴⁴ Het totale cannabisgebruik in Nederland zou uitkomen tussen 38,4 en 40,3 ton. Deze hoeveelheden liggen binnen de hierboven berekende marge van 32-43 ton. Wel kan bij Korf's uitkomsten worden opgemerkt dat hij er voetstoots van uitgaat dat 95% van alle geconsumeerde marihuana nederwiet is. Gezien de resultaten van de onderzoeken van Cohen & Sas en het Trimbos Instituut lijkt dit een te hoog percentage. Vermoedelijk is circa een kwart van de hier te lande geconsumeerde marihuana van buitenlandse origine.⁴⁵

5.4. Export

Volgens Boekhoorn e.d. (1995) zou medio jaren negentig tussen 0,5% en 5% van de binnenlandse productie worden uitgevoerd. Bovenkerk (2002) daarentegen meent dat een aanzienlijk deel van de cannabissteelt wordt verkocht op de buitenlandse markt. Hoewel hij van oordeel is dat de export het minst begrepen deel van de 'nieuwe Nederlandse cannabisconomie' is, acht de criminoloog het waarschijnlijk dat het om meer of zelfs veel meer dan de helft van de nederwietproductie gaat (Bovenkerk & Hogewind, 2002, p. 97, 143). Hij noemt geen concrete cijfers over de omvang van de cannabisproductie of de uitvoer. In een eerdere publicatie heeft Bovenkerk het over een Nederlandse productie van 250 ton per jaar, maar die zou ook best hoger en zelfs veel hoger kunnen zijn (Bovenkerk, 2001, p. 223). Een en ander betekent dat de jaarlijkse export ten minste 125 ton zou moeten zijn. De econoom Jansen schat de export van nederwiet op twee of drie maal de binnenlandse consumptie (Jansen, 2002a).

⁴⁴ Dit is exclusief de nederwiet die door buitenlandse coffeeshoptoeristen wordt gekocht. Korf schat de betreffende kwantiteit tussen 6,6 en 13,3 ton.

⁴⁵ Dit is als volgt berekend: Bij Cohen & Sas was de verhouding tussen nederwiet en buitenlandse marihuana 38:12; bij het Trimbos Instituut 44:18. Dit levert een nederwietproportie op van resp. 76% en 71%. Hierbij kan worden opgemerkt dat het onderzoek van Cohen & Sas plaatsvond onder ervaren cannabisgebruikers. Deze gaven te kennen over het algemeen een voorkeur te hebben voor een wat steviger drug dan beginnende en minder frequente consumenten. Omdat nederwiet sterker is dan buitenlandse marihuana, is het denkbaar dat hierdoor de nederwiet-proportie is overschat. Anderzijds kan worden beargumenteerd dat er sprake is van onderschatting van de nederwiet-proportie doordat een deel van de productie niet in coffeeshops wordt verkocht maar door de telers en hun familieleden, vrienden en kennissen wordt geconsumeerd.

Gezien zijn in 1996 gepubliceerde stelling dat de nationale consumptie meer dan 50 ton bedraagt, zou het in ieder geval moeten gaan om meer dan honderd ton (Jansen, 1996). Uit een analyse van in het buitenland in beslag genomen grotere partijen drugs die vanuit Nederland zijn aangevoerd komt een ander beeld naar voren. In de periode 2000-2002 is weliswaar circa 54 ton cannabis uit Nederland onderschept, doch dit betrof in hoofdzaak drugs van buitenlandse origine. Circa de helft was hasjiesj van Marokkaanse origine; 15% was Aziatische hasj en 2% Afrikaanse marihuana. Van een klein deel van de cannabis die uit Nederland afkomstig was, is bekend dat die wel hier was geproduceerd: 366 kg hasj en 401 kg nederwiet, aangetroffen in Groot-Brittannië en Duitsland (Papenhove, 2003). Deze hoeveelheden komen overeen met nog geen 2% van de geconfisqueerde cannabis die uit ons land afkomstig was (resp. 1% van de hasj en 4% van de marihuana). Hoewel we een slag om de arm moeten houden omdat van ongeveer eenderde van de onderschepte partijen niet bekend is of het al dan niet ging om een Nederlands fabrikaat en deze deelanalyse uitsluitend betrekking heeft op partijen van tien kilo of meer, duiden de gegevens erop dat er meer cannabis wordt doorgevoerd dan aan nederwiet en nederhasj wordt geëxporteerd. Het beeld over de periode 2000-2002 van de uitvoer van Nederlandse cannabis komt redelijk overeen met dat van voorgaande jaren. In het tijdvak 1997-1999 is in het buitenland ruim een ton hier geproduceerde cannabis onderschept: 554 kg hasj en 468 kg nederwiet. Wellicht ten overvloede merken wij op dat deze cijfers slaan op grotere partijen. Het is aannemelijk dat drugstoeristen relatief vaker nederwiet dan niet-Nederlandse cannabis smokkelen. Het buiten beschouwing laten van de vele kleine porties die door buitenlandse toeristen worden meegenomen kan leiden tot onderschatting van de nederwietexport. Om dit nader te onderzoeken, nemen we hieronder de cannabissituatie in de buurlanden onder de loep.

5.4.1. De Britse cannabismarkt

Het overgrote deel van de marihuana die in het Verenigd Koninkrijk wordt aangetroffen is afkomstig uit Zuid-Amerika (w.o. Colombia en Jamaica) en Afrika (w.o. Zuid-Afrika en Malawi; zie Corkery, 2002, p. 22; Nutt & Nash, 2002, p.4). Slechts een klein deel, vermoedelijk minder dan 10%, betreft nederwiet. De Britse douane schat dat zo'n 80% van de hasjiesj in het Verenigd Koninkrijk is geproduceerd in Marokko. De rest komt uit Zuid-Azië, hoofdzakelijk uit Pakistan.

Naast import van cannabis is er in Groot-Brittannië veelvuldig sprake van hennepsteelt. Een 'self report study' die werd uitgevoerd in 1994 bracht aan het licht dat 60% van de respondenten ervaring had met het zelf produceren van cannabis (Atha & Blanchard, 1997). Driekwart van hen deed dit binnenshuis. Verreweg de meeste kwekerijen waren klein; 85% had tussen één en twintig planten en slechts 2% meer dan honderd. Circa 13% van de Britse consumptie in 1994 zou door eigen teelt worden gedekt; twee keer zoveel als in

1984. Volgens Interpol (2000b) is de binnenteelt van cannabis in het Verenigd Koninkrijk tussen 1995 en 1999 acht keer zo groot geworden. Diverse bronnen melden dat tegenwoordig minstens eenderde en mogelijk zelfs meer dan de helft van de nationale marihuana-consumptie afkomstig zou zijn uit eigen hennepeteelt (Iversen, 2000; Travis, 2003; Tremlett, 2003; JRF, 2003). Illustratief in dit verband is dat in een gedetailleerd overzicht van het aanbod aan cannabis op de Britse markt uit 1999 nederwiet geen rol van betekenis speelt. Er wordt zelfs geconcludeerd dat de eigen Britse teelt het marktaandeel van geïmporteerde marihuana significant heeft teruggedrongen (Atha, Blanchard & Davis, 1999, p. 52).

Een andere indicatie over aanvoer naar de Britse cannabismarkt kan worden gehaald uit de statistiek over het aantal strafzaken dat door de Britse justitie is afgedaan in verband met de productie van cannabis. Uit deze cijfers blijkt dat het aantal zaken in de eerste helft van de jaren negentig verachtvoudigde, van 613 tot 5 045 (Corkery, 1999, 2000, 2001, 2002). Dit duidt op een sterke groei van de Britse wietteelt. Sindsdien is evenwel een substantiële daling opgetreden, tot 1 960 in 2000 (-61%). De trendbreuk kan zijn veroorzaakt door schaalvergroting en professionalisering van de Britse wietteelt, waardoor met minder kwekerijen veel meer wordt geproduceerd. Een alternatieve verklaring is een grotere toevoer van wiet vanuit Nederland. Een contra-indicatie hiervoor is dat in de loop van de negentiger jaren het aantal door de Britse justitie afgedane strafzaken in verband met de im- of export van cannabis geleidelijk is gedaald van 2 040 in 1990 tot 451 in 2000.⁴⁶ Al met al is het niet waarschijnlijk dat de Britse cannabismarkt voor een belangrijk deel wordt voorzien met nederwiet.

5.4.2. De Duitse cannabismarkt

Voor wat betreft marihuana voor de Duitse markt lijkt ons land al evenmin een grote rol als productieland te spelen. Als belangrijkste bronlanden noemt het Bundeskriminalamt Colombia, Jamaica, Zuid-Afrika, Nigeria, Senegal, Cambodja, Thailand, Albanië en Zwitserland. Nederland wordt niet genoemd als belangrijke producent van marihuana; wel van zaden en teeltkennis (BKA, 2000, p. 124). Toch worden in Duitsland jaarlijks ettelijke duizenden zendingen cannabis uit ons land in beslag genomen (BKA, 2002, p. 130).⁴⁷ De hoeveelheid die jaarlijks de grens overgaat, varieert van 2,7 tot 2,9 ton. De gemiddelde zending weegt nog geen kilo. Dit duidt eerder op drugstoerisme dan op grootschalige smokkel. Bij deze cijfers kan bovendien worden opgemerkt dat ze niet uitsluitend betrekking hebben op nederwiet, maar tevens op hasjiesj en marihuana van niet-Nederlandse origine.

⁴⁶ In het Verenigd Koninkrijk wordt al jaren gediscussieerd over versoepeling van het drugsbeleid inzake cannabis. Dit zou effect kunnen hebben gehad op de afhandeling van strafzaken. In werkelijkheid is het aantal door justitie afgehandelde strafzaken wegens bezit van cannabis tussen 1990 en 1998 meer dan verdubbeld, van 36 086 tot 89 129. Sedertdien is een daling opgetreden, tot 70 306 in 2000 (-21% Bron: Corkery, op. cit.).

⁴⁷ Opmerkelijk is, dat het aantal recentelijk met een kwart is gedaald, van 4 592 in 1999 tot 3 408 in 2001.

5.4.3. De Franse cannabismarkt

Het overgrote deel van de cannabis die door de Franse autoriteiten wordt onderschept betreft Marokkaanse hasjes die over de weg via Spanje wordt aangevoerd (vergelijk Boekhout van Solinge, 1996, p. 83). Toch is er ook aanvoer uit ons land. Het gaat om relatief beperkte hoeveelheden. In Frankrijk is in de periode 1992-2000 ongeveer tien keer zoveel cannabis in beslag genomen die onderweg was naar Nederland als die uit ons land afkomstig was (resp. 130 ton en 13 ton). In beide gevallen betrof het in hoofdzaak hasjes (resp. 74% en 84%. Bron: OCRTIS, 2001, p. 60/61). Uit de Franse statistiek kan niet worden opgemaakt welk deel van de geconfisqueerde cannabis hier geproduceerd was.

De wietteelt in Frankrijk is sinds het begin van het vorige decennium sterk toegenomen. Een insider schat dat er een vijftigtal 'tuincentra' zijn waar de benodigde kwekerijuitrusting kan worden gekocht. Op basis van de jaarlijkse verkoop door detailhandelscoöperaties van vijfduizend natriumlampen vermoedt een handelaar dat er zo'n 25 000 hennepplantages bestaan. Er zou zelfs sprake zijn van (incidentele) export van hoogwaardige Franse cannabis naar Nederland (Garcia, 2002).

5.4.4. Nederlandse strafzaken

Om nog op een andere wijze zicht te krijgen op de export van nederwiet hebben wij gezocht naar krantenberichten over Nederlandse strafzaken ter zake. We hebben inderdaad enkele berichten aangetroffen die betrekking hadden op export van significante omvang. Zo is in 2000 een criminele organisatie ontmanteld die werd geleid door een man uit Appelscha. Hij zou in de voorgaande vijf jaar honderden kilo's nederwiet hebben geproduceerd en naar Duitsland en Engeland gesmokkeld. Tegen de man eiste het OM 2,5 jaar cel en de ontneming van 1 miljoen gulden (Leeuwarder Courant, 2000). In november 2001 is in Duitsland een Nederlander aangehouden met een partij nederwiet (omvang niet vermeld). In het kader van het rechercheonderzoek werd vervolgens een hennepkwekerij met 1 440 planten aangetroffen. Twee personen werden aangehouden (De Twentsche Courant Tubantia, 2002). Een eigenaar van een coffeeshop in Winschoten werd februari 2002 in hoger beroep veroordeeld tot het betalen van ruim een half miljoen euro. Dit geld zou grotendeels verdiend zijn met de handel in soft-drugs. Betrokkene werd onder andere schuldig bevonden aan het runnen van hennepkwekerijen in een vijftal locaties alsmede het smokkelen van wiet naar Duitsland en Engeland (Van Schilt, 2002). Hoeveelheden zijn helaas niet bekend. Hoewel dit overzicht niet compleet is, geeft het aan dat het aantal gevallen van grootschalige cannabisexport beperkt is.

5.4.5. Kwantificering van de export

Als we gaan rekenen met de gegevens over de nederwietproductie (68-99 ton) en het binnenlandse nederwiet- en nederhasjgebruik (32-43 ton), komen we tot een geschatte uitvoer van Nederlandse cannabis die ligt tussen 36 en 56 ton. Deze schatting komt veel hoger uit dan ramingen van Boekhoorn c.s. (0,2-3,8 ton) en Korf (6,6-13,3 ton gesmokkeld door drugstoeristen), doch substantieel lager dan die van Jansen (>100 ton) en Bovenkerk (125 ton).

Ten aanzien van de verhouding tussen nederwiet en nederhasj vormt de ratio tussen de twee cannabissoorten bij elders geconfisqueerde zendingen van Nederlandse cannabis de belangrijkste aanwijzing. In de periode 2000-2002 bestond bijna de helft (48%) van de onderschepte softdrugs uit nederhasj. In de periode 1997-1999 was het iets meer dan de helft (54%), zodat we voorzichtig kunnen concluderen dat er ongeveer evenveel nederhasj als nederwiet wordt geëxporteerd. Deze verhouding is in lijn met de voorkeur in andere Europese landen voor hasjiesj.

5.5. Conclusies over de cannabismarkt in de EU en in Nederland

5.5.1. De EU-markt

Voor wat betreft de EU-markt voor hasjiesj denken we dat 80 à 90% van elders is aangevoerd, waarvan driekwart vanuit Marokko. De resterende 10 à 20% wordt vermoedelijk binnen de Unie geproduceerd. Met betrekking tot marihuana concluderen wij op basis van beschikbare informatie dat tegenwoordig 20 à 30% binnen de EU wordt geproduceerd en de rest van elders wordt aangevoerd. Uit beslagstatistieken kan worden afgeleid dat bijna driekwart van de markt betrekking heeft op hasjiesj. Als we deze gegevens combineren met de eerdergenoemde aanvoergegevens, ontstaat het volgende plaatje van de EU-markt:

Tabel 7. Raming van de EU-markt voor cannabis

	Hasjiesj	Marihuana	Totaal
Aanvoer van buiten de EU	1 550-1 750	400-460	1 950-2 200
Productie in de EU	195-390	115-170	310-560
Beslag	588	104	692
Consumptie	1 155-1 545	410-525	1 565-2 070

De consumptieschatting ligt binnen de grenzen van de raming op basis van prevalentie en gebruikspatroon zoals weergegeven in tabel 5. Daarom achten wij die aannemelijk.

5.5.2. De Nederlandse cannabismarkt

Om te komen tot een kwantitatief overzicht van de binnenlandse cannabismarkt, nemen we aan dat de interceptieratio indicatief is voor de proportie van de aanvoer. Nederlandse opsporingsdiensten confisqueerden in de periode 1997-2001 11% van het EU-beslag aan cannabis. Als we dit percentage toepassen op het aanbod op de EU-markt (2 260 à 2 760 ton), komen we tot een geschatte aanvoer van 240 à 293 ton. Vervolgens passen we de verhouding tussen hasjiesj en marihuana toe die we vinden in de beslagcijfers voor partijen die onderweg naar ons land werden ontdekt (15% marihuana en 85% hasj). Dit leidt tot een geschatte aanvoer van hasjiesj tussen 205 en 251 ton. Voor marihuana zou de aanvoer liggen tussen 35 en 43 ton. Het Nederlandse plaatje wordt gepresenteerd in tabel 8. Voor de duidelijkheid hebben we hierin onderscheid gemaakt tussen export van nederwiet en nederhasj en transito van niet-Nederlandse cannabis. De verhouding tussen hasjiesj en marihuana die ons land verlaat, komt nagenoeg overeen met die in de betreffende beslagcijfers (raming 19% marihuana; beslag 18% marihuana) en is derhalve plausibel. Uit de tabel komt verder naar voren dat de doorvoer van buitenlandse cannabis veel omvangrijker is dan de export van Nederlandse softdrugs. Tussen tweederde en driekwart van het totaal betreft cannabis van niet-Nederlandse origine. Wel wordt meer nederwiet dan buitenlandse marihuana vanuit ons land naar elders getransporteerd.

Tabel 8. Raming van de Nederlandse cannabismarkt

	Hasjiesj	Marihuana	Totaal
Aanvoer	205-251	35-43	240-293
Beslag onderweg naar Nederland	43	43	50
Productie	27-40	40-59	68-99
Beslag in Nederland	24	14	39
Consumptie	11-16	21-29	32-43
Export	18-28	18-28	36-56
Transito	128-170	9-14	136-182

6. Amfetamine

6.1. Productie en export

Voor synthetische drugs, zoals amfetamine en ecstasy, gelden geen klimatologische beperkingen aan de productie. Voorts gelden er tegenwoordig nauwelijks nog beperkingen ten aanzien van de kennis omtrent productieprocessen; op Internet en in bibliotheken staan deze uitgebreid en gedetailleerd beschreven. Dit betekent dat de productie voor een belangrijk deel wordt gedetermineerd door de vraag en door de beschikbaarheid van de noodzakelijke grondstoffen: precursoren (vergelijk BKA, 2003, p. 110). Volgens het drugsbureau van de VN geschiedt de fabricage van synthetische drugs in vergelijking tot de situatie bij de op planten gebaseerde middelen relatief dicht bij de consumptiemarkt (ODCCP, 2000a, p. 33).

Veel gebruikers van synthetische drugs prefereren metamfetamine boven amfetamine. Dit geldt bij voorbeeld voor de Verenigde Staten en Zuidoost-Azië. Illustratief voor de populariteit van metamfetamine in de VS is het feit dat in 2001 7 990 productieplaatsen voor deze drugs zijn ontdekt versus 52 amfetaminelaboratoria en 17 ecstasy-labs (CND, 2003, p. 19, 20). In Europa wordt naar verhouding veel meer amfetamine geconsumeerd. Dit beeld komt niet alleen naar voren uit studies naar druggebruik maar ook uit beslagstatistieken. Alleen in Tsjechië en Slowakije treffen opsporingsdiensten jaarlijks meer dan tien productieplaatsen aan voor metamfetamine (tabel 9. Bronnen: ODCCP 2000, 2001 en 2002; ODC, 2003; Interpol, 2000 en 2001).

Helaas is maar weinig bekend over de omvang van de fabricage van amfetamine in Europa of elders in de wereld.⁴⁸ Wel staat Nederland internationaal bekend om de productie van synthetische drugs, met name amfetamine en ecstasy (zie bijv. Oidt, 2001, p. 22; DEA, 2001; INL, 2003, p. IX-92; DrugScope, 2003, CND, 2003, p. 22). In een klein aantal gevallen is ook sprake van metamfetamine en LSD die uit ons land afkomstig zouden zijn (onder andere DCPJ, 2001, p. 107 & 111).

Een belangrijk Europees productieland voor amfetamine is Polen (CND, 2003, p. 20). Van daaruit zou met name de Scandinavische markt worden voorzien. Ook in onze buurlanden Duitsland en Groot-Brittannië worden nogal eens amfetaminelaboratoria aangetroffen. Opmerkelijk is overigens dat in Duitsland het aantal productieplaatsen voor synthetische drugs sinds het midden van de jaren tachtig een dalende tendens vertoont. In de periode 1990-1998 werden jaarlijks gemiddeld achttien labs ontdekt, tegenover zes in het tijdvak 1999-2002 (BKA, 2003, p. 202).

⁴⁸ De VN verricht momenteel een mondiale studie naar de productie van synthetische drugs (UNIS, 2003).

Tabel 9. Tussen 1997 en 2001 in andere Europese landen ontdekte productieplaatsen voor amfetamine en/of metamfetamine

België	2
Bulgarije	11
Denemarken	4
Duitsland	35
Estland	8
Griekenland	1
Hongarije	1
Letland	1
Litouwen	7
Oekraïne	9
Polen	36
Slowakije	98
Spanje	4
Tsjechië	116
Verenigd Koninkrijk	26
Zweden	5
Totaal	365

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de raming van de productie van synthetische drugs in Nederland. Nu bespreken we eerst de gegevens over in buurlanden geconfisqueerde drugs afkomstig uit ons land.

6.1.1. Situatie in Frankrijk

In Frankrijk is tussen 1995 en 2002 in totaal ruim 600 kilogram amfetamine (inclusief een kleine hoeveelheid metamfetamine) in beslag genomen die afkomstig was uit Nederland. Hiermee staat ons land onbetwist op de eerste plaats van leveranciers van deze stimulantia. Tweederde van de geconfisqueerde amfetamine met bekende herkomst was aangevoerd uit Nederland (DCPJ, 2003, p. 119). In de meeste gevallen waren de drugs bestemd voor het Verenigd Koninkrijk.

6.1.2. Situatie in het Verenigd Koninkrijk

Hoewel ook in Groot-Brittannië zelf de afgelopen jaren diverse (veelal kleine) amfetaminelaboratoria zijn ontdekt, is verreweg het grootste deel van de geconfisqueerde amfetamine afkomstig uit het buitenland. Volgens het Home Office zou zelfs 90% afkomstig zijn uit ons land (Home Office, 2002). Een andere Britse bron stelt evenwel dat een vijfde van de nationale amfetaminebehoefte wordt gedekt door Britse laboratoria (DrugScope, 2003). In de periode 1995-2000 namen Britse douane en politie gemiddeld zo'n 2,3 ton per jaar in beslag (Europol 2001, p. 77). Veel partijen worden ontdekt door de douane bij pogingen tot invoer. Van de hoeveelheid die in het jaar 2000 werd onderschept, was tenminste eenderde deel afkomstig uit ons land. In de meeste gevallen zijn de drugs via de Kanaaltunnel getransporteerd en is niet met zekerheid te zeggen

waar ze oorspronkelijk vandaan kwamen. Mede hierom is het aannemelijk dat minstens de helft van de in Groot-Brittannië aangetroffen amfetamine in ons land is geproduceerd. Bij deze gegevens kan worden opgemerkt dat het gegeven betrekking heeft op drugs van straatkwaliteit, dus versneden. Het versnijden geschiedt voornamelijk in het consumptieland. De geïmporteerde hoeveelheden liggen hoogstwaarschijnlijk substantieel lager. Het verschil is bij amfetamine groter dan bij andere soorten drugs, omdat de zuiverheid op straatniveau gemiddeld slechts 16% bedraagt (Bramley-Harker, 2002, p. 23; ODCCP, 2002, p. 211).⁴⁹ Dit is eenderde van de zuiverheid op het moment van invoer (Corkery, 2002, p. 23). Op basis van deze gegevens kan worden geschat dat tussen 5,5 en 9,8 ton Nederlandse amfetamine per jaar naar het Verenigd Koninkrijk wordt vervoerd.⁵⁰

6.1.3. Situatie in Scandinavië

Scandinavische autoriteiten noemen Nederland als belangrijk bronland voor amfetamine (Council of Europe, 2002, p. 34). De meest gebruikte aanvoerroute loopt via Duitsland. Het grootste deel van de amfetamine die Duitse opsporingsdiensten in beslag nemen komt uit Nederland en is bestemd voor Noorwegen, Zweden of Denemarken (BKA, 2003, p. 130). In recente jaren lijkt de positie van Polen als leverancier te zijn gegroeid. Volgens de VN zou circa 60% van de amfetamine die in Scandinavië wordt geconfisqueerd afkomstig zijn uit Polen. Als dezelfde assumpties als hierboven worden gehanteerd en de geconfisqueerde kwantiteiten worden opgeteld bij het geschatte gebruik, zou jaarlijks 0,7 ton Nederlandse amfetamine naar Zweden en 0,2 ton naar Finland worden getransporteerd.⁵¹

6.2. Consumptie

6.2.1. Prevalentie

Wereldwijd wordt het aantal personen dat jaarlijks amfetamine gebruikt geschat op 33,4 miljoen. Een tiende deel hiervan woont in Europa. Het aantal amfetamineconsumenten komt in West-Europa uit op 2,4 miljoen en in Oost-Europa op 0,9 miljoen (ODCCP, 2002, p. 260). In de Europese Unie wonen naar schatting een kleine twee miljoen amfetaminegebruikers.

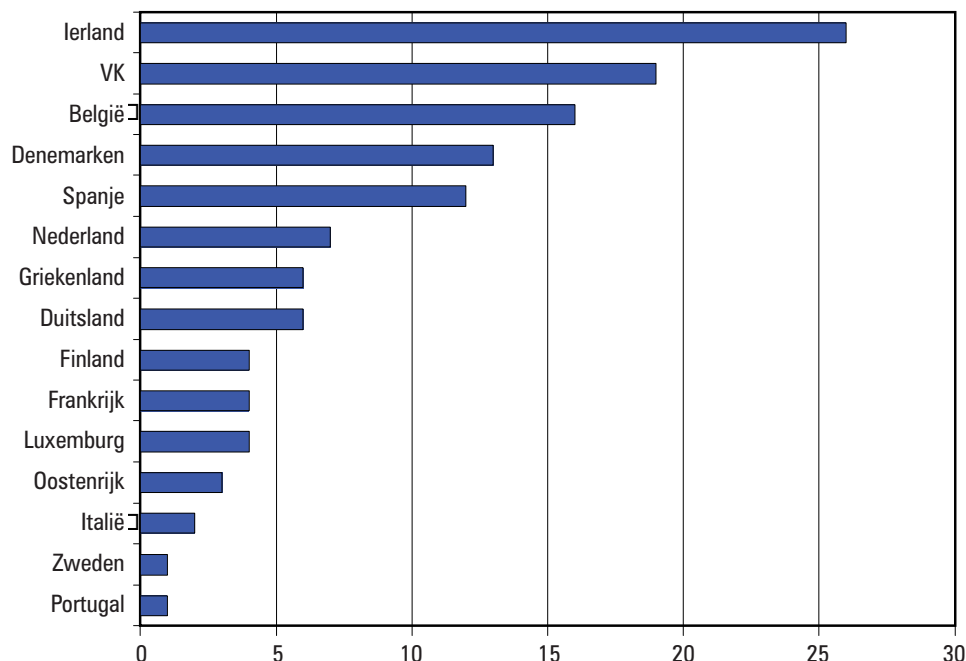
⁴⁹ Het vermelde percentage geldt voor 1999 en 2000. In 1998 bedroeg de zuiverheid op detailhandelsniveau gemiddeld 17%; in 2001 11% (ODCCP, 2000, p. 176; ODC, 2003, p. 328).

⁵⁰ De berekeningen zijn als volgt uitgevoerd: geschatte consumptie is 25,8 ton gedeeld door drie (om amfetamine van importkwaliteit te krijgen) is 8,6 ton. Hierbij opgeteld het gemiddelde dat jaarlijks wordt onderschept (2,3 ton). Hoogstens de helft van het totaal zou uit ons land afkomstig zijn: 5,5 ton.

⁵¹ Bij deze berekeningen zijn beslagcijfers van zo'n 160 kg per jaar voor Zweden en 40 kg voor Finland in de beschouwing betrokken (Europol, 2002, p. 77).

Vergeleken met andere EU-lidstaten gebruikt een tamelijk groot deel van de bevolking van het Verenigd Koninkrijk en Ierland amfetamine. De meest recente Britse meting van de jaarprevalentie ligt op 1,9% van de bevolking van 16-59 jaar. Overigens komt de jaarprevalentie in Ierland nog hoger uit dan in het Verenigd Koninkrijk: 2,6% van de bevolking van 15-64 jaar. In andere EU-landen waarvan de prevalentie bekend is, ligt deze gemiddeld op 0,4% van de volwassen populatie (vergelijk grafiek 8. Bronnen: ODCCP, 2003, p. 343; NDM, 2003, p. 83; Vanhyfte, 2003. Het cijfer voor Italië is geschat).

Grafiek 8. Jaarprevalentie voor amfetamine per 1000 inwoners van 15-64 jaar in EU-landen

Naast de Britse eilanden vormt Scandinavië een belangrijke markt voor amfetamine. In Denemarken, Finland en Zweden is amfetamine zelfs de belangrijkste harddrug (EMCDDA, 2002). In Zweden zijn tussen 21 en 27 duizend personen aangeduid als problematische gebruikers. De amfetamine wordt hier veelal intraveneus toegediend.

6.2.2. Gebruikspatroon

Het Nederlands Prevalentie Onderzoek bevat enkele gegevens over de frequentie waarmee Nederlandse gebruikers amfetamine innemen. Van degenen die de drug gebruikten in de maand voor het interview, had 58,8% dit een tot vier dagen gedaan, 19,6% vijf tot acht dagen, 2,2% negen tot veertien dagen, 3,9% vijftien tot twintig dagen en de overige 15,5% meer dan twintig dagen (Kaal, 2000, p. 4). Als we dit omrekenen tot een jaarfrequentie, komen we uit op 80-93 consumptiedagen. Over de kwantiteit die gebruikers consumeren, is niets bekend.

Duitse amfetaminegebruikers nemen het middel iets minder vaak dan Nederlandse, namelijk 54 tot 70 keer per jaar (Simon, Tauscher & Pfeiffer, 1999, p. 171).⁵² Helaas is de hoeveelheid die ze per keer nuttigen, niet bekend. De Britse onderzoeker Bramley-Harker (2001, p. 29) maakt onderscheid tussen vaste gebruikers ('regular users') en incidentele, recreatieve consumenten. Vaste gebruikers, die 13% uitmaken van het totaal, zouden gemiddeld vijftien dagen per maand amfetamine nuttigen, ofwel 185 dagen per jaar. Hun jaargebruik komt uit op 170 gram. Incidentele amfetaminegebruikers consumeren gemiddeld vijf keer per jaar. Hun jaarconsumptie zou circa vijf gram omvatten. Als we de vaste en de incidentele gebruikers samen nemen en dan het gemiddelde verbruik per persoon berekenen, komen we uit op 26 gram. De gemiddelde frequentie van het verbruik komt dan uit op 77, hetgeen redelijk strookt met de Nederlandse en Duitse data.

6.2.3. Schatting van de amfetamineconsumptie in de EU

Om de hoeveelheden amfetamine te ramen die jaarlijks in de Europese Unie worden gebruikt, dienen we te letten op de zuiverheid. Helaas zijn hierover maar weinig actuele gegevens beschikbaar. We hebben gegevens gevonden over de situatie in Duitsland in 1996 en 1997. Bijna de helft van de geteste monsters bleek minder dan 10% werkzame stof te bevatten. Tweevijfde had een zuiverheid tussen 10 en 30%. Slechts één op de acht monsters kwam uit boven de 30% (Simon et al., 1999, p. 163). Over de periode 1999-2001 hebben we zuiverheidspercentages gevonden voor Denemarken, Finland en het Verenigd Koninkrijk. Op groothandelsniveau komt het gemiddelde uit op 35%; op detailhandelsniveau op 18% (ODCCP 2002, p. 211/212; ODC 2003, p. 328). Omdat het laatstgenoemde percentage actueler is en het gemiddelde vormt voor drie landen in plaats van één, hanteren we dit cijfer bij de schatting van het EU-verbruik.

Als de jaarconsumptie per gebruiker in de overige EU-lidstaten op hetzelfde niveau zou liggen als in Groot-Brittannië, dus op 26 gram per persoon, komt het totale gebruik uit op ruim 52 ton (tabel 10). Als de Duitse gemiddelde gebruiksfrequentie (62 keer) wordt aangehouden, wordt de uitkomst (bij een gelijkblijvende hoeveelheid per gebruiksmoment) ruim 42 ton per jaar. Het jaarverbruik van amfetamine in Nederland wordt op basis van bovenstaande uitgangspunten geraamd tussen 1,4 en 1,7 ton.

⁵² Deze gegevens slaan op de situatie in het westelijke deel van Duitsland. Voor het oostelijk deel waren niet voldoende respondenten gevonden om een betrouwbare verdeling te kunnen berekenen.

Tabel 10. Schatting van de amfetamineconsumptie in EU-lidstaten op basis van prevalentie en consumptiepatroon

	Leeftijds- categorie	Jaar	Jaar- preva- lentie %	Populatie 15 t/m 64 jaar (x 1000)	Aantal gebruikers (laatste jaar)	Nationale jaarcon- sumptie minimaal (kg)	Nationale jaarcon- sumptie maximaal (kg)
België	18 t/m 65	2000	1,6	6 720	107 524	2 286	2 836
Denemarken	16 t/m 64	2000	1,3	3 558	46 258	983	1 220
Duitsland	18 t/m 59	2000	0,6	56 332	337 995	7 185	8 915
Finland	15 t/m 69	2000	0,2	3 460	13 839	294	365
Frankrijk	15 t/m 64	2000	0,4	38 668	154 673	3 288	4 080
Griekenland	15 t/m 64	2000	0,6	7 155	42 929	913	1 132
Ierland	15 t/m 64	1998	2,6	2 538	65 975	1 402	1 740
Italië ⁵³	15 t/m 64	2000	0,2	39 010	62 522	1 329	1 649
Luxemburg	15 t/m 64	1999	0,4	294	1 174	25	31
Nederland	15 t/m 64	2001	0,6	10 796	64 778	1 377	1 709
Oostenrijk	15 t/m 64	2000	0,3	5 519	16 557	352	437
Portugal	15 t/m 64	2001	0,1	6 787	6 787	144	179
Spanje	15 t/m 64	2001	1,2	27 322	327 861	6 969	8 647
Verenigd Koninkrijk	16 t/m 59	2000	1,9	38 851	738 171	15 691	19 470
Zweden	15 t/m 64	2000	0,1	5 707	5 707	121	151
Totaal EU			0,8	252 717	1 987 043	42 360	52 409

6.3. Conclusies

Nederland staat internationaal bekend als een belangrijke producent van amfetamine. Gegevens omtrent de herkomst van partijen die elders worden onderschept, bevestigen dit beeld.

Het gebruik van amfetamine binnen Europa is hoog op de Britse eilanden. Voorts scoren België, Denemarken en Spanje bovengemiddeld. De Scandinavische regio wordt behalve vanuit ons land ook bevoorradat vanuit Polen en de Baltische staten. België, het Verenigd Koninkrijk en Ierland lijken grotendeels afhankelijk te zijn van de productie in Nederland.

Hoewel over het gebruikspatroon slechts in beperkte mate gegevens voorhanden zijn, blijken die redelijk consistent te zijn. Door deze gegevens te combineren met prevalentiecijfers, kunnen we schatten hoe groot de consumptie is. Voor de Europese Unie als geheel komen we uit tussen 42 en 52 ton, waarbij we uitgaan van een zuiverheid op straatniveau van circa 18%. Het jaarverbruik in Nederland ramen wij tussen 1,4 en 1,7 ton.

⁵³ Het Italiaanse cijfer is geschat op basis van de lifetime prevalentie onder 15/16-jarigen (1,3% in 2000) en de verhouding tussen dit gegeven en de jaarprevalentie onder volwassenen in andere EU-lidstaten.

7. Ecstasy

7.1. Productie wereldwijd

De mondiale trend in het beslag van synthetische drugs is sinds het begin van de jaren negentig sterk stijgend geweest en vooralsnog zijn er geen tekenen van een ombuiging (Interpol, 2001). Dit vormt een duidelijke indicatie dat productie en consumptie in het vorige decennium fors gegroeid zijn. Mondiaal gezien is de productie van ecstasy sterk geconcentreerd in één regio: West-Europa, en dan in het bijzonder Nederland. Zo werden in de periode 1996-2000 in de VS nog geen 50 ecstasylaboratoria aangetroffen tegenover tenminste 140 in ons land (Placido, 2003; USD, 1999 en volgende jaren - vergelijk paragraaf 6.1.3). Toch is Nederland zeker niet het enige land in Europa waar ecstasy vandaan komt. Productieplaatsen worden behalve in ons land aangetroffen in onze buurlanden België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In de periode 1997-2001 werden voor zover bekend in deze landen respectievelijk 16, 10 en 13 ecstasylabs ontmanteld. In Spanje werden in dezelfde periode twee productieplaatsen ontdekt. Het aantal Oost-Europese landen dat ecstasylaboratoria meldt, blijft beperkt. In het tijdvak 1997-2001 werden in Bulgarije zes labs aangetroffen, in de Oekraïne vier en in Litouwen, Roemenië en Slowakije elk één (bronnen: ODCCP 2000, 2001 & 2002; ODC, 2003; Interpol, 2000 en 2001). Opsporingsdiensten in Oost-Europa ontmantelen veel meer productieplaatsen voor amfetamine en metamfetamine dan voor ecstasy (vergelijk tabel 9).

7.2. Productie in Nederland

Uit analyse van beslaggegevens over de periode 2000-2001 blijkt dat het overgrote deel van de ecstasy die in Europese Unie wordt onderschept, afkomstig was uit ons land (tabel 1). Bij de productie van ecstasy (met name MDMA, MDEA en MDA) speelt Nederland kennelijk een belangrijke rol. Het feit dat de straatprijs op de binnenlandse markt substantieel lager ligt dan in het buitenland vormt eveneens een aanwijzing voor een omvangrijke fabricage. De lage straatprijs duidt erop dat de Nederlandse ecstasymarkt min of meer verzadigd is.

Vermeldenswaard is dat de samenstelling van ecstasypillen in ons land de laatste jaren is gewijzigd. In 1999 bevatte 42% van de pillen meer dan 70 milligram MDMA. In 2000 was dit 49% en in 2001 66% (NDM 2002, p. 88/89). Het gehalte amfetamine in de pillen is tegelijkertijd gedaald, zij het minder sterk, zodat de totale hoeveelheid psychoactieve stof per saldo is gestegen.

Uit beslagstatistieken kan worden afgeleid dat ons land ook een belangrijke producent van amfetamine is. De in beslag genomen kwantiteiten van hier geproduceerde drugs tonen zowel bij ecstasy als bij amfetamine een stijgende lijn (Papenhove, 2003). De hoeveelheid ecstasy die in ons land wordt geproduceerd, kan in beginsel langs diverse wegen worden berekend. Relevante indicatoren in dit verband zijn:

- onderschepte precursoren;
- productieplaatsen en ter plekke aangetroffen chemicaliën;
- gedumpte afvalstoffen.

7.2.1. Precursoren

Het drugsbureau van de VN leidt uit de confiscatie van precursoren af dat de productie van ecstasy grotendeels is geconcentreerd in Europa. In de periode 1991-2001 is 87% van de totale hoeveelheid onderschepte ecstasyprecursoren aangetroffen in dit werelddeel. Dit gegeven vormt in combinatie met de constatering dat driekwart van alle tussen 1999 en 2001 ontdekte ecstasylaboratoria in Nederland is aangetroffen, een aanwijzing dat ons land een prominente plaats inneemt als producent van deze drugs (ODC, 2003, p. 43 & 44).

De afgelopen jaren zijn diverse grote partijen precursoren in beslag genomen. Deze werden aangetroffen in ons land dan wel onderweg naar ons land. In tabel 11 staan de in Nederland geconfisqueerde kwantiteiten vermeld van de twee belangrijkste precursoren voor ecstasy en amfetamine: piperonylmethylketon (PMK) en benzylmethylketon (BMK). Voor deze stoffen bestaan in ons land vrijwel geen legale toepassingen. Voor zover bekend worden ze hier ook niet legaal gefabriceerd.

Tabel 11. In beslag genomen precursoren⁵⁴

Jaar	kilo PMK	liter BMK
1997	4 425	5 000
1998	2 406	17 000
1999	4 616	
2000	17 887	2 124
2001	14 953	15 638
2002	9 520	10 780
Totaal	53 807	50 542

In de periode 1997-2002 is in ons land in totaal bijna 54 ton PMK en bijna 51 duizend liter BMK onderschept.⁵⁵ In veel gevallen gaat het om partijen van meer dan duizend kilo respectievelijk liter, die per schip uit verre landen (met name China, in mindere mate Oost-Europese landen) wordt gehaald.

⁵⁴ Bronnen: USD, 1999, 2000, 2001, 2002 & 2003; Plaisier, 2003; Papenhove, 2003. Waar nodig zijn liters omgezet in kilo's en omgekeerd, waarbij is uitgegaan van een gewicht van 1,2 kg per liter.

⁵⁵ Er bestaat geen goede registratie van in het buitenland onderschepte zendingen precursoren. Wel zijn diverse incidenten bekend. Zo werd in 2000 in België bij vijf gelegenheden in totaal 14 800 liter PMK en 1 770 kg BMK onderschept die bestemd waren voor ons land.

Dit duidt op een goed georganiseerde internationale markt in dergelijke chemische grondstoffen. Deze is kennelijk gescheiden van de wereld van de producenten. Met een kilogram PMK kan 1 000 tot 1 289 gram zuivere MDMA (ecstasy) worden gefabriceerd (De Bruijn, 2002, p. 15). Uitgaande van het ervaringsgegeven van het Drugs Informatie en Monitoring Systeem (zie NDM, 2002, p. 88/89) dat een ecstasytablet tegenwoordig gemiddeld 75 à 80 milligram MDMA bevat, kan worden berekend dat met een kilo PMK tussen 12 500 en 17 200 tabletten kunnen worden geproduceerd. In de periode 1997-2002 werd jaarlijks gemiddeld 9 ton PMK onderschept. Met een dergelijke hoeveelheid kunnen in beginsel tussen 112 en 154 miljoen ecstasytabletten worden gemaakt.⁵⁶

Ten aanzien van BMK blijkt uit de tabel dat de inbeslagnemingen van jaar tot jaar sterk fluctueren. Voor deze precursor geldt volgens de USD dat circa twee liter nodig is om één kilo zuivere amfetamine te kunnen maken. Als we de hoeveelheden uit de tabel optellen en uitsmeren over de zes jaren tussen 1997 en 2002, komen we uit op 8,4 duizend liter per jaar. Met deze hoeveelheid kan 4,2 ton zuivere amfetamine worden geproduceerd. Nu wordt op groothandelsniveau veelal gewerkt met een gemiddelde zuiverheid van 35% (zie paragraaf 5.2.3). De potentiële productie komt dan uit op 12,0 ton. Als we de zuiverheid willen hanteren die op straatniveau gewoonlijk wordt aangetroffen - gemiddeld 18% -, wordt de uitkomst van de raming circa 23,4 ton.

Rest de vraag of er een vast verband bestaat tussen de onderschepte hoeveelheden precursoren en de productie van ecstasy en amfetamine. Helaas is hier geen zinnig woord over te zeggen. Het is namelijk zeer wel mogelijk dat (potentiële) drugsproducenten grotere kwantiteiten chemicaliën bestellen dan ze denken nodig te hebben. Een aanwijzing hiervoor wordt gevormd door de resultaten van een internationale actie tegen de illegale handel in een belangrijke precursor voor de productie van cocaïne: kaliumpermanganaat. In het kader van 'Operation Purple' - een actie die loopt sinds 1996 - hebben douane en politie in 1999 2 225 ton van deze chemische stof geconfisqueerd. Deze hoeveelheid is voldoende voor tien maal de wereldproductie van cocaïne (GÜS/ZKA, 2000, p. 59). In 2000 en 2001 is zeven keer de hoeveelheid onderschept die nodig is voor de wereldproductie van coke (ODC, 2003, p. 64). Klaarblijkelijk houden cocaïneproducenten er ernstig rekening mee dat veel illegale transporten van kaliumpermanganaat hun bestemming niet bereiken. Het is niet uitgesloten dat ook producenten van ecstasy en amfetamine (veel) grotere hoeveelheden essentiële chemicaliën in huis proberen te krijgen dan ze feitelijk nodig hebben. Daarom kunnen we uit de Nederlandse beslagcijfers alleen concluderen dat er in ons land kennelijk een grote vraag is naar precursoren voor synthetische drugs.

⁵⁶ Hierbij is geen rekening gehouden met eventuele productie verliezen. Anderzijds worden in het buitenland vaak pillen aangetroffen die minder werkzame stof bevatten.

7.2.2. Productieplaatsen

De Nederlandse politie ontdekt jaarlijks enkele tientallen laboratoria voor synthetische drugs; duidelijk meer dan opsporingsdiensten in andere EU-lidstaten. Hieruit kan worden afgeleid dat hier relatief veel ecstasy wordt gemaakt. In tabel 9 wordt een overzicht gegeven van de in ons land ontdekte (deel-) productieplaatsen voor synthetische drugs.⁵⁷ We hebben onderscheid gemaakt tussen locaties waar een chemisch procédé is toegepast, dus waar de eigenlijke synthese van de drugs heeft plaatsgehad, en locaties waar de activiteiten beperkt bleven tot opslag van chemicaliën of laboratoriumuitrusting, het mengen van stoffen en/of het tableteren van poeder. De laatstgenoemde typen staan vermeld onder het hoofdje 'overige productieplaatsen'. In deze categorie valt ook een klein aantal laboratoria waar weliswaar sprake was van een chemisch proces, maar waar geen ecstasy of amfetamine werd geproduceerd. In deze gevallen werden precursoren gefabriceerd of andere synthetische drugs, bijvoorbeeld 2C-B.

Tabel 11. Ontdekte productieplaatsen voor synthetische drugs

Jaar	Ecstasylab	Amfetaminelab	Lab voor ecstasy en amfetamine	Overige productieplaatsen	Totaal
1990	1	4			5
1991	1	2			3
1992	4	2			6
1993	7	4			11
1994	7	4			11
1995	20				>20
1996				14	>26
1997					>7
1998	8	10	1	15	34
1999	16	5	2	14	37
2000	23	0	0	14	37
2001	12	8	1	14	35
2002	16	13	1	13	43

Uit de laatste kolom in de tabel lijkt te kunnen worden afgeleid dat in de periode 1998-2002 veel meer laboratoria zijn ontmanteld dan in de eerste helft van de jaren negentig. Hier kan evenwel sprake zijn van een vertekening. Het is zeer wel mogelijk dat de opsporing en/of de registratie van productieplaatsen voor synthetische drugs significant zijn verbeterd als gevolg van de oprichting van de USD in 1998. Dit zou de sterke stijging ten opzichte van de eerste helft van de jaren negentig mede kunnen verklaren (vergelijk paragraaf 7.2.4). In ieder geval hanteert de USD een ruimere definitie van de term 'productieplaats' dan voorheen gebruikelijk was.

⁵⁷ Bronnen: CRI, 1995; Interpol, 1996; Bijkerk & .Grapendaal, 1999; Moerland & Boerman, 1998; USD, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003).

Tegenwoordig worden niet alleen locaties meegeteld waar het chemische productieproces plaatsvindt, maar ook plekken waar van poeder tabletten worden gemaakt (vergelijk USD, 2003, bijlage 3). Dit betreft in hoofdzaak ecstasy; amfetamine wordt veelal verhandeld in poedervorm.

Over de situatie in 1996 hebben we eveneens gegevens over ontdekte meng- en tabletteerlocaties. Deze data zijn in opdracht van de USD verzameld door Moerland en Boerman (1998). Uit de cijfers over 1996 kan worden afgeleid dat in dat jaar tenminste twaalf 'echte' laboratoria zijn ontmanteld. Helaas is niet bekend of er ecstasy dan wel amfetamine werd geproduceerd.

In de loop van het vorige decennium zijn steeds meer 'echte laboratoria', dus locaties waar een chemisch procédé werd toegepast waarmee ecstasy en/of amfetamine werd gemaakt, ontdekt. De groei is bij ecstasy duidelijk groter dan bij amfetamine. Dit strookt met de sterker gestegen populariteit van ecstasy in de loop van het vorige decennium. Opmerkelijk is wel dat het aantal overige productielocaties de laatste jaren redelijk constant blijft. Uit de jaarverslagen van de USD kan worden afgeleid dat het hierbij voornamelijk gaat om plekken waar van ecstasypoeder tabletten worden gemaakt.

De productiecapaciteit van drugslaboratoria kan zeer sterk uiteenlopen. Vaak is sprake van kleine opstellingen, de zogeheten 'kitchen type labs'. Soms worden industriële opstellingen aangetroffen waarmee duizenden tabletten per uur kunnen worden gemaakt. Moerland en Boerman (1998, p. 75) noteerden schattingen voor de productiecapaciteit van twee door de politie in 1996 aangetroffen laboratoria. Deze kwamen uit op twaalfduizend pillen resp. 110 kilo per week. In een drietal andere ontmantelde labs zou achtereenvolgens 25 kilo, 157 300 pillen en 40 000 pillen zijn geproduceerd, doch onbekend is in hoeveel tijd. Hierbij van belang is het gegeven dat de meeste labs slechts een beperkt deel van de tijd operationeel zijn. Dit hangt vermoedelijk samen met de beschikbaarheid van grondstoffen en de (verwachte) afzetmogelijkheden. Door deze omstandigheden is het niet zinnig om te trachten op basis van aantallen ontdekte productieplaatsen de nationale productie van synthetische drugs te schatten (vergelijk CND, 2003, p. 19).⁵⁸

Een andere mogelijkheid om hierop zicht te krijgen, is het gebruik maken van de resultaten van financiële onderzoeken die ingesteld kunnen worden in het kader van de wetgeving inzake de ontneming van wederrechtelijk verkregen vermogen. Hierbij wordt een schatting gemaakt van de omzet en de winst van een drugslaboratorium.

⁵⁸ Wel kan het van belang zijn om op basis van chemicaliën die bij productielocaties zijn aangetroffen, schattingen te maken van de potentiële productie. Helaas ontbraken ons de benodigde gegevens, kennis en tijd om een dergelijke exercitie uit te voeren.

Helaas wordt volgens de USD een dergelijk onderzoek zelden ingesteld na het aantreffen van een productieplaats. Bovendien heeft de unit geen overzicht over wel geëntameerde onderzoeken (KTZ/USD, 2002, p. 32 e.v.).

7.2.3. Schattingen voor de productie van ecstasy en amfetamine op basis van afvalgegevens

Uit de tabellen 11 en 12 kan worden afgeleid dat de productie van amfetamine de laatste jaren minder populair is dan die van ecstasy. Deze trend vindt bevestiging in de aard van gedumpte chemicaliën. Het Nederlands Forensisch Instituut onderzocht in 2000 65 monsters in 37 zaken. Het merendeel van de monsters bevatte (afvalproducten van) ecstasy. Slechts in enkele gevallen werd (afval van) amfetamine aangetroffen. In één geval werd metamfetamine aangetoond (USD, 2001, p. 18). In 2001 werd wat vaker amfetamine gevonden (USD, 2002, p. 6). In 2002 bleken 21 dumpingen betrekking te hebben op afval van de amfetamine-productie (USD, 2003, p. 6). In tabel 13 wordt aangegeven hoeveel chemisch afval afkomstig van laboratoria voor synthetische drugs is gevonden.

Tabel 13. Aangetroffen afval van de productie van synthetische drugs

Jaar	Hoeveelheid chemisch afval in liters	Aantal dumpingen
1998	107 000	103
1999	98 550	147
2000	92 650	101
2001	101 110	127
2002	82 900	105

Gemiddeld wordt bijna honderdduizend liter chemisch afval per jaar aangetroffen. Volgens de USD is dit vermoedelijk maar 40 à 50 procent van wat resteert na de productie van synthetische drugs. De rest wordt waarschijnlijk voor een klein deel teruggewonnen maar verdwijnt voor het overgrote deel ongezien in het riool, de reguliere afvalverwerking of de natuur.⁵⁹ Soms worden bestelbusjes vol met vaten chemicaliën in brand gestoken (Vermaas, 1999, p. 12). Over de samenhang tussen hoeveelheden rest-chemicaliën en de kwantiteiten synthetische drugs van hetzelfde productieproces, stelt Europol dat het maken van 1 kilo ecstasy gemiddeld leidt tot 13 kilo afval (Europol, 2001, p. 53). De verhouding bij amfetamine varieert volgens de USD, afhankelijk van het toegepaste chemische proces, tussen 15 en 40 kilogram afval per kilo product (Ens, 2003).

⁵⁹ Bron: Ens, 2003. Volgens de USD worden de laatste jaren chemicaliën soms wel gerecycled. De mate waarin dit gebeurt, is onbekend. Het jaarverslag 2002 van de USD geeft een voorbeeld van een dumping met een omvang die bodemsanering nodig maakte, doch waarbij geen hoeveelheden chemisch afval meer konden worden vastgesteld (USD, 2003, p. 6). Een andere casus betreft een lab met grote productiecapaciteit dat waarschijnlijk maandenlang 's nachts via een pijpleiding afval op de Maas heeft geloosd. Hoeveel er is geloosd, kon niet meer worden nagegaan.

Wat we verder moeten weten voor de productieschatting is welk deel van het afval is veroorzaakt door de fabricage van ecstasy en welk deel door de amfetamineproductie. Op basis van:

- de gewichtsverhouding tussen de geconfisqueerde hoeveelheden van de twee drugstypen in de periode 2000-2002 voorzover gerelateerd aan Nederland (82% ecstasy; 18% amfetamine - zie tabel 19 in bijlage 1),
- de verhouding tussen de aantallen ontmantelde laboratoria (exclusief tabletteerplaatsen) voor beide typen in het tijdvak 1998-2002 (tweederde ecstasy; eenderde amfetamine), en
- de gemiddelde kwantiteit afval per kilo zuiver product (13 kg voor ecstasy en 27,5 kg voor amfetamine),

schatten we dat tussen 50 en 75 procent van het afval afkomstig is van de productie van ecstasy en de rest van die van amfetamine.

Als we met bovenstaande gegevens gaan rekenen komen we uit op een geschatte jaarproductie van 7,4 à 13,9 ton zuivere ecstasy (MDMA) en 1,8 à 3,5 ton zuivere amfetamine.⁶⁰ Bij een gemiddeld MDMA-gehalte van 75 à 80 mg per tablet (zie NDM, 2002, p. 88/89 en Cole et al. 2002, p. 1533) komt dit overeen met 93 à 185 miljoen ecstasypillen. Bij een zuiverheid van 35% voor amfetamine van groothandelskwaliteit komt de schatting uit tussen 5,0 en 12,5 ton. Bij een zuiverheid van 18% (het gemiddelde op straatniveau) worden de productiecijfers 9,7 à 24,4 ton.

Een indicatie voor de plausibiliteit van de laatstgenoemde schatting krijgen we door die te vergelijken met de geschatte amfetamineconsumptie in de EU: tussen 42,4 en 52,4 ton (tabel 10). Nu is Nederland zeker niet het enige Europese land waar amfetamine wordt gemaakt. Uit een analyse van beslagcijfers komt naar voren dat 54% van de amfetamine die in 2000/2001 in de Europese Unie is onderschept, aan ons land was gerelateerd (Van der Heijden & Papenhove, 2002 - zie ook tabel 1).⁶¹ De relatie met Nederland hield bij al deze confiscaties in, dat de drugs uit ons land afkomstig waren. Informatie van Interpol over eerdere jaren duidt erop dat Nederland al langere tijd een belangrijk bronland is voor amfetamine. Over de periode 1993-1998 was gemiddeld 65% van de in Europa geconfisqueerde amfetamine waarvan de herkomst bekend was, afkomstig uit ons land (Interpol, 1996, 1998, 1999, 2000).

Dat het Nederlandse aandeel op de Europese amfetamine tegenwoordig wat lager ligt, kan worden toegeschreven aan de gestegen productie in Oost-Europa. De actuele proportie aan Nederland gerelateerde partijen kunnen we loslaten op de consumptieschatting voor

⁶⁰ Als voorbeeld de berekening van de minimumschatting voor amfetamine: jaarlijks gemiddelde-hoeveelheid aangetroffen afval (96 442 liter), verdubbeld om te corrigeren voor niet ontdekt afval, vermenigvuldigd met de proportie die is veroorzaakt door de amfetamineproductie (0,25), gedeeld door het gemiddeld aantal kilo's afval per kilo zuiver product (27,5) = 1 753 kg. Hierbij is aangenomen dat een liter afval een gemiddeld gewicht heeft van een kilogram.

⁶¹ Omdat de beslagcijfers over 2002 ontbreken van enkele landen waar traditioneel veel amfetamine wordt geconfisqueerd, waaronder het Verenigd Koninkrijk, België en Denemarken, beperken we de analyse tot de periode 2000-2001.

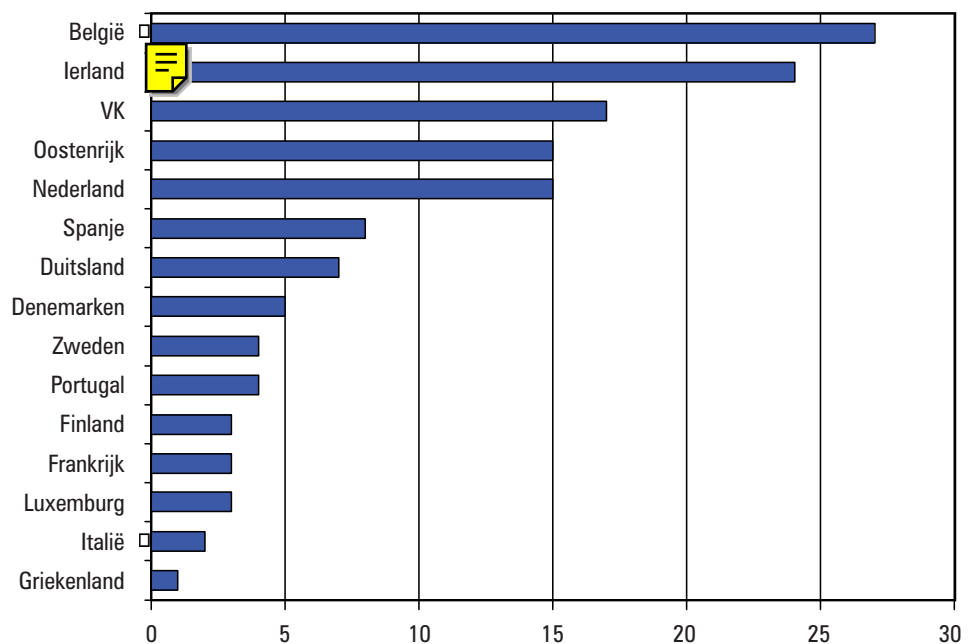
de EU (zie tabel 10). Als 54 procent van de in de Unie gebruikte amfetamine gemaakt zou zijn in ons land, gaat het om 23 à 28 ton. Deze raming overlapt de productieschatting op basis van afvalgegevens. Het overlappende deel achten wij het meest plausibel. Dit leidt tot een definitieve raming van 23 à 24 ton amfetamine van straatkwaliteit. Dezelfde plausibiliteitscontrole kunnen we uitvoeren voor ecstasy, als we weten hoeveel van dit type drugs wordt geconsumeerd. Hierover gaat de volgende paragraaf.

7.3. Consumptie

In de loop van het vorige decennium is ecstasy in westerse landen zeer populair geworden. De stijgende trend heeft zich de afgelopen jaren doorgezet (UNIS, 2003b). West-Europa en de Verenigde Staten zijn verreweg de belangrijkste consumptieregio's; negen op de tien ecstasygebruikers woont in een van deze twee gebieden. Het totaal aantal gebruikers wordt geraamd op 7,74 miljoen (ODC, 2003, p. 143).

Volgens het Europees drugswaarnemingscentrum EMCDDA heeft van de volwassen bevolking in de Europese Unie zeven op de duizend personen in het voorgaande jaar eenmaal of vaker ervaring opgedaan met ecstasy. Dit komt neer op circa 1,8 miljoen personen. Het drugsbureau van de VN komt aanmerkelijk hoger uit en schat het aantal gebruikers in West-Europa op 3,25 miljoen (ODC, 2003, p. 143).⁶² Uit EMCDDA-data blijkt dat Nederland samen met Oostenrijk op een gedeelde vierde plaats staat als het gaat om de jaarprevalentie voor ecstasy (grafiek 9). Alleen in België en op de Britse eilanden is het middel nog populairder.

Grafiek 9. Jaarprevalentie voor ecstasy per 1000 inwoners van 15-64 in EU-landen

⁶² Het verschil is slechts deels toe te schrijven aan het feit dat West-Europa groter is dan de Europese Unie. Mogelijk moet het verschil voor een groter deel worden geweten aan de omstandigheid dat het EMCDDA voor sommige landen niet beschikt over recente prevalentiedata (vergelijk kolom 3 van tabel 14).

7.3.1. Culturele aspecten

De consumptie van ecstasy beperkt zich meer dan bij andere soorten drugs tot een specifiek deel van de bevolking: jongeren. Het gebruik wordt sterk beïnvloed door de dance-cultuur (vergelijk Bello e.a., 2002, p. 103). De over het algemeen jeugdige deelnemers aan house- of techno-party's (ook wel raves genoemd) nuttigen veelvuldig ecstasy en andere stimulerende en hallucinogene middelen, zoals amfetamine, cocaïne en LSD (onder andere Bello, e.a., 2002 p. 104; Sumnail, 2002; Gross e.a., 2002, p. 548). In 1998 had tweederde van de club- en partybezoekers in Amsterdam wel eens ecstasy geslikt (NDM 2002, p. 81). In Groot-Brittannië is het gebruik onder club- en partybezoekers zelfs negen keer zo hoog als onder thuisblijvende leeftijdgenoten (Cole, Sumnall & Grob, 2002, p. 464). De meeste partygangers stoppen evenwel met de consumptie van dance-drugs als ze ouder worden. Dit geldt ook voor zware gebruikers: personen die meer dan vijftig keer in hun leven ecstasy hebben geslikt (Von Sydow e.a., 2002). Volgens deze Duitse studie had tweederde van degenen die ooit in hun leven ecstasy hadden gebruikt, dit niet meer gedaan in de twaalf maanden voorafgaand aan het interview. Uit de studie komt verder naar voren dat ecstasygebruik nogal onderhevig is aan 'mode'. De populariteit van het middel kan in vrij korte tijd sterk stijgen of dalen, hetgeen, omdat ecstasy niet of nauwelijks verslavend is, forse effecten heeft op de nationale consumptie.

7.3.2. Gebruikspatronen

Uit een Canadese studie onder ravers komt naar voren dat degenen die in de maand voorafgaand aan het interview, ecstasy hadden gebruikt, dit in die periode gemiddeld 1,9 keer hadden gedaan (Gross e.a., 2002, p. 548). Dit komt overeen met een jaarfrequentie van 23 gebruiksmomenten. Ook volgens de Britse onderzoeker Bramley-Harker (2001, p.19) slikt een jeugdige ecstasygebruiker (tussen 12 en 30 jaar) gemiddeld 23 keer per jaar. In Frankrijk vonden onderzoekers dat van de jongeren die in de voorgaande maand ecstasy hadden gebruikt, 65% dit slechts eenmaal had gedaan. 28% consumeerde de drug gemiddeld eenmaal per twee weken en 7% vrijwel dagelijks (Bello e.a., 2002, p. 104).

In dit kader zijn ook resultaten van het Nationaal Prevalentie Onderzoek in ons land van belang. Medewerkers van het Centrum voor Drugsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam (CEDRO) kwamen tot de bevinding dat 97% van de personen die in de maand voor het interview ecstasy gebruikten, dat in die periode één tot vier dagen hadden gedaan. 2% had de drug op vijf tot acht dagen geconsumeerd en 1% negen tot veertien dagen (Kaal, 2000, p. 4).

In een Duitse studie werd bij een representatieve steekproef van 14-24-jarigen geconstateerd dat van de ondervraagden die in het afgelopen jaar ervaring hebben opgedaan met ecstasy, 16% dit slechts eenmaal deed. 43% had de drug twee tot vier keer geslikt, 38% vijf tot vijftig keer en 3% meer dan vijftig keer (Von Sydow e.a., 2002, p. 152). Op basis van bovengenoemde gegevens schatten wij dat een doorsnee ecstasygebruiker in Duitsland jaarlijks tussen 7 en 21 pillen slikt en die in ons land tussen 20 en 32.

De Duitse cijfers wijken af van de Canadese, Britse, Franse en Nederlandse onderzoeksresultaten; die duiden allemaal op een jaarconsumptie die ligt tussen twintig en veertig tabletten. Overigens kan bij deze cijfers worden opgemerkt dat een onbekend aantal gebruikers meerdere pillen per keer slikt. Hiermee rekening houdend, gaan wij voor de minimumschatting uit van een consumptie van 20 tabletten per jaar en voor de maximumschatting van 40 per jaar. Dan komt het gebruik voor de hele Unie uit tussen 40 en 79 miljoen tabletten (tabel 14). In ons land zouden dan jaarlijks tussen 3,2 en 6,5 miljoen ecstasypillen worden geslikt.

Tabel 14. Schatting van de ecstasycconsumptie in EU-lidstaten op basis van prevalentie en consumptiepatroon⁶³

	Leeftijdscategorie	Jaar	Jaarprevalentie %	Aantal gebruikers	Nationale jaarconsumptie minimaal (kg)	Nationale jaarconsumptie maximaal (kg)
België	18 t/m 55	2000	2,7	181 447	3 629	7 258
Denemarken	16 t/m 64	2000	0,5	17 791	356	712
Duitsland	18 t/m 59	2000	0,7	337 995	6 760	13 520
Finland	15 t/m 64	2000	0,3	10 379	208	415
Frankrijk	15 t/m 64	2002	0,3	116 005	2 320	4 640
Griekenland	15 t/m 64	1998	0,1	7 155	143	286
Ierland	18 t/m 64	1998	2,4	60 900	1 218	2 436
Italië	15 t/m 64	1999	0,2	95 146	1 903	3 806
Luxemburg	15 t/m 64	1999	0,3	991	20	40
Nederland	15 t/m 64	2001	1,5	161 945	3 239	6 478
Oostenrijk	15 t/m 64	1999	1,5	83 012	1 660	3 320
Portugal	15 t/m 64	2001	0,4	27 149	543	1 086
Spanje	15 t/m 64	1999	0,8	218 574	4 371	8 743
Verenigd Koninkrijk	16 t/m 59	2000	1,7	660 469	13 209	26 419
Zweden	15 t/m 64	2000	0,4	22 828	457	913
Totaal			0,7	1 978 958	39 579	79 158

⁶³ Bronnen voor prevalentiegegevens: EMCDDA, 2002; NDM, 2003, p. 83. Cijfers over de jaarprevalentie voor Italië en Luxemburg zijn geschat op basis van de lifetime prevalentie onder 15/16-jarige scholieren (resp. 1,3% en 1,8%. Bron: EMCDDA, 2002); die van Oostenrijk op grond van de lifetime prevalentie van personen van 15 jaar en ouder (4,0%. Bron: Haas e.a., 2001, p. 30).

7.4. Export

Nederland heeft al jaren de reputatie een belangrijk bronland voor ecstasy te zijn. Zo vermeldt een Interpolrapport uit 1995 dat ons land werd genoemd als land van herkomst in ruim driekwart van de inbeslagnemingen van dit soort drugs in Europa (Interpol, 1995, p. 5). Als we een wat langere periode in ogenschouw nemen, blijkt dat 77% van de tussen 1993 en 1998 geconfisqueerde ecstasy (MDMA, MDEA en MDA) waarvan de herkomst bekend is, ons land als bron wordt vermeld. De VN vermeldt in een recent rapport dat driekwart van de landen die hebben opgegeven waar ecstasy vandaan komt, Nederland als bron aanwijzen (ODC, 2003, p. 96). In dit verband kan verder worden verwezen naar recente publicaties van de Oostenrijkse en de Duitse regering. Het Oostenrijkse Bundesministerium für Inneres berichtte onlangs dat de in 2002 ontdekte ecstasy overwegend vanuit Nederland was aangevoerd (BMI, 2003, p. 7). En in een officieel Duits rapport staat dat ongeveer 90% van de in 2002 onderschepte ecstasy waarvan de herkomst bekend was, uit ons land kwam (Die Drogenbeauftragte der Bundesregierung, 2003, p. 140).⁶⁴

De laatste jaren heeft ons land zelfs de naam wereldwijd de belangrijkste ecstasyproducent te zijn. Zo stelt het Amerikaanse State Department in het International Narcotics Control Strategy Report 2002: "The Netherlands dominates worldwide trade in and production of ecstasy" (INL, 2003, IX-94). Nu is de betrouwbaarheid van dergelijke uitspraken lastig na te gaan. Het is denkbaar dat de Nederlandse reputatie is gebaseerd op buitenlandse diensten die vanuit een bepaalde vooringenomenheid te gemakkelijk aannemen dat drugs uit ons land afkomstig zijn. Echter, uit het feit dat ruim tweederde van de inbeslagnemingen van synthetische drugs die in 2002 in ons land werden gerealiseerd, zendingen betrof die voor het buitenland waren bestemd (zie Van Alst & Horbach, 2003, p.4), blijkt dat de reputatie als belangrijk bronland voor ecstasy niet terzijde kan worden geschoven als zou die het gevolg zijn van kinnesinne van buitenlandse instanties.

Het aandeel van ons land in de Europese markt voor ecstasy kan globaal worden bepaald door de meldingen over in het buitenland aangetroffen drugs die afkomstig was uit ons land, af te zetten tegen de totale kwantiteit die in de Europese Unie is onderschept. In 2000 kwam driekwart van de in de Europese Unie in beslag genomen ecstasy uit Nederland: 8,3 miljoen tabletten. In 2001 steeg de export die binnen de EU werd onderschept tot 12,7 miljoen pillen. Van iedere tien in beslag genomen ecstasypillen kwamen er negen uit ons land.

⁶⁴ Van de 2,38 miljoen ecstasypillen die Duitse opsporingsinstanties in 2002 in beslag namen, kwamen er 2,14 miljoen uit ons land: 90%. In 2001 ging het om 2,71 miljoen van de 2,96 miljoen geconfisqueerde pillen: 91% (BKA, 2002, p. 129; BKA 2003, p. 133).

In 2002 werden in andere EU-lidstaten weer meer Nederlandse pillen geconfisqueerd: 14,2 miljoen (Papenhove, 2003). Bezien over de periode 2000-2002 kunnen we uit de beslagstatistieken afleiden dat onze buurlanden Groot-Brittannië, Duitsland, België en Frankrijk de belangrijkste afzetmarkten vormen (resp. 10,8 miljoen, 8,3 miljoen, 7,6 miljoen en 4,9 miljoen ecstasytabletten onderschept). Overigens fungeren deze landen ook als doorvoerlanden. Zo was bijna driekwart van de in 2002 in Duitsland onderschepte ecstasy bedoeld voor andere bestemmingen, met name voor Australië en de Verenigde Staten (BKA, 2003, p. 134; Die Drogenbeauftragte der Bundesregierung, 2003, p. 140).

Als het gemiddelde percentage pillen van Nederlandse herkomst van in de EU geconfisqueerde ecstasy (85%) wordt toegepast op de geschatte consumptiekwantiteiten (40-79 miljoen tabletten) en daarvan het binnenlandse gebruik aftrekken, komt de geconsumeerde export uit tussen 31 en 62 miljoen tabletten.⁶⁵ Om de totale export naar andere EU-lidstaten te kwantificeren, moeten de elders geconfisqueerde hoeveelheden hierbij worden opgeteld. De vangsten in de jaren 2000-2002 betreffen gemiddeld bijna 12 miljoen tabletten (Papenhove, 2003). Een en ander resulteert in een raming van de jaarlijkse uitvoer van ecstasy binnen de Europese Unie tussen 43 en 73 miljoen tabletten.

Nederlandse ecstasy wordt ook geëxporteerd naar landen buiten Europa. In de periode 2000-2002 werden jaarlijks gemiddeld 7,6 miljoen tabletten in andere continenten geconfisqueerd, met name in Noord-Amerika (Papenhove, 2003). Als we uitgaan van de assumptie dat elders dezelfde onderscheppingsratio geldt als binnen de Europese Unie, komen we voor wat betreft de export naar niet EU-landen uit op $(7,6/11,7) \times (43 \text{ à } 73) = 28 \text{ à } 48$ miljoen tabletten.

7.5. Conclusies over de markt voor synthetische drugs

In het vorige hoofdstuk hebben we, door prevalentiecijfers te combineren met data over gebruikspatronen, de omvang van de amfetamineconsumptie in Europa geschat. Die kwam uit tussen 42 en 52 ton. Uit gegevens over de herkomst van onderschepte partijen amfetamine hebben we afgeleid, dat tegenwoordig circa 43% uit ons land afkomstig is. Door dit percentage toe te passen op de geschatte consumptiekwantiteit, komen we aan een productieraming tussen 18 en 23 ton van straatkwaliteit (dit wil zeggen circa 18% zuiver). Vervolgens hebben we een schatting van de productie van amfetamine in ons land gedaan op grond van gegevens over aangetroffen chemisch afval. Deze kwam uit tussen 10 en 24 ton van straatkwaliteit. Het overlappende deel van de twee ramingen levert de meest waarschijnlijke uitkomst op: 18 à 23 ton. Vermoedelijk wordt minder dan tien procent ervan hier geconsumeerd.

⁶⁵ Het gehanteerde percentage is het gemiddelde over de jaren 2000-2002. De cijfers over het beslag in de EU in 2002 zijn deels geschat; de gegevens van België, Denemarken, Oostenrijk en het VK zijn nog niet beschikbaar.

De rest wordt geëxporteerd, met name naar Groot-Brittannië, Ierland, België en Scandinavië.

De nationale productie van ecstasy kan worden berekend door de consumptie- en beslagcijfers voor Nederland, de exportcijfers voor de rest van de EU en die voor de overige landen op te tellen:

Consumptie in Nederland	3,2 à 6,5	miljoen tabletten
Beslag in ons land	6,9	miljoen tabletten
Export binnen de EU	43 à 73	miljoen tabletten
Export buiten de EU	28 à 48	miljoen tabletten
Totaal	78 à 131	miljoen tabletten.

De bandbreedte van deze productieschatting overlapt die op basis van aangetroffen chemisch afval (93 -185 miljoen ecstasypillen). Het overlappende deel achten wij de meest aannemelijke raming: 93-131 miljoen tabletten per jaar. De export wordt dan 83-118 miljoen tabletten, waarvan 50-71 miljoen binnen de Europese Unie en 33-46 miljoen naar de rest van de wereld.

Om in te schatten hoeveel procent van de wereldconsumptie wordt gedekt door de Nederlandse productie, nemen we aan dat overal hetzelfde gebruikspatroon geldt als we hebben aangehouden voor de EU (20-40 tabletten per jaar). Dan ramen we de mondiale consumptie tussen 155 en 310 miljoen tabletten. Van de export moeten we de in het buitenland onderschepte hoeveelheid (gemiddeld 19 miljoen tabletten) aftrekken om uit te komen op het geconsumeerde deel van de ecstasyuitvoer: 65-99 miljoen tabletten. Dit betekent dat naar schatting tussen 32 en 42 procent van de mondiale vraag vanuit ons land wordt gedekt.

8. Discussie

8.1. Mondiale drugsproductie

Voor deze studie is gebruik gemaakt van empirische gegevens uit diverse bronnen. Die zijn niet allemaal even valide en betrouwbaar. Zo zijn de schattingen over de wereldproductie van cannabis minder betrouwbaar dan die over heroïne en cocaïne. Het drugsbureau van de Verenigde Naties publiceert al jaren schattingen over de productie van de meeste soorten verdovende middelen (zie bijv. UNDCP, 2000; ODCCP, 1999, 2000b, 2002). De ramingen voor cocaïne en heroïne zijn in de loop van het vorige decennium nauwkeuriger geworden. Tegenwoordig zijn ze gebaseerd op een uitgekienende methodologie, waarbij de resultaten van analyses van satellietfoto's worden gecombineerd met de uitkomsten van veldstudies in de belangrijkste productielanden. Dit zijn Afghanistan, Laos en Myanmar (Birma) voor wat betreft opium en Bolivia, Colombia en Peru aangaande coca (vergelijk ODCCP, 2001; ODC, 2003b, 2003c). Aangenomen wordt dat meer dan 90% van de wereldproductie van opium en cocaïne afkomstig is uit deze zes landen (ODCCP, 2001).

In sommige landen zijn veldstudies niet uitvoerbaar vanwege de gespannen politieke situatie. Dit geldt bijvoorbeeld voor Colombia. Een substantieel deel van het land is in handen van de guerillabeweging FARC. Die werkt niet mee aan dergelijke studies. Dit bemoeilijkt zowel het schatten van de oppervlakte die met cocastruiken is beplant als het bepalen van de opbrengst per hectare. Dit laatste hangt onder andere af van de efficiëntie van het chemische proces waarmee cocabladeren worden omgezet in cocapasta en vervolgens in cocaïne hydrochloride. Doordat het niet mogelijk is om ter plekke vast te stellen hoe doelmatig de productie verloopt, is de schatting van de opbrengst minder nauwkeurig. Het Amerikaanse State Department publiceert eigen ramingen voor wat betreft de mondiale productie van cocaïne (INL, 2003). Die komen in het ene jaar hoger uit dan die van de VN en in het andere jaar lager. Over de jaren 1999-2001 varieerde het verschil tussen de twee schattingen van -17% tot +12%. Ook bij schattingen van de opiumproductie komen de twee instanties tot uiteenlopende resultaten. Over 2002 komen de Amerikanen zelfs uit op minder dan de helft van de VN-raming: 2 159 ton versus 4 600 ton (TNI, 2003, p. 10). Het is niet uitgesloten dat de schattingen onderhevig zijn geweest aan politieke beïnvloeding. Omdat we die eerder bij het State Department dan bij de VN verwachten, zijn we in dit rapport uitgegaan van de VN-cijfers. Dit neemt niet weg dat we bij het werken met cijfers omtrent de drugsproductie rekening moeten houden met forse foutmarges.

De teelt van hennep vindt echter in meer dan honderdtwintig landen en bovendien deels binnenshuis plaats (ODCCP, 2000a, p. 31). Dit maakt het toepassen van dezelfde methodologie als bij opium en cocaïne praktisch onmogelijk. Mondiale productieschattingen

voor cannabis zijn daarom mede gebaseerd op geaggregeerde gegevens omtrent de consumptie in afzonderlijke landen (UNDCP, 1997). Aangezien het gebruik van cannabis zeer wijdverbreid is en in de meeste landen geen prevalentiestudies worden verricht, zijn de betreffende consumptieschattingen weinig nauwkeurig en daarom niet goed bruikbaar als ijkpunten voor mondiale productieschattingen. Hierdoor zijn die schattingen helaas minder betrouwbaar. Voor synthetische drugs is de kennis omtrent de productiesituatie nog slechter en hebben wij geen schattingen van de wereldproductie gevonden.

Vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de schattingen over de percentages van de wereldproductie van drugs die naar Europa worden getransporteerd. Deze zijn deels afgeleid van de uitkomsten van prevalentiestudies en deels van gegevens over de herkomst van in beslag genomen partijen drugs. Het is denkbaar dat hierbij systematische fouten optreden als gevolg van verschillen in opsporingsgerichtheid en -effectiviteit. Hierop gaan we in de volgende paragraaf nader in.

8.2. Betrouwbaarheid en validiteit van beslagstatistieken

8.2.1. Inleiding

De confiscatie van een zending verdovende middelen kan op meerdere manieren worden geïnterpreteerd. Opsporingsdiensten zijn geneigd de onderschepping te presenteren als een succes in de strijd tegen smokkelaars. Maar tegelijkertijd illustreert de vangst dat er sprake is van aanvoer van verdovende middelen. In het algemeen worden nationale beslagstatistieken beïnvloed door vier factoren:

- productie
- transit
- consumptie (vraag)
- opsporingsinspanningen.

De criminologisch onderzoeker die beslagstatistieken bestudeert, zou graag willen weten in hoeverre de statistiek wordt gedetermineerd door illegale productie- en smokkelactiviteiten en in hoeverre door opsporingsinspanningen. Hierover gaat deze paragraaf in hoofdzaak. Maar eerst staan we nog even stil bij de betrouwbaarheid van beslagcijfers als die voor een enkel jaar en/of voor één land worden bekeken.

8.2.2. Betrouwbaarheid

In het algemeen is het weinig zinvol om conclusies te verbinden aan veranderingen in beslagstatistieken die zich aftekenen in kortere tijdsperioden of kleinere geografische gebieden. Met mogelijke uitzondering van synthetische drugs, geldt dat verdovende middelen gewoonlijk niet worden geconsumeerd in het land of zelfs niet in het continent waar ze zijn geproduceerd. Dit leidt ertoe dat de smokkel van verdovende middelen een bij uitstek internationaal

verschijnsel is. Omdat (controle- en) opsporingsinspanningen zich concentreren op grensoverschrijdend vervoer van goederen, zijn smokkelaars geneigd om drugs grootschalig te transporteren. Partijen van meer dan een miljoen gebruikersdoses komen bij alle soorten drugs voor. Voorts is de constatering van belang dat aanvoerroutes gewoonlijk door vele landen lopen. Nationale beslagstatistiek moeten derhalve zo veel mogelijk in internationaal perspectief worden geïnterpreteerd, waarbij wordt gelet op de positionering van aanvoerroutes. Om op basis van beslaggegevens geldige uitspraken over trends en patronen te kunnen doen, kan daarom het best worden uitgegaan van cijfers over meerdere jaren en meerdere landen. In dit rapport wordt voornamelijk gewerkt op EU-schaal, omdat uit allerlei bronnen blijkt dat de Europese Unie net als voor legale goederen ook voor verdovende middelen geldt als één markt.

8.2.3. Het effect van opsporingsinspanningen op beslagstatistiek

Deze exercitie is deels gebaseerd op empirische gegevens, deels op assumpties. Zo veronderstellen we dat de kans dat een zending verdovende middelen wordt onderschept in ieder (Europees) land even groot is. Voorts dat de opsporingseffectiviteit ten aanzien van drugstransporten in de loop der jaren niet wezenlijk is gewijzigd. Men kan zich afvragen in hoeverre deze aannames plausibel zijn. Er is een aanwijzing dat de pakkans van een drugstransport in de tijd redelijk constant is. Dit is de sterke correlatie die we hebben gevonden tussen de Afghaanse opiumproductie en het Europese heroïnebeslag (zie paragraaf 2.1.2). Een aanwijzing voor de juistheid van de assumptie ten aanzien van de nationale interceptieratio's wordt gevormd door het feit dat over een wat langere periode bezien de grootste hoeveelheden drugs worden ontdekt in landen die ook volgens kwalitatieve (politie-)informatie een transitofunctie vervullen. Zo is in Turkije 34% gevonden van alle heroïne die in Europa in de periode 1995-2001 is onderschept (Council of Europe, 2002).⁶⁶ In Spanje en Nederland is in dezelfde periode respectievelijk 41% en 23% aangetroffen van alle in Europa in beslag genomen cocaïne. Deze is voornamelijk vanuit Latijns-Amerika over zee aangevoerd. Spaanse opsporingsdiensten waren verder verantwoordelijk voor 60% van alle hasjiesj die tussen 1995 en 2001 in ons werelddeel is geconfisqueerd. Deze softdrugs waren in hoofdzaak afkomstig uit Marokko. Een en ander duidt erop dat de ligging aan een belangrijke aanvoerroute van groot belang is voor de kwantiteiten verdovende middelen die in een bepaald land in beslag worden genomen. Vergeleken hiermee lijkt het niveau van de opsporingsinspanningen een veel geringere betekenis te hebben.

⁶⁶ Het feit dat in Oost-Europese landen (met uitzondering van Bulgarije, Rusland en Hongarije) substantieel lagere beslag proporties worden gevonden, kan worden verklaard door de diversificatie van de Balkanroute als gevolg van de conflicten in het voormalige Joegoslavië (zie paragraaf 2.1). Het is evenwel ook mogelijk dat de opsporing in deze landen minder effectief is.

Er zijn evenwel ook contra-indicaties. Zo is de mondiale interceptieratio voor diverse soorten drugs, waaronder heroïne en cocaïne, volgens de VN in de loop van de tijd geleidelijk toegenomen (ODC, 2003). Volgens Farrell (1995) steeg de mondiale onderscheppingskans voor cocaïne van minder dan 5% in het begin van de jaren tachtig tot 32% in de eerste helft van de jaren negentig. Hij schrijft de stijging toe aan de intensivering van de opsporing, met name in de Verenigde Staten. Het drugsbureau van de VN berekent de interceptieratio voor de periode 1995-2001 op 39% (ODC, 2003, p. 68).

Het effect van de opsporing op de hoeveelheden drugs die in een land worden onderschept kan nog op een andere wijze worden geanalyseerd. Wij hebben voor de EU-lidstaten gekeken naar de samenhang tussen de geconfisqueerde hoeveelheid cocaïne per miljoen inwoners in een bepaald jaar en de jaarprevalentie voor deze drug onder volwassenen in hetzelfde jaar. Als verschillen tussen landen voor wat betreft de in beslag genomen hoeveelheden drugs primair zouden worden veroorzaakt door uiteenlopende opsporingsintensiteit, dan zouden we een negatieve samenhang moeten zien tussen beslag en gebruik. Immers, als er intensiever wordt opgespoord, bereikt een kleiner deel van de aanvoer de consument. Dus de verwachting luidt: hoe hoger de beslagcijfers, des te lager de prevalentiecijfers. Uit de statistische exercitie komt evenwel naar voren dat er een sterke positieve correlatie bestaat tussen de hoeveelheid cocaïne die in een bepaald land in beslag wordt genomen en het percentage cokegebruikers onder de bevolking (de Pearson correlatiecoëfficiënt is .92; $p < 0,01$). Dus naarmate het cocaïnegebruik toeneemt, stijgen de geconfisqueerde hoeveelheden. Dit duidt erop dat zowel het gebruik als het beslag hoger is naarmate er in een land meer van deze drugs worden aangevoerd.⁶⁷

Wij hebben voorts een significante negatieve samenhang gevonden tussen de geconfisqueerde kwantiteiten en de straatprijs voor cocaïne in een bepaald land en jaar (correlatiecoëfficiënt -.39; $p < 0,01$). Dit betekent dat daar waar en wanneer meer cocaïne wordt onderschept, de prijs gemiddeld lager is dan in landen waar of in jaren waarin minder coke wordt geconfisqueerd. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij heroïne (correlatiecoëfficiënt -.27; $p < 0,05$). Dit is het omgekeerde effect van wat veelal wordt beoogd met de opsporing. De negatieve samenhang is volgens ons alleen te verklaren door aan te nemen dat de jaarlijkse kwantiteiten drugs die in een bepaald land in beslag worden genomen (aanzienlijk) meer worden beïnvloed door het niveau van de aanvoer naar dat land dan door de inspanningen van de opsporingsdiensten binnen dat land (vergelijk Van der Heijden, 2001, p. 14/15; DiNardo, 1993).

⁶⁷ Met deze formulering willen wij geen causaliteit suggereren. Het is immers denkbaar dat het niveau van de aanvoer wordt bepaald door de omvang van de vraag (c.q. het aantal gebruikers). Overigens gaat het bij de prevalentie over percentages, dus niet over het absolute aantal druggebruikers. Anders zou de bevolkingsomvang van een land kunnen leiden tot vertekening.

Het drugsbureau van de Verenigde Naties ODCCP heeft in 2000 onderzocht in hoeverre beslag beschouwd kan worden als indicator van de aanvoer van verdovende middelen (ODCCP, 2000a, p. 36-38). Hiervoor is onder andere de samenhang nagegaan tussen het wereldwijde beslag op heroïne en cocaïne en een aantal indicatoren van productie en gebruik. Om min of meer toevallige schommelingen te neutraliseren, ging men bij de beslagcijfers uit van voortschrijdende gemiddelden over perioden van drie jaar. De onderzochte periode besloeg de jaren tussen 1980 en 1998. Voor zowel heroïne als cocaïne werden Pearson correlatiecoëfficiënten gevonden van .95 voor de samenhang tussen productie en beslag. Het drugsbureau vond ook duidelijke samenhangen met indicatoren van druggebruik. Zo constateerde het ODCCP voor de Verenigde Staten een correlatie van .96 tussen het beslag op marihuana en de maandprevalentie voor cannabis onder jongeren in het tijdvak 1978-1998. En voor de Europese Unie werd voor de periode 1985-1997 zelfs een correlatie van .97 vastgesteld tussen het beslag op heroïne en het aantal drugsdoden. De drugsbureau concludeert dat beslagstatistieken, zelfs zonder aanvullende informatie, relatief goede indicaties geven van smokkeltrends, mits de analyse van de betreffende gegevens zich uitstrekt over een wat langere periode. Voorts merken de VN-experts op dat in de analyse rekening gehouden moet worden met de eventuele doorvoerfunctie die regio's of landen kunnen vervullen.

Om inzicht te krijgen in de relatieve betekenis van de vraag in een land en de transitorol van hetzelfde land, hebben we voor de Europese landen de beslagcijfers voor de diverse typen drugs op een rijtje gezet en geanalyseerd. Teneinde het effect van een positie aan een aanvoerroute in kaart te brengen, kijken we niet alleen naar de Europese Unie, maar naar heel Europa. Omdat het aannemelijk is dat het gebruik in een land mede wordt bepaald door de aanvoer, is het voor deze analyse beter om niet uit te gaan van prevalentiegegevens. We veronderstellen op voorhand dat de vraag naar drugs recht evenredig is aan de omvang van de bevolking in een land. Afwijkingen naar boven duiden dan op een bovengemiddelde consumptie of een belangrijke doorvoerfunctie. We hebben de in de periode 1998-2002 geconfisqueerde hoeveelheden afgezet tegen de bevolkingsomvang en gekeken naar de relatieve verschillen. In de volgende tabel staat per type drugs de toptien van landen die hoog scoren met de gemiddelde hoeveelheid die jaarlijks is onderschept en het rangnummer.⁶⁸

Uit de tabel blijkt dat in Bulgarije, Slovenië en Turkije verhoudingsgewijs de meeste heroïne in beslag wordt genomen. Dit strookt met de prominente ligging van deze landen aan de belangrijkste aanvoerroute: de Balkanroute. Hetzelfde, zij het in wat mindere mate, geldt voor Griekenland, Macedonië en Hongarije.

⁶⁸ De ministaatjes Andorra, Liechtenstein, San Marino en Vaticaanstad zijn hierbij buiten beschouwing gebleven. Als we de omvang van geconfisqueerde partijen afzetten tegen een zeer kleine bevolking krijgen we namelijk soms extreem hoge cijfers per miljoen inwoners.

Ook voor Nederland, Zwitserland en Italië geldt dat de hoge beslagcijfers waarschijnlijk niet zozeer door een relatief grote vraag, maar door een belangrijke doorvoerfunctie veroorzaakt zijn.⁶⁹ Voor Groot-Brittannië kan de vraag als vermoedelijk belangrijkste causale factor voor het tamelijk hoge beslagcijfer worden aangewezen (vergelijk grafiek 2).

Tabel 15. In de periode 1998-2002 geconfisqueerde drugs per jaar per miljoen inwoners

Land	Heroïne		Cocaïne		Cannabis		Synthetische drugs	
	Kg	Rang	Kg	Rang	Kg	Rang	Kg	Rang
Nederland	54	4	534	1	4 412	2	138	1
Groot-Brittannië	46	5	56	5	1 345	7	41	2
Bulgarije	131	1			2 118	5	16	9
Ierland			25	10	2 264	3	37	3
België			175	4	1 276	8	31	6
Zwitserland	45	6	31	9	2 263	4		
Spanje			436	2	12 063	1		
Portugal			263	3	1 219	10		
Griekenland	41	9			1 731	6		
Italië	26	10	46	6				
Slovenië	66	2						
Turkije	63	3						
Hongarije	41	7						
Macedonië	41	8						
Kroatië			43	7				
Frankrijk			40	8				
Albanië					1 311	8		
Georgië					1 300	9		
IJsland							35	4
Noorwegen							32	5
Finland							22	7
Zweden							16	8
Denemarken							16	10

Bij cocaïne springt het relatieve beslagcijfer voor Nederland eruit. Dit duidt op een belangrijke transitorol voor dit type drugs. Op de tweede plaats staat Spanje, op afstand gevolgd door Portugal. Deze landen staan inderdaad alom bekend om hun functie als ‘point of entry to Europe’ (Zaitch, 2002, p. 97 & p. 101 e.v.). Wel scoort Spanje ook hoog als het gaat om de cocaïneprevalentie. Het is aan-nemelijk dat het hoge verbruik mede is teweeggebracht door de grote aanvoer en de hiermee verband houdende lage prijs (vergelijk grafiek 5). De hoge positie van België op de ranglijst kan moeilijk worden toegeschreven aan een groot verbruik, maar duidt op een transitorol. Deze verklaring vindt bevestiging in meldingen van zendingen die onderweg naar Nederland zijn onderschept.

⁶⁹ De jaarprevalentie voor opiaten in Zwitserland ligt ongeveer op het EU-gemiddelde: 0,5% (bron: ODC, 2003, p. 335).

In de periode 2000-2002 zijn tientallen van dergelijke drugs-transporten ontdekt, met een totaalgewicht van 5,6 ton (Papenhove, 2003). De overige landen in de toptien zijn veel minder belangrijk als het gaat om de distributie van cocaïne in Europa. De geconfisqueerde hoeveelheden blijven ver achter bij die van de topvier.

Uit de tabel blijkt verder dat cannabis vooral wordt aangetroffen in Spanje. Gezien de geografische nabijheid van het belangrijkste bronland voor hasjiesj, Marokko, wekt dit geen verbazing. Spanje wordt gevolgd door Nederland. Beide landen zijn middenmotors als het gaat om de cannabisprevalentie in de Europese Unie (zie grafiek 7). Daarom kunnen we gevoeglijk concluderen dat de doorvoerfunctie de belangrijkste verklarende factor moet zijn voor de relatief hoge beslagcijfers. De positie van Albanië in de toptien houdt vermoedelijk verband met de grootschalige hennepsteelt aldaar. Bulgarije, Griekenland en Georgië staan eveneens in de toptien. In deze gevallen lijkt de hoge rang voornamelijk te moeten worden toegeschreven aan de transitie van cannabis. De drie landen spelen een rol bij de distributie van Albanese marihuana (vergelijk Council of Europe, 2002).

Het gebruik van cannabis in Zwitserland ligt op het EU-gemiddelde (jaarprevalentie onder volwassenen 7%). De positie van het land in de toptien kan derhalve niet alleen worden toegeschreven aan een hoge consumptie; ook de binnenlandse productie van marihuana is hier vermoedelijk debet aan. Dat Groot-Brittannië en Ierland in de toptien voor cannabis staan, hangt vermoedelijk primair samen met de hoge consumptie in deze landen; ze staan wat betreft de prevalentie bovenaan de EU-ranglijst (grafiek 7). België heeft zijn plaats op de ranglijst waarschijnlijk vooral te danken aan transitie. Het land fungeert als doorvoerland voor cannabis die bestemd is voor Nederland. Dit blijkt onder andere uit het feit dat in de afgelopen drie jaar Belgische opsporingsdiensten 22,3 ton cannabis in beslag namen die naar hier onderweg was (Papenhove, 2003).

Nederland staat onbetwist op de eerste plaats als het gaat om het beslag op synthetische drugs. Van dit type drugs wordt per miljoen inwoners meer dan het drievoudige geconfisqueerd van wat in het eerstvolgende land op de lijst wordt onderschept (138 kg per jaar versus 41 kg). Gezien het nagenoeg ontbreken van meldingen van opsporingsdiensten van andere landen dat ze zendingen ecstasy of amfetamine hebben opgespoord die onderweg waren naar ons land, concluderen we dat de hoge plaatsing vrijwel zeker is veroorzaakt door een relatief omvangrijke productie binnen de landsgrenzen (vergelijk Papenhove, 2003). De tweede en derde plaats op de lijst worden ingenomen door Groot-Brittannië en Ierland. Deze landen scoren binnen de EU het hoogst wat betreft de prevalentie van zowel amfetamine als ecstasy (grafieken 8 en 9). Dit betekent dat de vraag als primaire causale factor kan worden aangewezen voor het hoge beslag op synthetische drugs.

Het is opvallend dat alle vijf Scandinavische landen in de Europese toptien staan voor het beslag per miljoen inwoners op synthetische drugs. Als we kijken naar prevalentiecijfers voor ecstasy en amfetamine, blijkt Denemarken voor beide typen drugs binnen de EU relatief hoog te scoren (grafieken 8 en 9). Finland en Zweden zitten evenwel voor zowel amfetamine als ecstasy onder het EU-gemiddelde en Noorwegen heeft voor amfetamine een lage en voor ecstasy een hoge prevalentie (resp. 0,1% en 0,7%; bron: ODC, 2003, p. 343 & 344). Het prevalentiecijfer voor ecstasy op IJsland bedraagt 0,9%; dat voor amfetamine 0,6% (ODC, 2003, p. 343 & 344). Deze cijfers wijken nauwelijks af van de EU-gemiddelden. Wel is bekend dat dit eiland soms fungeert als doorvoerstation voor Nederlandse ecstasy die bestemd is voor Noord-Amerika (Papenhove, 2003).

Uit grond van het bovenstaande kunnen we concluderen dat nationale beslagstatistieken in belangrijke mate worden beïnvloed door twee factoren, te weten de binnenlandse vraag en de transitofunctie van een land. In het geval van cannabis en synthetische drugs is nog een derde factor van belang, namelijk de productie. De patronen die zich aftekenen in tabel 15 zijn plausibel in het licht van de beschikbare kennis omtrent de rol die landen hebben als productie-, doorvoer- en consumptieland voor bepaalde typen verdovende middelen. Hiermee vergeleken lijkt de invloed van opsporingsinspanningen op de hoeveelheid drugs die in een land in beslag worden genomen van ondergeschikte betekenis.

Ons land is het enige dat voor alle soorten drugs in de topvijf staat van Europese landen waar relatief veel wordt geconfisqueerd. Hoewel we nog steeds niet kunnen uitsluiten dat dit komt doordat Nederlandse opsporingsdiensten effectiever zijn dan buitenlandse, is deze verklaring weinig plausibel. De conclusie dat ons land een prominente rol speelt op de Europese drugsmarkt ligt meer voor de hand.

8.3. Productieraming synthetische drugs

Bij het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) is nagevraagd of op basis van de aard en de hoeveelheden chemicaliën die zijn aangetroffen bij productieplaatsen, de (potentiële) productie kan worden afgeleid. Dit is in beginsel wel mogelijk voor amfetamine. Helaas is het NFI de afgelopen jaren bij te weinig ontmantelingen van amfetaminelaboratoria betrokken geweest om op basis van dergelijke gegevens concrete uitspraken te kunnen doen over de omvang van de nationale productie van deze drug. Voor ecstasy kan volgens het NFI al helemaal geen wetenschappelijk verantwoorde uitspraak worden gedaan, omdat hiervoor diverse productieprocessen bestaan waarvan de opbrengst per hoeveelheid grondstoffen onvoldoende is onderzocht.

De schatting van de geproduceerde kwantiteit die is afgeleid van hoeveelheden aangetroffen chemicaliën berust op een aantal

aannamen. Dit komt enerzijds doordat niet bekend is welke en hoeveel chemicaliën gegenereerd worden bij de diverse typen productieprocessen, met name die voor ecstasy. Anderzijds speelt een rol dat aangetroffen afval vaak een mengsel is van allerlei chemische stoffen. Om dit adequaat te onderzoeken, is uitgebreide bemonstering noodzakelijk. In de praktijk blijft dit veelal achterwege. Een ander aspect is dat sommige chemicaliën uit afval kunnen worden teruggewonnen. Er zijn aanwijzingen dat dit in de praktijk ook gebeurt, met name waar het gaat om dure grondstoffen. Dit vermindert uiteraard de hoeveelheid die wordt gedumpt. Ten slotte is onduidelijk welk deel van de dumpingen door de politie wordt ontdekt. De schatting van 40 à 50 procent, die in deze analyse is gehanteerd, is in wezen nauwelijks meer dan een slag in de lucht. Nader onderzoek op dit vlak is daarom zeer wenselijk.

8.4. De opsporing van synthetische drugs

Volgens de VN is het bij synthetische drugs moeilijker om op basis van beslaggegevens trends en patronen te analyseren dan bij drugs die worden gemaakt uit planten (ODCCP, 2000a, p. 33). Belangrijke oorzaken hiervoor zijn dat ze (zeker in vergelijking met cannabis) weinig volumineus zijn en vaak dichtbij de consument worden geproduceerd. Door deze factoren zou de interceptiekans geringer zijn dan bij de andere, meer traditionele, verdovende middelen. Het Amerikaanse Drugs Intelligence Center voegt hieraan toe dat synthetische drugs vaak in kleine partijen worden vervoerd en dat drugshonden niet zijn afgericht op de detectie van deze middelen (NDIC, 2000a). Nu is het de vraag in hoeverre deze argumenten nog actueel en valide zijn. Het volume van synthetische drugs is per gebruikseenheid (tablet) zeker niet geringer dan bij heroïne en cocaïne, waar het gaat om doses van minder dan één gram. Ook de omvang van partijen die worden onderschept bedraagt bij alle soorten drugs vaak meer dan één miljoen gebruikseenheden. Uit beslaggegevens komt verder naar voren dat er tegenwoordig wel degelijk sprake is van wereldwijde smokkel van met name ecstasy (vergelijk USD, 2003, bijlage 7). Voor amfetamine zou het argument van productie relatief dicht bij gebruikersmarkten nog wel enige validiteit kunnen bezitten, omdat zowel productie als consumptie zijn geconcentreerd binnen Europa. Niettemin geldt dat de productie binnen Europa overwegend plaatsvindt in landen (waaronder Nederland en Polen) die juist niet de belangrijkste consumptie-markten vormen (zie tabel 10). Ten slotte kan worden opgemerkt dat de Amerikaanse douane drugshonden tegenwoordig traint op het herkennen van de geur van MDMA (NDIC, 2000). Alles bij elkaar hebben de genoemde argumenten ons er niet van overtuigd dat de pakkans voor synthetische drugs substantieel afwijkt van die bij andere soorten verdovende middelen.

Ten aanzien van beslaggegevens over synthetische drugs dienen we nog wel even nadrukkelijk stil te staan bij de omstandigheid dat de opsporing hiervan in ons land de laatste jaren is geïntensiveerd.

Vergeleken met andere Europese landen lag die mogelijk al op een hoog niveau, doordat Nederland als enige land hiervoor in 1998 een gespecialiseerde researchedienst, de Unit Synthetische Drugs - USD, heeft opgericht. Tot 1998 besteedde de Nederlandse politie maar weinig aandacht aan de bestrijding van de synthetische-drugs-problematiek (Moerland & Boerman, 1998, p. 126). Door de instelling van speciale ecstasyteams in 2001 is de opsporing van dit type drugs de laatste tijd nog intensiever geworden. Het is niet onaannemelijk dat deze ontwikkelingen de pakkans voor ecstasy- en amfetaminetransporten hebben vergroot. Dit geldt overigens niet alleen voor inbeslagnemingen binnen onze landsgrenzen. Samenwerking tussen de USD en buitenlandse opsporingsdiensten heeft er in een aantal gevallen toe geleid dat elders grote partijen synthetische drugs uit ons land worden geconfisqueerd. Bovendien is de internationale gegevensuitwisseling over dergelijke inbeslagnemingen verbeterd. Dit kan ertoe leiden dat verhoudingsgewijs meer informatie beschikbaar komt over aan Nederland gerelateerde drugszendingen dan over andere partijen. Als Nederlandse ecstasy en amfetamine in vergelijking tot elders geproduceerde synthetische drugs een grotere interceptiekans heeft, kan dit het beeld over de rol van ons land op de internationale markt voor dergelijke drugs vertekenen.

In hoeverre er sprake is van een overschatting van de productiefunctie van ons land door de opsporingsactiviteiten van de Unit Synthetische Drugs, kan enigszins worden nagegaan door te kijken naar de situatie vóór de oprichting van de USD voor wat betreft de synthetische drugs die door buitenlandse opsporingsdiensten werd onderschept en die uit Nederland afkomstig zouden zijn. Uit Interpolgegevens over de periode 1993-1998 blijkt dat 65% van de amfetamine en 77% van de ecstasy met bekende herkomst die in Europa in beslag werd genomen, Nederland als bron zou hebben (Interpol, 1996, 1998, 2000 & 2001). Het percentage voor amfetamine is hoger dan het cijfer voor de periode 2000-2001 (65% versus 43%); het overeenkomstige cijfer voor ecstasy is lager (77% versus 85%).⁷⁰ Een en ander duidt erop dat, zo er al sprake zou zijn van een invloed van de USD op de mate waarin ons land fungeert als productieland voor synthetische drugs, dit effect niet bijzonder groot is. Ten slotte kunnen we opmerken dat het nog te vroeg is om de invloed op de beslagcijfers te bepalen van de speciale ecstasyteams die in 2001 zijn opgericht.

8.5. Bepaling van herkomst en bestemming

De termen 'herkomst' en 'bestemming' worden helaas niet door alle opsporingsdiensten in Europa altijd op dezelfde wijze gehanteerd. Er zijn aanwijzingen dat sommige diensten Nederland te gemakkelijk aanduiden als bronland voor drugs.

⁷⁰ De vergelijking is niet helemaal zuiver, omdat de Interpolgegevens betrekking hebben op heel Europa en die van Van der Heijden & Papenhove op de Europese Unie.

Bijvoorbeeld in het geval een lading heroïne vanuit Turkije naar ons land is vervoerd, hier is versneden en/of in kleinere partijen is verdeeld en een van die zendingen over de weg via België naar Frankrijk wordt vervoerd en daar wordt onderschept. Volgens onze definitie zou het land van herkomst dan België moeten zijn. Maar er zijn ook diensten die in zo'n situatie Nederland of Turkije als bronland ('country of origin') aanduiden. Hetzelfde geldt voor de aanduiding 'bestemmingsland'. Doordat Nederland een distributiefunctie heeft, wordt al snel geconcludeerd dat een partij die naar ons land onderweg is ook voor de Nederlandse markt is bestemd. Maar 'bestemming' betekent allerm minst 'eindbestemming'. En ook hier geldt, dat volgens onze definitie het laatste land waar de drugs zich bevonden voordat ze in beslag werden genomen, als land van herkomst zou moeten worden aangeduid. Niettemin hebben wij meldingen van inbeslagnemingen, waarbij de 'voorlopige eindbestemming' Nederland was, in de analyse meegenomen als 'aan Nederland gerelateerd', omdat het de bedoeling was dat de betreffende zending binnen de grenzen van ons zou worden gebracht, ongeacht of de drugs voor Nederlandse dan wel buitenlandse consumenten was bedoeld. Juist vanwege onze interesse in die distributiefunctie hebben wij dergelijke gegevens in beschouwing genomen. Dit leidt evenwel tot een mogelijke overschatting van de transitrol van ons land. Immers, veel drugstransporten doorkruisen vele landen alvorens ze de consument bereiken. Daarom dienen de gegevens met betrekking tot de hoeveelheden geconfisqueerde drugs die aan ons land zijn gerelateerd, voorzichtig te worden geïnterpreteerd.

Het Korps landelijke politiediensten ontvangt vrijwel dagelijks meldingen omtrent zendingen van drugs die in het buitenland worden geconfisqueerd en die aan Nederland zouden zijn gerelateerd. Deze meldingen worden in een informatiesysteem vastgelegd indien het gaat om partijen van enige omvang die ons land als bestemming hadden of uit ons land afkomstig waren. Die informatie wordt afgeleid uit het bericht. Alleen meldingen van opsporingsinstanties worden geregistreerd en geanalyseerd. Berichten uit de publieke media omtrent buitenlandse confiscaties worden wel geregistreerd, maar zijn vanwege de beperkte betrouwbaarheid niet in deze analyse meegenomen. Nu is ook de betrouwbaarheid van berichten van buitenlandse opsporingsdiensten niet vanzelfsprekend. Het is niet uitgesloten dat deze op basis van summier aanwijzingen te lichtvaardig aannemen dat verdovende middelen uit ons land afkomstig zijn. Die aanname zou ingegeven kunnen zijn door de reputatie van Nederland en het Nederlandse drugsbeleid. Indien dit effect bestaat, zal het zich vermoedelijk het sterkst manifesteren bij cannabis en synthetische drugs, aangezien heroïne en cocaïne vrijwel niet in Europa worden geproduceerd. Er zijn evenwel aanwijzingen dat het bovengenoemde effect zich in de praktijk nauwelijks of zelfs geheel niet voordoet. Zo blijken de meeste inbeslagnemingen van synthetische drugs door Nederlandse opsporingsdiensten betrekking te

hebben op partijen die bestemd zijn voor het buitenland. In 2002 ging het om 141 van de 205 aan de USD gemelde confiscaties van dergelijke drugs (Van Alst & Horbach, 2003, p. 4). In de periode 2000-2002 slaagden Nederlandse opsporingsinstanties erin de export van tenminste 9,6 miljoen ecstasytabeltten te voorkomen (Papenhove, 2003). Dit is eenderde van het hier te lande geconfisqueerde aantal. Het werkelijke aantal voor het buitenland bedoelde tabletten ligt vermoedelijk hoger, omdat in veel gevallen de bestemming onbekend blijft of niet wordt geregistreerd. Omdat er geen reden is om aan te nemen dat Nederlandse opsporingsinstantie ten onrechte melden dat drugs voor het buitenland bestemd zijn, kunnen we zonder al te veel slagen om de arm concluderen dat Nederland grote hoeveelheden synthetische drugs voor buitenlandse consumenten produceert.

Een andere indicatie voor het uitblijven van het bovenvermelde effect is het feit dat ten aanzien van nog geen 2% van elders aangetroffen cannabis die afkomstig is uit ons land wordt aangegeven dat het gaat om nederwiet (zie paragraaf 4.4). Omdat Nederland ten aanzien van softdrugs een afwijkend beleid voert, zou men verwachten dat het bedoelde effect zich juist bij cannabis zou voordoen. Dit blijkt niet het geval. Zo noemt het Bundeskriminalamt ons land niet eens als een van de bronlanden voor in Duitsland aangetroffen cannabis (zie paragraaf 4.4). Ook NCIS, dat ons land bestempelt als een van de belangrijkste drugsdistributiecentra van Europa, schenkt veel meer aandacht aan de aan- c.q. doorvoer vanuit ons land van heroïne en cocaïne dan aan die van cannabis (NCIS 2002). Een en ander leidt tot de conclusie dat de meldingen over de Nederlandse herkomst van in het buitenland aangetroffen drugszendingen als redelijk betrouwbaar kunnen worden bestempeld.

8.6. Gebruikspatronen

Bij het schatten van de consumptie van de diverse soorten verdovende middelen zijn wij uitgegaan van gegevens over de jaarprevalentie. Vervolgens hebben wij de betreffende aantallen gebruikers vermenigvuldigd met het geraamde gemiddelde jaarverbruik. Bij deze werkwijze kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst. Zo is het denkbaar dat enquêtes waarbij naar het jaarverbruik wordt geïnformeerd systematisch te laag uitkomen doordat incidentele gebruikers hun consumptie vergeten op te geven. Dit euvel zou niet spelen als wordt gevraagd of respondenten in de maand voorafgaand aan het interview drugs hebben gebruikt. Korf (2003) is bij zijn berekeningen daarom uitgegaan van de maandprevalentie en vermenigvuldigde dit met twaalf om op het jaarcijfer uit te komen. In de meeste buitenlandse studies wordt evenwel eerst gevraagd of men in de voorgaande twaalf maanden een bepaald middel heeft gebruikt. In sommige studies wordt bij een positief antwoord doorgevraagd over de consumptie in de laatste maand. Omdat er veel meer data beschikbaar zijn over de jaarprevalentie dan over de maandprevalentie, is in deze exercitie uitgegaan van die gegevens.

Een soortgelijk probleem doet zich voor ten aanzien van de gebruiksfrequentie en de hoeveelheid drugs die men per tijdseenheid inneemt. Soms hebben deze vragen betrekking op de maand voorafgaand aan het interview, soms op de twaalf voorgaande maanden. In het eerste geval komen de resultaten hoger uit dan één twaalfde van de uitkomsten in de tweede situatie (zie bijv. Simon et al., 2001). Welke antwoorden de werkelijkheid het beste benaderen is onbekend. Nu is het wel zo dat bij dit type vragen de maandvariant bij wetenschappelijk onderzoekers populairder is dan de jaarvariant. Omdat er veel meer data beschikbaar zijn over het verbruik per maand, zijn we voor deze exercitie uitgegaan van die gegevens. Om te komen tot jaarcijfers, hebben we ze uiteraard met twaalf vermenigvuldigd.

Een ander probleem is dat de dosis die per gebruiksmoment wordt ingenomen niet altijd even nauwkeurig wordt bepaald. Zo varieert de hoeveelheid hasjiesj of marihuana die in een joint wordt gestopt van de ene gebruiker op de andere. Poedercocaïne wordt gewoonlijk verdeeld in 'lijntjes' die via de neus worden opgesnoven. Het aantal lijntjes dat een gebruiker uit één gram cocaïne haalt kan evenwel variëren van 2 tot 35 (Decorte, 2000, p. 125). Voorts is het niet ongebruikelijk dat een ervaren gebruiker zwaardere porties tot zich neemt dan een nieuweling (Decorte, 2000, p. 127). Ten slotte gelden voor crack andere gemiddelde porties dan voor poedercoke en vertonen veel gebruikers een onregelmatig consumptiepatroon. Een en ander maakt het schatten van jaarlijks geconsumeerde hoeveelheden per gebruiker bijzonder lastig.

Aangehaalde literatuur

Abraham, Manja D.: *Places of drug purchase in the Netherlands*. Presentation held at the 10th Annual Conference on drug use and drug policy, Vienna, September, 1999.

[Http://www.frw.uva.nl/cedro/library/places.pdf](http://www.frw.uva.nl/cedro/library/places.pdf).

Abraham, M., H. Kaal, P. Cohen & R.J. van Til: *Licit and illicit drug use in the Netherlands 2001*. Amsterdam, CEDRO Centrum voor Drugsonderzoek, 2002.

[Http://www.cedro-uva.org/lib/abraham.npo01](http://www.cedro-uva.org/lib/abraham.npo01).

Alst, Rob van & Ruud Horbach: *Inbeslagnemingen synthetische drugs 2002*. Eindhoven, Kernteam Zuid-Nederland - Unit Synthetische Drugs, april 2003.

Atha, Matthew J. & Sean Blanchard: *Regular users. Self-reported drug consumption patterns and opinions of drugs among 1333 regular cannabis users*. London, Independent Drug Monitoring Unit, September 1997. <http://www.idmu.co.uk/ru>.

Atha, M.J., S. Blanchard & S. Davis: *Regular users II - UK drug market analysis*. London, Independent Drug Monitoring Unit, 1999. <http://www.idmu.co.uk/ru2>.

Barendregt, Cas, Dike van de Mheen & Peter Blanken: *Het roken van cocaïne-base in Rotterdam; de invloed van gebruikerslocatie en zelfcontrolemechanismen*. In: D. van de Mheen (red.): *De Rotterdamse Drugscene onder de loep. Resultaten van 5 jaar Drug Monitoring Systeem in Rotterdam*. Rotterdam, Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving (IVO), 2000, paragraaf 4.1.1.

Bello, Pierre-Yves, Abdalla Toufik, Michel Gadilhon & Isabelle Geraudon: *Phénomènes émergents liés aux drogues en 2001. Rapport Trend*, Juin 2002. Observatoire Français des drogues et des toximanie. <http://www.drogues.gouv.fr>.

Bijkerk, Ruud & Martin Grapendaal: *Inbeslaggenomen verdovende middelen 1997 en 1998*. Onderzoek en Analyse, Zoetermeer, Divisie Centrale Recherche Informatie, april 1999.

Bijkerk, Ruud & Jessica van der Werf: *In beslag genomen verdovende middelen 2001*. Onderzoek en Analyse, Zoetermeer, Divisie Centrale Recherche Informatie, 2002.

Bijkerk, Ruud & Jessica van der Werf: *In beslag genomen verdovende middelen 2002*. Onderzoek en Analyse, Zoetermeer, Divisie Centrale Recherche Informatie, 2003.

BKA: *Workshop "Seidenroute" 20. bis 21. September 2000.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2000.

BKA: *Lagebild Rauschgift 2000.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2001.

BKA: *Workshop "Seidenroute" 20. bis 21. September 2000.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2000.

BKA: *Rauschgiftjahresbericht 2001 Bundesrepublik Deutschland.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2002a.

BKA: *Rauschgiftschmuggel über die Balkanroute 2001.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2002b.

BKA: *Rauschgiftjahresbericht 2002 Bundesrepublik Deutschland.* Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2003.

Bloemendaal, L.: *De teelt van nederwiet in Nederland in de periode 1992-1994.* Zoetermeer, KLPD-divisie Centrale Recherche Informatie, 1996.

Boekhoorn, P., A.G. van Dijk, C.J. Loef, R.N.J. van Oosten & C.H.D. Steinmetz: *Softdrugs in Nederland. Consumptie en handel.* Amsterdam, Steinmetz, juni 1995.

Boekhout van Solinge, Tim: 'Cannabis in Frankrijk'. In: Peter Cohen & Arjan Sas (eds.): *Cannabisbeleid in Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten.* Amsterdam, Centrum voor Drugsonderzoek, 1996, p. 83-85.

Boekhout van Solinge, Tim: 'Drug use and drug trafficking in Europe'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 1, 1998. p. 100-105.

Bovenkerk, Frank: *Misdaadprofielen.* Amsterdam, Meulenhof, 2001.

Bovenkerk, Frank & Willemien I.M. Hogewind: *Hennepteelt in Nederland: het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding.* Utrecht / Zeist, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen / Uitgeverij Kerkebosch, 2002/2003.

BMI: *Suchtmittelkriminalität. Jahresbericht 2002.* Bundesministerium für Inneres (BMI), Wien, 2003.
www.gendarmerie.gv.at/lgks/vbg/pdf/Suchtmittelbericht_2002.pdf.

Brain, Kevin, Howard Parker & Tim Bottomley: *Evolving crack cocaine careers. New users, quitters and long term combination drug users in N.W. England.* Manchester, University of Manchester, 1998.

Bramley-Harker, Edward: Sizing the UK market for illicit drugs. RDS Occasional Paper No 74. London, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2001.

Bruijn, N. de: *Zicht op ernst, aard en omvang synthetische drugs 2001*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, februari 2002.

Chouvy, Pierre-Arnaud: 'Opiate smuggling routes from Afghanistan to Europe and Asia'. *Jane's Intelligence Review*, March 1, 2003.

CIA: *The world factbook*. Washington, Central Intelligence Agency, 2000.

CND: *World situation with regard to illicit drug trafficking. Report of the Secretariat*. Vienna United Nations Commission on Narcotic Drugs, 20 January 2003.

Cohen, Peter & Arjan Sas: 'Cocaine use in Amsterdam in non deviant subcultures'. *Addiction Research*, Vol. 2, No. 1, 1994, p. 71-94.

Cole, Jon, Harry Sumnall & Charles Grob: 'Sorted: ecstasy facts and figures'. *The Psychologist*, Vol. 15 No. 9, September 2002, p. 464-467.

Cole, Jon, Mike Bailey, Harry R. Sumnall, Graham F. Wagstaff & Les A. King: 'The content of ecstasy tablets: implications for the study of their long-term effects'. *Addiction*, Vol. 97, 2002, p. 1531-1536.

Corkery, John Martin: Drug seizure and offender statistics, United Kingdom, 1997. London, Home Office, 29 April 1999. www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/

Corkery, John Martin: *Drug seizure and offender statistics, United Kingdom*, 1998. London, Home Office, 2000. www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/

Corkery, John Martin: *Drug seizure and offender statistics, United Kingdom*, 1998. Supplementary tables. London, Home Office, February 2000. www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/

Corkery, John Martin: *Drug seizure and offender statistics, United Kingdom*, 1999. London, Home Office, 30 March 2001. www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hosb501supp.pdf

Corkery, John Martin: *Drug seizure and offender statistics, United Kingdom*, 2000. London, Home Office, 17 May 2002. www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/

Coumans, A.M., R.J.M. Neve & H. van de Mheen: *Het proces van marginalisering en verharding in drugscene van Parkstad Limburg. Resultaten van het Drug Monitoring Systeem 1998-2000*. Rotterdam, Instituut voor Verslavingsonderzoek, mei 2000.

Council of Europe: *Organised crime situation report 2001*. Strasbourg, Council of Europe, 2002.

Council of Europe: *Organised crime situation report 2002*. Strasbourg, Council of Europe, 2003.

CRI: 'Synthetische drugs.' *Recherche Expertise Narcotica*, 14e jaargang, nr. 2. KLPD-divisie Centrale Recherche Informatie, juli 1993.

CRI: *Jaaroverzicht verdovende middelen 1994*. Afdeling Recherche Expertise Narcotica, Zoetermeer, Centrale Recherche Informatiedienst, mei 1995.

DCPJ: *Usage et trafic de produits stupéfiants en France en 2000*. Direction Centrale de la Police Judiciaire, Paris, Ministère de l'Intérieur, 2001.

DEA: *Drug trafficking in the United States*. Washington, US Drug Enforcement Administration, September 2001. www.dea.gov.

Decorte, Tom: *The taming of cocaine. Cocaine use in European and American cities*. VUB University Press, Brussels, 2000.

Dijk, van J.J, P.K. Marks, G.R. Otten & A.C.P. Verster: *Macro-economische betekenis van handel in en gebruik van verdovende middelen*. Rotterdam, Nederlands Economisch Instituut, mei 1996.

Douane: *Analyse inbeslagnemingen verdovende middelen in 2001*. Belastingdienst - douane, maart 2002.

Drogenbeauftragte, Die, der Bundesregierung: *Drogen- und Suchtbericht*. Berlin, Bundesministerium für Gesundheit und Soziale Sicherung, April 2003.

Drug Availability Steering Committee: *Drug availability estimates in the United States*. Washington, Department of Justice, December 2002.

DrugScope: *Where do drugs come from?* DrugScope Faqs, 2003. www.drugscope.uk.

EKDF: *Cannabis report of the Swiss Federal Commission for Drug Issues (EKDF)*. May 1999.

Elzen, C. van de, & H. Snijders: *Een rekenvoorbeeld vanuit de casus*. Symposium XTC en 't gewin. Eindhoven, 11 april 2002.

EMCDDA: *Jaarverslag over de stand van de drugsproblematiek 2000*. Lissabon, European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2000a.

EMCDDA: *Macro-economic analysis of heroin markets in the EU and the impact of substitution treatment. EMCDDA Scientific report.* Lissabon, European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2000b.

EMCDDA: *Jaarverslag over de stand van de drugsproblematiek 2001.* Lissabon, European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2001.

EMCDDA: *Jaarverslag over de stand van de drugsproblematiek in de Europese Unie en Noorwegen 2002.* Lissabon, European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2002.

EMCDDA: *National Prevalence Estimates of Problem Drug Use in the European Union, 1995-2000. Final Report CT.00.RTX.23.* Lisbon, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2003a.

EMCDDA: *National Prevalence Estimates of Problem Drug Use in the European Union, 1995-2000. Final Report CT.00.RTX.23- Data update for EMCDDA 2003 Annual Report.* Lisbon, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2003b.

Enea, U.: *Heroin trafficking along the Balkan routes, new trends.* Paper presented at the EU-Seminar on Balkan Routes of Heroin Trafficking, Athens, 10-12 February 2003.

Ens, J. (USD): persoonlijke communicatie, augustus 2003.

Europol: *European Union situation report on drug production and drug trafficking 2000-01.* The Hague, Europol, July 2001.

Garcia, Alexandre: France: High times for home-grown cannabis. *The Guardian Weekly*, Thursday, 19 September 2002.
www.mapinc.org/drugnews/v02/n1792/a08.html.

Farrell, Graham, Kasfra Mansue & Melissa Tullis: 'Cocaine and heroin in Europe 1983-93. A cross-national comparison of trafficking and prices'. *British Journal of Criminology*, Vol. 36, No. 2, Spring 1996, p. 255-281.

Gerritsen, Jan: 'Criminelen weer terug in de wiet'. *NRC Handelsblad*, 5 augustus 1998.

Graaf, Ireen de, Janine Wildschut & Dike van de Mheen: *Utrechtse druggebruikers: een jachtig bestaan. Verslag van twee jaar Drug Monitoring Systeem onder Utrechtse (bijna) dagelijkse gebruikers van heroïne, cocaïne en andere drugs.* Utrecht, Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving (IVO), maart 2000.

Grapendaal, M., Ed. Leuw & J.M. Nelen: *De economie van het drugs-bestaan. Criminaliteit als expressie van levensstijl en loopbaan*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum, Reeks Onderzoek en Beleid, nr. 115. Arnhem, Gouda Quint, 1991.

Gross, Samantha R., Sean P. Barrett, John S. Shestgowsky & Robert O. Pihl: 'Ecstasy and drug consumption patterns: A Canadian rave population study'. *Canadian Journal of Psychiatry*, Vol. 47, No. 6, August 2002, p. 546-551.
<http://www.cpa-apc.org/publications/archives/cjp/2002/august/originalresearchecstasy>.

GÜS/ZKA: *Annual report 1999 by the GÜS and the ZKA on the situation of precursor control and other measures to prevent the diversion of chemicals suited to be misused for the manufacture of drugs in the Federal Republic of Germany*. Wiesbaden, Gemeinsame Überwachungsstelle ZKA/BKA beim Bundeskriminalamt / Zollkriminalamt, 2000.

Haas, Sabine, Martin Busch, Klarissa Guzei, Elisabeth Türscherl & Marion Weigl: *Report on the drug situation 2001*. Vienna, Österreichisches Bundesinstitut für Gesundheitswesen, October 2001.

Heijden, A.W.M. van der: *De rol van Nederland in de Europese cocaïnehandel*. Driebergen/Zoetermeer, Korps landelijke politiediensten, mei 2001.

Heijden, Toon van der, & Theo Papenhove: *De smokkel van verdoovende middelen via Nederland; 2000-2001*. Zoetermeer, KLPD-dienst Nationale Recherche Informatie, 2002.

Heijden, Toon van der: 'Productie bepaalt beslag op heroïne'. *Recherche Magazine*, jaargang 2 (2003), nr. 2, p. 3.

Huizer, H., & A.I. Poortman-van der Meer: *Rapport inzake de opbrengst van hennepplanten bij 'binnenkweek'*. Rijswijk, Gerechtelijk laboratorium van het ministerie van justitie, 16 maart 1995.

INCB: *Report of the International Narcotics Control Board, 2002*. Vienna, United Nations, 2002.

INL: *International Narcotics Control Strategy Report 2002*. Washington, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs (INL), 2003. www.state.gov/g/inl/rls/nrcrpt/2002/pdf.

Interpol: *Psychotropic substances. Europe situation 1995*. Lyons, International Criminal Police Organisation -Interpol, January 1996.

Interpol: *Psychotropic substances. The European scene 1997*. Lyons, International Criminal Police Organisation -Interpol, April 1998.

Interpol: *The main psychotropic substances seized in Europe 1998*. Lyons, International Criminal Police Organisation -Interpol, 1999.

Interpol: *European drug situation report 1999*. Lyons, International Criminal Police Organisation -Interpol, April 2000a.

Interpol: *European drug situation report 2000 (data 1999)*. Lyon, International Criminal Police Organisation - Interpol, 2000b.

Interpol: *European drug situation report 2001 (Data 2000)*. Lyons, International Criminal Police Organisation - Interpol, May 2001.

Interpol: *Weekly Intelligence Messages* 1080, May 2002.

Interpol: *National statistics on illicit drug production traffic and use in 2001*. Lyons, International Criminal Police Organisation - Interpol, July 2003.

Interpol: *Global situation on criminal organizations and illicit drug trafficking 2002*. Lyons, International Criminal Police Organisation - Interpol, September 2003.

Iversen, L.L.: *The science of marihuana*. Oxford, Oxford University Press, 2000.

IVZ Instituut voor Verslavingszorg: *Aan vervanging toe? Methadonverstrekking in de ambulante verslavingszorg 1995-1999*. Houten, Instituut voor Verslavingszorg, 2001. <http://>

Jansen, A.C.M.: 'De Nederlandse marihuanasector'. *Economisch-Statistische Berichten*, 31 maart 1993, p. 294-296.

Jansen, A.C.M.: 'Prijsvorming in de Nederlandse marihuanasector 1990-1995; een beleidsperspectief'. *Economisch-Statistische Berichten*, 20 maart 1996, p. 257-259.
www.frw.uva.nl/cedro/library/jansen/prijs.htm

Jansen, A.C.M.: Persoonlijke communicatie, mei 2002a.

Jansen, A.C.M.: *The economics of cannabis-cultivation in Europe*. Paper presented at the 2nd European conference on drug trafficking and law enforcement. Paris, 26 & 27 September, 2002b.

Jespers, John (Narcotica-expert regiopolitie Haaglanden): Persoonlijke communicatie, april 2003.

JRF: *The domestic cultivation of cannabis*. Joseph Rowntree Foundation, April 2003. www.jrf.org.uk.

Kaal, Hendrien: *Who are drug users in the Netherlands?* Paper presented at the conference: "De cultuur van de roes" held in Amsterdam, December 2000. www.cedro-uva.org/lib/kaal.roes.pdf.

Kernteam NON: *Algemene Criminaliteitsbeeldanalyse Oost-Europa 2000-2001*. Zwolle, Kernteam Noord- en Oost-Nederland, 2001.

Korf, Dirk J., Rob Biemond & Ruurd Jellema: *Prijs en kwaliteit van illegale drugs in Amsterdam*. Amsterdam, Criminologisch Instituut "Bonger", 1994.

Korf, D.J. , T. Nabben, D. Lettink & H. Bouma: Antenne 1998. *Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam, Jellinek, 1999.

Korf, Dirk J., Marijke van der Woude, Annemieke Benschop & Ton Nabben: *Coffeeshops, jeugd & toerisme*. Amsterdam, Rozenberg Publishers, 2001.

Korf, Dirk J.: *De economie van de wietkwekerij: een verkenning*. In: Frank Bovenkerk & Willemien I.M. Hogewind: *Hennep teelt in Nederland: het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding*. Utrecht, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, december 2002.

Kranenburg, Annemieke: 'Markt overspoeld met 'baggerwiet''. *De Volkskrant*, 6 mei 2000.

KTZ/USD: *Criminaliteitsbeeldanalyse synthetische drugs*. Helmond, Kernteam Zuid-Nederland/Unit Synthetische Drugs, 2002.

Landman, Richard, Wouter van der Leest & Jessica van der Werf: *Nederlandse opsporingsonderzoeken naar georganiseerde criminaliteit 2001*. Zoetermeer, KLPD-dienst Nationale Recherche Informatie, mei 2002.

Lange, Henny de: 'De thuiskwekerijen rijzen de pan uit. Rotterdams hennep-politieteam: bij de oogst, die stinkt, gaat het vaak mis'. *Trouw*, 12 maart 1997.

Layne, Mary, Mykola S. Khruppa & Anatoly A. Muzyka: 'The growing importance of Ukraine as a transit country for heroin trafficking: U.S.-Ukraine research partnership'. *Trends in organized crime*, Vol. 6, No. 3 & 4, Spring/Summer 2001, p. 77-93.

Lazaroms, John: 'Bredase 'verdienkast' voor thuisteelt wiet'. *De Stem*, 5 mei 1996.

Lempens, Ankie, Cas Barendregt, Linda Zuidmulder & Peter Blanken: *Kenmerken Rotterdamse gebruikers: enkele resultaten van de survey 'drugs, huisvesting, schulden en gezondheid'*. In: D. van de Mheen, (red.): *De Rotterdamse Drugsscene onder de loep. Resultaten van 5 jaar Drug Monitoring Systeem in Rotterdam*. Rotterdam, Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving (IVO), 2000.

Leeuwarder Courant: 'Hennepkweker wacht langdurige celstraf'. *Leeuwarder Courant*, 18 oktober 2000.

Massari, Monica (ed.): *Synthetic drugs trafficking in three European cities: Major trends and the involvement of organised crime. Final report*. Turin, Gruppo Abele, March 2003.

McColm, Jim: *Understanding the dynamics of international heroin markets: the better use of price data to measure the impact of anti-drugs activity*. Concerted Inter-Agency Drugs Action. Paper presented at the International Drugs Conference in Vienna, March 2003.

Moerland, Hans & Frank Boerman: *De opsporing van synthetische drugs. Politie Studies 24*. Deventer / Antwerpen, Gouda Quint / Kluwer rechtswetenschappen, 1998.

National Board of Health: *National report on the state of the drugs problem in Denmark 2000*. Stockholm, National Board of Health, 2000.

NCIS: *UK threat assessment 2000*. London, National Criminal Intelligence Service, 2001.

NCIS: *UK threat assessment 2001*. London, National Criminal Intelligence Service, 2002.

NCIS: *Streetwise. A guide to drug prices and drug valuation in the United Kingdom, January-August 2001*. London, National Criminal Intelligence Service, 2001.

NDIC: *Joint assessment of MDMA trafficking trends*. Washington, US Department of Justice, National Drug Intelligence Center, July 2000a. www.usdoj.gov/ndic/pubs/642/product.htm.

NDIC: *National drug threat assessment 2001. The domestic perspective*. Washington, US Department of Justice, National Drug Intelligence Center, 2000b.

NDM: *Jaarbericht 2001*. Utrecht, Bureau Nationale Drugmonitor, 2001.

- NDM: *Jaarbericht 2002*. Utrecht, Bureau Nationale Drugmonitor, 2002.
- Niesink, R.J.M., F.T.A. Pijlman, S. Rigter, J. Hoek & L. Mostert: *THC-concentraties in wiet, nederwiet en basj in Nederlandse coffeeshops (2001-2002)*. Utrecht, Trimbos-instituut, september 2002.
- Nutt, D.J. & J.R. Nash: *Cannabis. An update 1999-2002*. Bristol, Psychopharmacology Unit, University of Bristol, March 2002.
- ODC: *The opium economy in Afghanistan. An international problem*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, 2003a.
- ODC: *Afghanistan opium survey 2003*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, October 2003b.
- ODC: *Colombia coca survey for 2002. Preliminary report*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, March 2003c.
- ODC: *Global illicit drug trends 2003*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, June 2003d.
- ODC: *Myanmar Opium Survey 2003*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, June 2003e.
- ODC: *Laos Opium Survey 2003*. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime, June 2003f.
- ODCCP: *Global illicit drug trends 1999*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 1999.
- ODCCP: *World drug report*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2000a.
- ODCCP: *Global illicit drug trends 2000*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2000b.
- ODCCP: *Global illicit drug trends 2001*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2001b.
- ODCCP: *Global monitoring programme of illicit crops*. Vienna, United Nations International Drug Control Programme, January, 2001. www.undcp.org/crop_monitoring.html.
- ODCCP: *Global illicit drug trends 2002*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2002.
- ODCCP: *Global illicit drug trends 2003*. Vienna, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2003.

OFDT: *France drug situation 2000. Report to the EMCDDA by the Reitox national focal point of France*. Paris, Observatoire français de drogues et des toximanies, 2001.

OFDT: *Drogues et dépendances. Indicateurs et tendances 2002*. Paris, Observatoire français de drogues et des toximanies, 2002. <http://www.drogues.gouv.fr>.

OIDT: *The state of the drug problem in Italy (2001). Annual report to the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*. Roma, Osservatorio Italiano per la verifica dell'andamento del fenomeno delle Droghe e delle Tossicodipendenze, 2001.

ONDCP: *What America's users spend on illegal drugs 1988-2000*. Washington, Executive office of the president. Office for National Drug Control Policy, December 2001a.

ONDCP: *Significant cocaine markets and trends. Preliminary annual consumption point estimates (100% purity)*. Washington, Office for National Drug Control Policy March 2001b.

ONDCP: *Measuring the deterrent effect of enforcement operations on drug smuggling 1991-1999*. Washington, Executive office of the president. Office for National Drug Control Policy, August 2001c.

ONDCP: *National drug control strategy. Performance measures of effectiveness. 2001 Annual report*. Washington, Executive office of the president. Office for National Drug Control Policy, 2001d.

ONDCP: *Coca cultivation in Colombia, 2001*. White House press release, Washington, Office of National Drug Control Policy, March 7, 2002a.

ONDCP: *Estimation of cocaine availability 1996-2000*. Washington, Executive office of the president. Office for National Drug Control Policy, March 2002b.

ONDCP: *National drug control strategy. Data supplement*. Washington, The White House, February 2003.

Papenhove, Theo: *Gegevens uit het registratiesysteem voor in beslag genomen partijen drugs*. Zoetermeer, KLPD-dienst Nationale Recherche Informatie, 2003.

Placido, Anthony P.: *MDMA situation/trends*. Washington, Drug Enforcement Administration, March 28, 2003.

Plaisier, Leo: *Rapportage inbeslagnemingen verdovende middelen 2002*. Rotterdam, Douane Informatiecentrum (DIC). Belastingdienst - douane, februari 2003.

Pompidou Group: *Seizures of illicit drugs at airports in Europe 2002*. Strassbourg, Pompidou Group Airports, 2002.

Ratzel: *Beitrag Deutschland*. In: BKA Bundeskriminalamt Wiesbaden: Workshop "Seidenroute" 20. bis 21. September 2000. Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 2000.

Reuter, Peter & Victoria Greenfield: 'Measuring global drug markets. How good are the numbers and why should we care about them?' *World Economics*, Vol. 2, No. 4, October-December 2001, p. 159-173.

Rigter, Henk & Margriet van Laar: *Epidemiological aspects of cannabis use*. Trimbos Institute, Utrecht, February 2002.

Schilt, Jon van: 'Hasjkoning moet staat half miljoen euro betalen. 'Winst' van Versfeld pakt in hoger beroep hoger uit'. *Nieuwsblad van het Noorden*, 16 februari 2002.

Simon, Roland, Martin Tauscher & Tim Pfeiffer: *Suchtbericht Deutschland 1999*. Göppingen, Schneider Verlag, 1999.

Smit, Erik: 'Nederwiede wiedewiet'. *Quote*, 30 november 1999.

Reitox national focal point of Spain: *Spain drug situation 2000. Report to the EMCDDA by the Reitox national focal point of Spain*, Madrid, Plan Nacional Sobre Drogas, 2000.

Stöver, Heino: *Bestandsaufnahme "Crack-Konsum" in Deutschland: Verbreitung, Konsummuster, Risiken und Hilfeangebote. Endbericht*. Bremen, Bremer Institut für Drogenforschung (BISDRO), Universität Bremen, 31.8.2001.

Stöver, Heino: 'Crack cocaine in Germany - current state of affairs'. *Journal of Drug Issues*, Spring 2002, p. 413-421.

Sumnail, Harry: *Prevalence of ecstasy use in the UK*. May 2002. http://www.erowid.org/chemicals/mdma/mdma_stats1.shtml.

Sydow, Kirsten von, Roselind Lieb, Hildegard Pfister, Michael Höfler & Hans-Ulrich Wittchen: 'Use, abuse and dependence of ecstasy and related drugs in adolescent and young adults - a transient phenomenon? Results from a longitudinal community study'. *Drug and Alcohol Dependence* 66 (2002), p. 147-159. www.elsevier.com/locate/drugalcdep.

Szendrei, K.: Cannabis as an illicit crop: recent developments in cultivation and product quality. *Bulletin on Narcotics*, 1997, Issue 1. www.unodc.org/unodc/bulletin/bullentin_1997_01_01.1.html.

TNI: *Progress report. As a contribution to the mid-term (2003) review of UNGASS*. Amsterdam, Transnational Institute, April 2003.

Travis, Alan: 'Home-grown cannabis outstrips imports from Morocco'. *The Guardian*, March 17, 2003.
<http://www.guardian.co.uk/drugs/story/0,2763,915746,00.html>.

Tremlet, Giles: 'Ketama Gold puts Morocco top of Europe's cannabis league' *The Guardian*, May 27, 2003. www.guardian.co.uk

Twentsche Courant Tubantia, De: 'Verdachten van wietbende komen op vrije voeten'. *De Twentsche Courant Tubantia*, 24 april 2002.

UNDCP: 'Cannabis as an illicit narcotic crop: a review of the global situation of cannabis consumption, trafficking and production'. In: *Bulletin on Narcotics* - 1997 Issue 1. www.unodc.org/unodc/bulletin/bulletin_1997-01-01.html.

UNDCP: *World Drug Report 2000*, Vienna, United Nations International Drug Control Programme, 2000.

UNDCP: *Afghanistan opium poppy survey 2002. Pre-assessment*. Vienna, United Nations International Drug Control Programme, February 2002.

UNIS: *UNODC and Morocco announce major cannabis survey in 2003*. Vienna, United Nations Information Service, 17 April 2003a. www.unodc.org/onodc/de/press_release_2003_04_17.html.

UNIS: *World drug trends: UN sees major changes*. Vienna, United Nations Information Service, 25 June 2003b. www.unodc.org/onodc/de/press_release_2003_06_3.html.

USD: *Jaarverslag 1998*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, 1999.

USD: *Jaarverslag 1999*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, 2000.

USD: *Jaarverslag 2000*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, 2001.

USD: *Jaarverslag 2001*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, 2002.

USD: *Jaarverslag 2002*. Eindhoven, Unit Synthetische Drugs, 2003.

Verhoeff, Henk, Margitta Plantinga, Martina Bartelink, Henk Kooy, Diny Meijer, Ben Dekker, Harry Rikkerink, Erna Kerkhof, Irene Ditmarsch & Ben Ketelaar: *Criminaliteitsbeeldanalyse Cocaïne-koeriers Schiphol*. Kernteam Randstad Noord- en Midden, Koninklijke Marechaussee Schiphol, Kernteam Haaglanden / Hollands Midden, mei 2003.

Vermaas, Pieter: ‘ “Wachten op de eerste dode.” Dumpen afval synthetische drugs baart zorgen.’ *Algemeen Politieblad*, Nr. 14, 3 juli 1999, p. 12-14.

Wegner, Werner: *“Balkan-route” contra “Seidenstrasse” Die tödlichen Rauschgiftstraßen van Asien nach Westeuropa*. Essen, Verlag Schmidt-Römhild, 1996.

Weijnenburg, R.: *Drugs en drugsbestrijding in Nederland*. Studiereeks Recherche nr. 7. Den Haag, Vuga, 1996.

Wildenburg, Ben: ‘De ongrijpbare drugshandel in Nederland. Productie, omzet, invoer, uitvoer: alles is onbekend’. *De Financieel-Economische Tijd*, 19 december 2000.

Zaitch, Damián: *Trafficking cocaine. Colombian drug entrepreneurs in the Netherlands*. Kluwer Law International, The Hague/London/New York, 2002.

Zwart, W.M. de, K. Monshouwer & F. Smit: *Jeugd en riskant gedrag; kerntegevens 1999. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar*. Utrecht, Trimbos Instituut, 2000.

Bijlage 1. Verdovende middelen geconfisqueerd onderweg naar, in, of afkomstig uit Nederland⁷¹

Tabel 16. Onderweg naar Nederland geconfisqueerde drugs

	2000	2001	2002	totaal	gemiddeld 2002-2002	standaard deviatie
Heroïne	1 394	1 575	1 039	4 008	1 336	198
Cocaïne	13 813	4 426	8 343	26 582	8 861	3 302
Amfetamine	0	0	2	2	1	1
Ecstasy	0	600 000	0	600 000	200 000	266 667
Cannabis	66 151	39 925	43 559	149 635	49 878	10 848

Tabel 17. In Nederland geconfisqueerde drugs

	2000	2001	2002	totaal	gemiddeld 2002-2002	standaard deviatie
Heroïne	896	739	1 109	2 744	915	130
Cocaïne	6 472	8 389	7 935	22 796	7 599	751
Amfetamine	293	585	451	1 329	443	100
Ecstasy	7 712 000	4 080 005	8 776 889	20 568 894	6 856 298	1 850 862
Cannabis	39 920	33 419	42 408	115 747	38 582	3 442

Tabel 18. Elders geconfisqueerde drugs afkomstig uit Nederland

	2000	2001	2002	totaal	gemiddeld 2002-2002	standaard deviatie
Heroïne	583	825	1 115	2 523	841	183
Cocaïne	1 954	1 055	3 588	6 597	2 199	926
Amfetamine	1 090	888	1 505	3 483	1 161	229
Ecstasy	17 898 679	19 214 531	20 691 435	57 804 645	19 268 215	948 813
Cannabis	22 203	19 994	11 401	53 598	17 866	4 310

Tabel 19. Aan Nederland gerelateerde⁷² in beslag genomen drugs

	2000	2001	2002	totaal	gemiddeld 2002-2002	standaard deviatie
Heroïne	2 873	3 139	3 263	9 275	3 092	146
Cocaïne	22 239	13 870	19 866	55 975	18 658	3 192
Amfetamine	1 383	1 473	1 958	4 814	1 605	236
Ecstasy	25 610 679	23 894 536	29 468 324	78 973 539	26 324 513	2 095 874
Cannabis	128 274	93 338	97 368	318 980	106 327	14 632

⁷¹ Hoeveelheden in kilogrammen, behalve bij ecstasy, waar het gaat om aantallen tabletten.

⁷² Gerelateerd alleen in de zin van land van herkomst, bestemming of aantreffen.

